

Ольга Пискач

КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Навчально-методичний посібник

Ужгород 2023

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Філологічний факультет
Кафедра української мови

Ольга Пискач

КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Навчально-методичний посібник

для здобувачів вищої освіти галузі знань 03 Гуманітарні науки
спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.01 Українська мова та
література освітньо-професійної програми «Українська мова та література.
Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність»

Ужгород 2023

УДК 811. 161. 2' 38 (075)

ББК Ш 141. 14-7 р 263

П – 34

Навчально-методичний посібник призначений для здобувачів вищої освіти галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.01 Українська мова та література освітньо-професійної програми «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність». У посібнику подано програму навчальної дисципліни, теми практичних занять із контрольними питаннями та різними видами завдань, орієнтовну тематику наукових повідомлень із культури мови, варіанти завдань для контрольної роботи та ін.

Посібник допоможе здобувачам вищої освіти глибше засвоїти теоретичні й практичні основи культури української мови, стане в пригоді при виконанні наукових праць (курскових, дипломних робіт), написанні рефератів, текстів доповідей і повідомлень на наукові конференції тощо.

Рецензенти:

Галас А.М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

Баньої В.Ф., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Відповідальна за випуск:

Венжинович Н.Ф., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Рекомендовано до друку вченою радою
філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний
університет», протокол № 5 від 26 грудня 2023 року

© Пискач О.Д., 2023

ЗМІСТ

Програма навчальної дисципліни.....	5
Тематика практичних занять	
Тема 1. Культура мови (ортологія) як навчальна дисципліна....	19
Тема 2. Мова і мовлення.....	20
Тема 3. Нормативний аспект культури мови.....	22
Тема 4. Комунікативний аспект культури мови.....	24
Тема 5. Мовний етикет.....	26
Тема 6. Культура українського слововжитку.....	29
Тема 7. Багатство й різноманітність мовлення.....	34
Тема 8. Орфографічна й словотвірна правильність.....	41
Тема 9. Морфологічна нормативність.....	47
Тема 10. Синтаксична організація літературного мовлення.....	53
Тема 11. Основні принципи побудови тексту.....	61
Орієнтовна тематика наукових доповідей із культури мови.....	71
Завдання для контрольної роботи.....	73
Складні випадки українського літературного слововжитку.....	103

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «**Культура української мови**» – системне комплексне засвоєння мовних норм, комунікативних якостей мовлення (точності, логічності, чистоти, доречності, багатства, різноманітності), вербальних засобів українського етикету.

Завдання: 1) поглиблене засвоєння орфоепічних, лексичних, орфографічних, граматичних та стилістичних норм сучасної української літературної мови; 2) дослідження комунікативних якостей мовлення; 3) аналіз основних вербальних засобів українського етикету; 4) формування навичок ортологічного аналізу текстів різних стилів; 5) розвиток комунікативної компетенції професійного спілкування філолога; 6) формування дбайливого й виваженого ставлення до рідного слова, усвідомлення його значення для розвитку інтелектуальної та емоціональної культури нації.

Зміст навчальної дисципліни

Тема 1. Культура мови (ортологія) як навчальна дисципліна.

Актуальність, предмет і завдання курсу «Культура української мови». Зв'язок дисципліни з іншими науками. Культура мови і культура мовлення. Ознаки культури мовлення. Теоретичні основи культури української мови.

Тема 2. Мова і мовлення.

Загальне поняття про мову, мовлення, спілкування. Загальнонародна і літературна мова як лінгвістичні поняття. Усна і писемна форми сучасної української літературної мови. Державна мовна політика. Соціальний престиж мови. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен.

Тема 3. Нормативний аспект культури мови.

Мовна норма як лінгвістична категорія. Основні критерії мовної норми, її суспільний характер. Ознаки норм літературної

мови. Мова і варіантність. Співвідношення поняття «норма» і «правило». Типологія мовних норм. Шляхи оволодіння нормами літературної мови. Причини порушення норм. Пуризм і антинормалізаторство. Види пуризму.

Тема 4. Комунікативний аспект культури мови.

Основні складові частини спілкування. Форми і види спілкування. Умови ефективності розмови. Діалогічна та монологічна форми спілкування, їх різновиди. Вербальні, невербальні засоби комунікації. Комунікативні бар'єри та шляхи їх подолання.

Тема 5. Мовний етикет.

Поняття етикету. Мовний, мовленнєвий і спілкувальний етикет. Особливості мовного етикету українців. Традиційні форми звертання українців. Мовні вирази для висловлення побажання, вибачення, співчуття, запрошення, вітання, прощання тощо. Етикет ділової телефонної розмови. Особливості спілкування в соціальних мережах. Етичні питання використання мобільних телефонів. Моделивання стандартних етикетних ситуацій.

Тема 6. Культура українського слововжитку.

Поняття лексичної норми. Кальки, мовні штампи, канцеляризми. Невмотивовані росіянізми в українському мовленні. Типові помилки у вживанні паронімів (іменників, прикметників, дієслів). Синоніми у фаховому мовленні філолога. Культура вживання антропонімів і топонімів. Доречність використання чужомовних слів. Проблема суржиків.

Тема 7. Багатство й різноманітність мовлення.

Багатство мови та критерії його оцінки. Лексичне, семантичне, граматичне, інтонаційне багатство. Багатство мови і багатство мовлення. Активний і пасивний лексикон філолога. Фразеологічне багатство як невід'ємна складова лексики філолога. Поняття фразеологічної норми. Синонімія, антонімія та стилістичне навантаження фразем. Структурні й граматичні особливості фразем. Паремії, їх види та особливості використання в мові. Проблемні питання так званого «перекладу» фразем і паремій. Індивідуально-авторські

видозміни у сфері фразеології та їх роль у мові. Проблема розмежування фразеологічних трансформацій, модифікацій та варіацій. Типові помилки у вживанні фразеологічного багатства української мови.

Тема 8. Орфографічна й словотвірна правильність.

Орфографічна норма, її варіантність і динаміка. Становлення і розвиток орфографічних норм сучасної української літературної мови в ХХ ст. Історія літери г в українській мові. Правописні дискусії кінця ХХ – початку ХХІ ст. Основні принципи 5-го видання українського правопису (2019 р.). Орфографічні інновації. Орфографічна варіантність. Складні випадки правопису.

Поняття словотвірної норми. Динаміка словотвірної норми кінця ХХ – початку ХХІ ст. Сучасні тенденції словотворчих норм. Продуктивні, непродуктивні афікси. Словотворче калькування, його позитивна і негативна роль. Пуризм у системі української дериватології. Типові відхилення від норм словотворення.

Тема 9. Морфологічна нормативність.

Морфологічна норма, її варіантність і динаміка. Особливості граматичного вживання іменників і прикметників. Типові помилки при вживанні займенників і числівників. Культура лексико-граматичного використання дієслівних форм (дієприкметників, дієприслівників, безособових форм). Службові слова в професійному мовленні філолога.

Тема 10. Синтаксична організація літературного мовлення.

Поняття синтаксичної норми. Побудова правильних словосполучень. Граматичні й логічні принципи словосполучення. Тавтологія і плеоназм. Варіанти форм, пов'язані з керуванням. Норми використання порядку слів у реченнях. Роль порядку слів у вираженні змісту речення. Прямий і зворотний (інверсія) порядок слів. Координації підмета й присудка. Узгодження означення. Побудова простих речень, ускладнених однорідними й відокремленими членами речення, вставними словами й словосполученнями. Логіко-граматичні

вимоги до однорідного ряду. Типологія звертань та їх використання в різних стилях мови. Синонімія сполучників і сполучних слів у складнопідрядних реченнях. Уживання цитат і речень із прямою й непрямою мовою.

Основні принципи побудови зв'язного тексту. Текст. Ідея, тема і мікротема тексту. Основна думка тексту. Заголовок у тексті. Абзаци в тексті. Структура тексту. Мовні засоби логічного зв'язку компонентів у тексті. Розповідь, опис і роздум як основні типи мовлення. Типологія мовних помилок тексту та їх аналіз.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ: КММ, 2019. 208 с.
2. Культура фахового мовлення: навч. посіб / за ред. Н.Д. Бабич. Чернівці: Книги – XXI, 2006. 496 с.
3. Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Культура українського мовлення: навч. посіб. Львів, 2013. 287 с.
4. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
5. Пискач О. Культура професійного мовлення філолога: практикум: навч.-метод. посіб. Ужгород, 2016. 78 с.
6. Пономарів О.Д. Культура слова. Мовностилістичні поради. Київ: Либідь, 2011. 272 с.
7. Семенов О.М. Культура наукової української мови: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 216 с.
8. Симоненко Т.В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів: монографія. Черкаси: Брама, 2006. 330 с.
9. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 390 с.

Допоміжна література

10. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирева, Ю.В. Романюк; відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.
11. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: посіб. / за заг. ред. О.А. Сербенської. Львів: Світ, 2017. 304 с.
12. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ: Либідь, 1991. 334 с.
13. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. 230 с.
14. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посіб. Львів: Світ, 2003. 432 с.
15. Бабич Н.Д. Сила мовленого слова. Науково-публіцистичні нариси з культури мови. Чернівці: Рута, 1996. 176 с.
16. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підр. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 342 с.
17. Белей Л. Суржик: соціолінгвістична перспектива. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. праць* / відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2017. Вип. 22. С. 5–8.
18. Белей Л. Українська мова на початку ХХІ ст.: Параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 208 с.
19. Білоус М., Сербенська О. Екологія українського слова: практичний словник-довідник. Львів: Вид. центр ЛНУ імені Франка, 2005. 88 с.
20. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. Київ: Рідна мова, 1998. 475 с.

21. Борг Д. Мистецтво говорити: таємниці ефективного спілкування; пер. з англ. Н. Лазаревич. Харків: Фабула, 2020. 303 с.
22. Васянович Г.П. Педагогічна етика: навч.-метод. посіб. Львів: Норма, 2005. 344 с.
23. Вовк А. Творення «безлицької» людини в УРСР. *Культура слова*. 1994. Вип. 245. С. 95–101.
24. Волощак М. Неправильно – правильно. Довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2003. 160 с.
25. Гладіна Г.І., Сеніна В.К. Питання мовленнєвої культури та стилістики. Київ: Факт, 1997. 160 с.
26. Головащук С.І. Словник наголосів. Київ: Наукова думка, 2003. 320 с.
27. Голосовська Г. Активні дієприкметники в українській літературній мові: уживати чи ні? *Українська мова*. 2011. № 4. С. 63–71.
28. Голубовська І.О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. *Studia Linguistica*. Київ, 2008. Вип. 1. С. 25–33.
29. Гринчишин Д.Г., Сербенська О.А. Словник паронімів української мови. Київ: Радянська школа, 1986. 221 с.
30. Гриценко Т. Українська мова та культура мовлення. Вінниця: Нова книга, 2003. 472 с.
31. Ділова українська мова. Чернівці: Рута, 1996. 276 с.
32. Довідник з культури мови: посіб. / С.Я. Єрмоленко, С.П. Бабик, Н.М. Сологуб та ін.; за ред. С.Я. Єрмоленко. Київ: Вища школа, 2005. 399 с.
33. Єлісовенко Ю.П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. Київ: Атіка, 2008. 202 с.
34. Журавльова Н. Поетика української епістолярної ввічливості ХІХ – початку ХХ століття. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. 548 с.
35. Інтоніяція як мовний засіб вираження думки. Київ: Наукова думка, 1975. 174 с.

36. Кайдалова Л.Г., Пляка Л.В. Психологія спілкування: навч. посіб. Харків: НФаУ, 2011. 132 с.
37. Калетнік А.А. Неокласична неологія: лінгвістичний статус: монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 304 с.
38. Капелюшний А.О. Практична стилістика української мови: навч. посіб. [вид. 2-ге, переробл.]. Львів: ПАІС, 2007. 400 с.
39. Капелюшний А.О. Редагування у засобах масової інформації: навч. посіб. Львів: ПАІС, 2005. 304 с.
40. Караванський С. До зір крізь терня, або хочу бути редактором. Львів: БаК, 2008. 120 с.
41. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики. Київ: Академія, 1998. 712 с.
42. Караванський С. Секрети української мови. Київ: Кобза, 1994. 150 с.
43. Карпіловська Є. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій. *Українська мова*. 2008. № 1. С.16–30.
44. Кислюк Л.П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
45. Кінг П. Характеристики Стратегії і тактики спілкування, або Як знайти спільну мову з кожним; пер. з англ. М. Восковнюк. Київ: Книголав, 2017. 128 с.
46. Климова К.Я. Основи культури і техніки мовлення: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2007. 240 с.
47. Коваль А.П. Культура української мови. Київ: Наукова думка, 1966. 192 с.
48. Колібаба Л., Фурса В. Словник дієслівного керування. Київ: Либідь, 2016. 656 с.
49. Кононенко В.І. Сила слова. Київ: Радянська школа, 1976. 115 с.
50. Корніяка О.М. Мистецтво гречності: Чи вміємо ми себе поводити. Київ: Либідь, 1995. 95 с.

51. Косенко Н.Я., Вакуленко Т.М. Як правильно говорити українською: практичний посібник. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. 240 с.
52. Коць Т. Аксиологічний і часовий виміри мовної норми. *Українська мова*. 2017. № 4 (64). С. 42–50.
53. Коць Т. Явище варіантності в історії літературної мови. *Українська мова*. 2016. № 2. С. 82–91.
54. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. 2-е вид., переробл. і допов. Київ: Знання, 2008. 423 с.
55. Культура ділового мовлення: практикум. Чернівці: Рута, 1997. 167 с.
56. Культура мови на щодень. Київ: Інститут української мови НАН України, 1997. Вип. 1. 138 с.
57. Культура української мови: довідник / за ред. В.М. Русанівського. Київ: Либідь, 1990. 302 с.
58. Куляс П.П. Типологія помилок: підручник-монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 464 с.
59. Кушнір Р.О. Великий оратор, або як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
60. Лексико-словотвірні інновації (2007) / за ред. А. Нелюби. Харків: ХІФТ, 2009. 172 с.
61. Лівін М. Сторітелінг для очей, вух і серця. Київ: Наш формат, 2020. 180 с.
62. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. Київ: Академія, 1997. 752 с.
63. Масенко Л.Т. Суржик: між мовою і язиком. 2-ге вид., зі змінами і допов. Київ: Києво-Могилянська академія, 2019. 229 с.
64. Масенко Л. Суржик як соціолінгвістичний феномен. *Масенко Л. Мова і суспільство. Постколоніальний вибір*. Київ: Академія, 2008. С.104–114.
65. Мацько Л.І. Текст як об'єкт лінгводидактики в аспекті проблем мовної освіти. *Вісник Черкаського ун-ту*. Черкаси, 2004. Вип. 54. С.10–14.
66. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 360 с.

67. Мацько Л.І. Українська мова в освітньому просторі: навч. посіб. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 607 с.
68. Мовчун Л. Народжене сьогоднішнім (Про зміни в лексиці сучасної української мови). *Дивослово*. 2006. № 7. С. 43–45.
69. Мазурик Д. Нове в українській лексиці: словник-довідник. Львів: Світ, 2002. 130 с.
70. Морозов С.М., Шкарапута Л.М. Словник іншомовних слів. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
71. Навальна М. І. Динаміка лексикону української періодики початку ХХІ ст. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.
72. Науменко Н, Расулова А. Невербальні засоби у науковій комунікації викладачів та студентів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 24. Т. 2. С. 160–164.
73. Нелюба А., Нелюба С. Лексико-словотвірні інновації (2004–2006): словник. Харків: Майдан, 2007. 144 с.
74. Нелюба А. Словотворчість незалежної України. 1991–2011: словник. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2012. 608 с.
75. Непийвода Н.Ф. Підготовка наукового тексту до друку. Редакційно-видавнича справа: досвід, проблеми, майбутнє. Київ, 1997. С. 112–158.
76. Нові слова та значення: словник / Ін-т укр. мови НАН України; уклали: Л.В. Туровська, Л.М.Василькова. Київ: Довіра, 2009. 271 с.
77. Одарченко П. Про культуру української мови: збірник статей. Київ: Смолоскип, 1997. 318 с.
78. Окуневич Т.Г. Формування образності мовлення студентів-філологів у процесі професійної підготовки. URL: alma-mater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/NN18/12otgp...
79. Олексенко В.П. Живодайне джерело: (Про культуру української мови). *Українська мова і література в школі*. 1990. № 3. С. 83–85.

80. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посіб. / І.М. Плотницька та ін. Харків: Центр учбової літератури, 2022. 110 с.
81. Орфоепічний словник української мови / за ред. В.Русанівського. Київ: Перун, 2006. 208 с.
82. Орфоепічний словник української мови: в 2 т. / уклад.: М.М. Пещак та ін. Київ: Довіра, 2001–2003. Т. I. 955 с.; Т. II. 918 с.
83. Пазяк О.М., Кисіль Г.Г. Українська мова і культура мовлення. Київ: Вища школа, 1995. 239 с.
84. Паночко М. Словник слів з літерою г. Львів: Кальварія, 1999. 46 с.
85. Панько Т., Білоус М. Слово в духовному житті нації. Київ: Товариство «Знання України», 1995. 95 с.
86. Панько Т.І. Інтелігентність нашого мовлення. *Трибуна*. 1994. № 1–2. С. 30–33.
87. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика. Київ: Вежа, 1994. 240 с.
88. Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. Київ: Наукова думка, 1976. 288 с.
89. Пискач О. Культура українського мовлення: навч.-метод.посіб. Ужгород, 2008. 55 с.
90. Пискач О. Ортологічні аспекти мови медичної газети «Здоров'я України ХХІ сторіччя». *Лінгвоекнологія: мова медицини*: зб. наук. пр.. Львів, 2023. С. 273–279.
91. Пискач О. Основи і принципи культури українського мовлення: навч.-метод. посіб. Ужгород: Ліра, 2000. 90 с.
92. Погрібний М.І. Орфоепічний словник. Київ: Рад школа, 1984. 629 с.
93. Полатай Е.Г. Формування культури мовлення студентів філологічних факультетів як умова їхньої соціалізації: автореф. дис.... канд. пед. н. Харків, 2001. 20 с.
94. Полюга Л. М. Словник антонімів української мови. Київ: Довіра, 1999. 275 с.
95. Пономарів О. Фонема г та г. Словник і коментар. Київ: Просвіта, 1997. 35 с.

96. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. Львів: СПОЛОМ, 2001. 224 с.
97. Радзівєвська Т.В. Комунікативно-прагматичні аспекти текстотворення: дис... д-ра філол. наук: 10.02.15; НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 1999. 390 с.
98. Різун В.В., Мамалига А.І., Феллер М.Д. Нариси про текст. Теоретичні питання комунікації і тексту. Київ: РВЦ «Київський університет», 1998. 336 с.
99. Роум Д. Говори та показуй. Мистецтво створення надзвичайної презентації; пер. з англ. Г. Топіліної. Харків: Віват, 2017. 272 с.
100. Сарапулова Є. Здійснюємо постановку голосу. *Дивослово*. 2001. №2. С. 34–36.
101. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухачів. *Дивослово*. 2002. № 3. С.22–23.
102. Сегін Л. Українська пунктуація: здобутки, проблеми, перспективи опису та кодифікації. *Українська мова*. 2018. № 3 (67). С. 80 – 91.
103. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
104. Серажим К.С. Текстознавство: підр. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 527 с.
105. Сербенська О., Волощак М. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей. Київ: Просвіта, 2001. 204 с.
106. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ: Наукова думка, 2004. 448 с.; 2010. 432 с.
107. Стельмахович М. Український мовленнєвий етикет. *Дивослово*. 1998. № 3. С. 20–21.
108. Степура А. Wow-виступ по-українськи. Ноу хау сучасного оратора. Дніпро: Моноліт, 2018. 304 с.
109. Стишов О.А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква: «Авторитет», 2019. 198 с.

110. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття: монографія. Тернопіль: Астон, 2002. 352 с.
111. Струганець Л. Культура мови. Словник термінів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 88 с.
112. Таран А.А. Конкурування номінацій у сучасній українській літературній мові: тенденції стабілізації нової лексики. Черкаси: Видавець Ю. Чабаненко, 2011. 232 с.
113. Тараненко О.О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець. ХХ – ХХІ ст.: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. 248 с.
114. Теслюк В.М. Основи красномовства: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2020. 523 с.
115. Томан І. Мистецтво говорити. Київ: Політвидав України, 1989. 257 с.
116. Ткаченко О. Українська мова: сьогодення й історична перспектива. Київ. 2014. 513 с.
117. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. 3-є вид., випр. і доп. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. 856 с.
118. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. Київ: Наукова думка, 2007. 288 с.
119. Учїтьсѧ висловлюватисѧ / П.І. Білоусенко та ін. Київ: Радянська школа, 1990. 126 с.
120. Філоненко М.М. Психологія спілкування: підр. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.
121. Флемінг К. Говорити легко та невимушено. Як стати приємним співрозмовником; пер. з англ. Ш. Нодя. Харків: КСД, 2022. 238 с.
122. Чак Є.Д. Чи правильно ми говоримо? Київ: Освіта, 1997. 239 с.

123. Чемеркін С.Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. Київ, 2009. 240 с.
124. Чмут Т.К., Чайка Г.Л. Етика ділового спілкування: навч. посіб. Київ: Вікар, 2003. 223 с.
125. Шаповалова Г.В., Шебештян Я.М. Гостримо перо. Основи журналістикознавчих розвідок. Ужгород: Карпати, 2012. 168 с.
126. Шаповалова Г.В., Шебештян Я.М. Теоретико-практичні питання текстознавства. Ужгород: Гражда, 2016. 100 с.
127. Шевченко Л.І., Сизонов Д.Ю. Нові слова та фразеологізми в українських мас-медіа: словник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. Ч. 1. 120 с.
128. Шумарова Н.П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму. Київ, 2000. 325 с.
129. Щепанська Х. Термінополе мовна особистість. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*: зб. наук. пр. Дрогобич: Посвіт, 2022. С. 216–225.
130. Щур І.І. Україномовний комп'ютерний сленг: формування і функціонування: дис. к. філол. н.: 10.02.01. Київ, 2006. 245 с.
131. Яцимірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Львів: ПАІС, 2004. 332 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

132. Блог професора Пономарева. URL: <https://www.bbc.co.uk/blogs/ukrainian/ponomariiv/2442>
133. Електронна бібліотека «Чтиво». URL: <https://chtyvo.org.ua/>
134. Електронний граматичний словник української літературної мови (словозміна). URL: <http://www.mova.info/grmasl.aspx>
135. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/>

136. Сайт електронного навчання ДВНЗ «УжНУ». URL: <https://e-learn.uzhnu.edu.ua/login/index.php>
137. Сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua/>
138. Словник української мови: В 11-ти томах. URL: <https://sum.in.ua/s>
139. Словник української мови: У 20-ти томах. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0>
140. Словники України on-line: український лінгвістичний портал. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>.
141. Словник UA: портал української мови та культури (тлумачення та відмінювання слів). URL: <https://www.slovnyk.ua/>

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. КУЛЬТУРА МОВИ (ОРТОЛОГІЯ) ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Контрольні питання:

1. Актуальність, предмет і завдання курсу «Культура української мови». Зв'язок дисципліни з іншими науками.
2. Культура мови і культура мовлення.
3. Ознаки культури мовлення.
4. Теоретичні основи культури української мови.

Завдання:

1. Підготуйте наукову доповідь-презентацію на одну з тем:
  - 1) *«Роль культури мовлення у фаховій підготовці філолога»;*
  - 2) *«Наукові дослідження з української ортології».*
2. Доберіть із текстів наукової і художньої літератури вислови про мову, мовлення, культуру мови, культуру мовлення, їх значення в житті суспільства і у фаховій діяльності філолога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: посібник / за заг. ред. О.А. Сербенської. Львів: Світ, 1994. С. 5–10.
2. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ: Либідь, 1991. С. 11–19.
3. Гриценко Т. Українська мова та культура мовлення. Вінниця: Нова книга, 2003. 472 с.

4. Довідник з культури мови: посіб. / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бабик, Н. М. Сологуб та ін.; за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Вища школа, 2005. 399 с.
5. Єгорова В.С. Культура мовлення сучасної молоді. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2010. Вип. 9. С. 74–78.
6. Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д., Культура українського мовлення: навч. посіб. Львів: НВФ «Українські технології», 2013. 288 с.
7. Пономарів О.Д. Культура слова. Мовностилістичні поради. Київ: Либідь, 2001. 238 с.
8. Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 210 с.
9. Струганець Л. Культура мови. Словник термінів. Тернопіль, 2000. 88 с.
10. Струганець Л.В. Теоретичні основи культури мови. Тернопіль, 1997. 96 с.
11. Харченко С.В. Культура мови – Ортологія – Нормативістика. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Філологічні науки. 2016. Вип. 257. С. 25–32.
12. Яцимірська М. Українська ортологія на інтернет-платформі. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2020. Вип. 47. С. 179–188.

Тема 2. МОВА І МОВЛЕННЯ

Контрольні питання:

1. Загальне поняття про мову, мовлення, спілкування.
2. Загальнонародна і літературна мова як лінгвістичні поняття.
3. Усна і писемна форми сучасної української літературної мови.
4. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен.
5. Державна мовна політика.
6. Соціальний престиж мови.

7. Українська мова в світі.

Завдання:

1. Опрацюйте документи: Закон «Про мови в УРСР» (1989 р.), Конституцію України (ст. 10), «Закон про освіту» (2017 р.).
2. Опрацюйте статті: 1) «Незалежна держава і державна мова», вміщену в довіднику О. Пономарева «Культура мови: Мовностилістичні поради» (с. 200–207); 2) «Війна і ставлення українців до мови» Н. Матвєєвої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. *Studia Linguistica*. Київ, 2008. Вип. 1. С. 25–33.
2. Белей Л. Українська мова на початку ХХІ ст.: Параметризація соціально-лінгвістичних змін. Київ: Люта справа, 2019. 208 с.
3. Вовк А. Творення «безлицької» людини в УРСР. *Культура слова*. 1994. Вип. 245. С. 95–101.
4. Євсєєва Г.П. Державна мовна політика в Україні: симптоми та синдроми. *Вісник Придніпровської держ. акад. будівництва та архітектури*. 2011. № 9. С. 61–65.
5. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Кочерган М. Мовна ситуація і мовна політика в Україні. *Світогляд: науково-популярний журнал*. 2008. № 2 (10). С. 18–23.
7. Кравець Л.В. Мовна особистість сучасного українського науково-педагогічного простору.

URL: <http://enquir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6953/1/Kravec.pdf>.

8. Масенко Л. Мовний конфлікт в Україні: шляхи розв'язання. *Українська мова*. 2018. № 2. С.20–35.
9. Матвеева Н.Р. Війна і ставлення українців до мови. *Українська мова*. 2023. № 3 (87). С. 3–18.
10. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспективі педагогічного дискурсу. *Дивослово*. 2006. № 7. С. 2–4.
11. Отрешко В. Мовна політика в Україні: витоки, еволюція, сучасний стан. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 32. С. 22–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_32_5.
12. Подоляк І. Мовне божевілля. *Український тиждень*. 2017. № 18 (494), 4 травня. С. 16. URL: <http://tyzhden.ua/Columns/50/191480>
13. Пономарів О.Д. Культура слова. Мовностилістичні поради. Київ: Либідь, 1999. 238 с.
14. Про мови в Українській РСР: Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28.10.1989 № 8312-11. *База даних «Законодавство України» Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/8312-11>
15. Соколова С.О. Зміни у ставленні українців до мов на тлі повномасштабного вторгнення Росії в Україну. *Українська мова*. 2023. № 1 (85). С. 3–19.
16. Струганець Л.В. Поняття «мовна особистість» в україністиці. *Культура слова*. 2012. № 77. С. 127–133.
17. Щепанська Х. Термінополе мовна особистість. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*: зб. наук. пр. Дрогобич: Посвіт, 2022. С. 216–225.

Тема 3. НОРМАТИВНИЙ АСПЕКТ КУЛЬТУРИ МОВИ

Контрольні питання:

1. Мовна норма як лінгвістична категорія.

2. Основні критерії та ознаки мовної норми, її суспільний характер. Співвідношення поняття «норма» і «правило».
3. Типологія мовних норм. Шляхи оволодіння нормами літературної мови. Причини порушення норм.
4. Пуризм і антинормалізаторство. Види пуризму.

Завдання:

1. Проаналізуйте критерії мовних норм за М.М. Пилинським, поясніть їх відносну стабільність і динаміку.
2. Наведіть приклади варіантних норм у галузі орфоепії, правопису та морфології. Простежте їх динаміку протягом ХХ ст.
3. Розкрийте історичні етапи пуризму в українській мові за працею Р. Дзись «Пуристичні тенденції в процесі унормування української літературної мови» (2008).

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзись Р.П. Пуристичні тенденції в процесі унормування української літературної мови: автореф.... дис. к. філол. н. Чернівці, 2008. 20 с.
2. Зайцева О.М. Варіантність норми як відображення сучасного стану мови у сфері телевізійної інформації. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 30 (69). № 4. Ч. 1. С. 10–16.
3. Коць Т. Аксиологічний і часовий виміри мовної норми. *Українська мова*. 2017. № 4 (64). С. 42–50.

4. Коць Т. Унормування української мови в кінці XIX – на початку XX ст.: засади, кодифікація, реалізація. *Українська мова*. 2018. № 4 (68). С. 34–42.
5. Коць Т. Явище варіантності в історії літературної мови. *Українська мова*. 2016. № 2. С. 82–91.
6. Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. Київ: Наукова думка, 1976. 288 с.
7. Сегін Л. Українська пунктуація: здобутки, проблеми, перспективи опису та кодифікації. *Українська мова*. 2018. № 3 (67). С. 80–91.
8. Селігей П. Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі. *Мовознавство*. 2008. № 1. С. 49–66.
9. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. – 332 с.
10. Яковець Р. П. Український мовний пуризм на європейському тлі. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*: зб. наук. праць / відп. ред. Т.Ю. Салига. Львів: ЛНУ, 2004. Вип. 34. Ч. II. С. 526–531.

Тема 4. КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ КУЛЬТУРИ МОВИ

Контрольні питання:

1. Основні складові частини спілкування. Форми і види спілкування.
2. Умови ефективності розмови. Діалогічна та монологічна форми спілкування, їх різновиди.
3. Вербальні, невербальні засоби комунікації.
4. Комунікативні бар'єри та шляхи їх подолання.

Завдання:

1. Охарактеризуйте типи співрозмовників за працями дослідників із психології спілкування (М. Філоненко, Л.Г. Кайдалова, Л.В. Пляка та ін.). Підготуйте презентацію про ці типи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борг Д. Мистецтво говорити: таємниці ефективного спілкування; пер. з англ. Н. Лазаревич. Харків: Фабула, 2020. 303 с.
2. Єлісовенко Ю.П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: навч. посіб. Київ: Атіка, 2008. 202 с.
3. Кайдалова Л.Г., Пляка Л.В. Психологія спілкування: навч. посіб. Харків: НФаУ, 2011. С.6–62.
4. Кінг П. Характеристики Стратегії і тактики спілкування, або Як знайти спільну мову з кожним; пер. з англ. М. Восковнюк. Київ: Книголав, 2017. 128 с.
5. Костриця Н.М., Свистун В.І., Ягупов В.В. Методика навчання студентів спілкування в управлінській діяльності: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. С.7–64.
6. Кушнір Р.О. Великий оратор, або як говорити так, щоб Вам аплодували стоячи. Дрогобич: Коло, 2013. 256 с.
7. Лівін М. Сторітелінг для очей, вух і серця. Київ: Наш формат, 2020. 180 с.
8. Науменко Н, Расулова А. Невербальні засоби у науковій комунікації викладачів та студентів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. Вип. 24. Т. 2. С. 160–164.
9. Пентилюк М.І., Маруніч І.І., Гайдаєнко І.В. Ділове спілкування та культура мовлення: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2010. С. 119–146.
10. Сарапулова Є. Здійснюємо постановку голосу. *Дивослово*. 2001. №2. С. 34–36.
11. Сарапулова Є. Основи майстерності володіння увагою слухачів. *Дивослово*. 2002. № 3. С.22–23.

12. Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. С. 21–24.
13. Степура А. Wow-виступ по-українськи. Ноу хау сучасного оратора. Дніпро: Моноліт, 2018. 304 с.
14. Теслюк В.М. Основи красномовства: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2020. 523 с.
15. Томан І. Мистецтво говорити. Київ: Вид-во політ. л-ри, 1989. 293 с.
16. Філоненко М.М. Психологія спілкування: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 224 с.
17. Флемінг К. Говорити легко та невимушено. Як стати приємним співрозмовником; пер. з англ. Ш. Нодя. Харків: КСД, 2022. 238 с.

Тема 5. МОВНИЙ ЕТИКЕТ

Контрольні питання:

1. Поняття етикету. Мовний, мовленнєвий і спілкувальний етикет.
2. Особливості мовного етикету українців.
3. Традиційні форми звертання українців.
4. Мовні вирази для висловлення побажання, вибачення, співчуття, запрошення, вітання, прощання тощо.
5. Етикет ділової телефонної розмови. Етичні питання використання мобільних телефонів.
6. Особливості спілкування в соціальних мережах.

Завдання:

1. Назвіть основні етикетні формули українського народу (за С. Богдан).

2. Опишіть на конкретних прикладах основні етикетні параметри спілкування в соцмережах, інтернет-форумах та ін.

3. Прочитайте виразно поезію й проаналізуйте її мовностилістичні особливості:

Як це мало – сказати: «Добридень!»,

Як на диво багато в цім слові,

Бо воно аж по вінця сповнене

(Перехлюпується, вишумовує)

І надіями, і тривогами,

І запеклими вболіваннями

За людський, справді добрий день!

Хай же день буде з чистого неба,

Із струнких, ніби мислі, тополь,

Із пекучих солоних невдач

Та прийдешніх манливих здобутків.

А «добридень» – тобі добридень,

Коли іскри летять з-під ніг,

І земля хитається палубою

Од моєї швидкої ходи,

І скоряється владній волі

Всяке діло, узяте в руки...

Хай же прийде в шалений вік

Мій вогнистий, мій спраглий

«Добридень!» (І. Драч).

4. Установіть відповідність між зразками тексту та метою мовлення, яка відображена в них:

Зразок тексту	Мета мовлення
1 – Ні, ви тільки погляньте на цього борця за справедливість!	А похвала Б виправдання
2 – Я сам винен. Не треба було передчасно розпитувати. Усе вже владналося...	В знайомство Г здивування Г згода

<p>3 – Мене ви знаєте, – дозвольте запитати, як маю звертатися до вас. 4 – Ми з вами чудово порозумілися!</p>	<p>Д і р о н і я</p>
---	----------------------

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. Київ: Рідна мова, 1998. 475 с.
2. Етика ділового спілкування / за редакцією Т.Б. Гриценко, Т.Д. Іщенко, Т.Ф. Мельничук / навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. С. 46–75.
3. Журавльова Н. Поетика української епістолярної ввічливості ХІХ – початку ХХ століття. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. 548 с.
4. Коваль А.П. Культура ділового мовлення. Київ: Вища школа, 1977. С. 209–226.
5. Корніяка О. Мистецтво гречності: чи вміємо ми себе поводити? / гол. ред. М.С. Тимошик. Київ: Либідь, 1995. 95 с.
6. Костриця Н.М., Свистун В.І., Ягунов В.В. Методика навчання студентів спілкування в управлінській діяльності: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. С.7–64.
7. Панько Т.І. Інтелігентність нашого мовлення. *Трибуна*. 1994. № 1–2. С. 30–33.
8. Пентилюк М.І., Маруніч І.І., Гайдаєнко І.В. Ділове спілкування та культура мовлення: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2010. С. 119–146.
9. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. Львів, 2001. С. 63–83.
10. Стельмахович М. Український мовленнєвий етикет. *Дивослово*. 1998. № 3. С. 20–21.
11. Чемеркін С.Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. Київ, 2009. 240 с.
12. Чмут Т.К., Чайка Г.Л. Етика ділового спілкування: навч. посіб. Київ: Вікар, 2003. 223 с.

Тема 6. КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО СЛОВОВЖИТКУ

Контрольні питання:

1. Поняття лексичної норми. Проблема суржику.
2. Кальки, мовні штампи, канцеляризми.
3. Типові помилки у вживанні паронімів (іменників, прикметників, дієслів).
4. Синоніми у фаховому мовленні філолога.
5. Культура вживання антропонімів і топонімів.
6. Доречність використання чужомовних слів.

Завдання:

1. Охарактеризуйте погляди лінгвістів Л. Масенко, Л. Белея та ін. на проблему суржику.
2. Підготуйте наукову презентацію на одну з тем: 1) «Типові лексичні помилки у вживанні іменників»; 2) «Культура слововжитку прикметників»; 3) «Лексична правильність дієслівних форм».
3. Підберіть, де потрібно, правильні відповідники замість недоречно вжитих слів-паронімів. Расовий режим, сердечна недостатність, шумний ефект, читацький абонент, вирізати апендицит, виголошення подяки, виборча ділянка, шкурка яблука, зимні пальта, музикальний вечір, гіпертонічна криза, дипломник конкурсу, абонентська плата, акціонерні внески, ароматизовані есенції, бокова стінка серця, болотяний ґрунт, вегетаційна нервова система, дощова осінь, драматична діяльність, дружне ставлення, ілюстративний журнал, вождь індійського племені, іноземний текст, писемне приладдя, питтєва вода, показний факт.

- 4. Напишіть, де потрібно, правильні українські слова і конструкції замість наведених кальок.** Шийний позвонок, згортання крові, тюремні застінки; великі затрати, клеймо ганьби, сік із клюкви, кататися на коньках, ходити на костилах, смачна лапша, малі ножниці, методи обробки ґрунту, підписка газет, новий піднос, поля капелюха.
- 5. До поданих дієслів підберіть відповідні іменники.** Дістати – набути – здобути – одержати, отримати (освіта, інформація, навички, досвід, перемога, платня, лист, книжка); зазнати – понести – дістати (збитки, втрати, прикрощі, поразка, речі, документи, інформація); міняти – змінювати (товар, марки, книжки, ситуація, колір, напрям, думка); наносити – завдавати – робити (бруд, сніг, збитки, удар, візит); опанувати – освоїти – оволодіти (професія, мова, виробництво, родовище, почуття, увага, ситуація, знання).
- 6. Доберіть українські синоніми до іншомовних слів Які з наведених слів є загальнонауковими термінами? Поясніть їх значення.** Ігнорувати, рентабельний, саміт, фіаско, імідж, ритуал, компенсація, асоціація, ажіотаж, ліміт, сурогат, еквівалентний, конденсувати, інфекційний, домінувати, сертифікат, форвард, структура, конфліктний, візит, спонсор, нюанс, вето, вестибюль, акомпанемент, спектакль, спікер, екземпляр, корпорація, інцидент, персона
- 7. Знайдіть у поданих реченнях недоречне слововживання. З'ясуйте його причини.** 1. Але розрахунок влади на цинізм не призведе до успіху. 2. Таким чином ми робимо зовнішню об'єктивну оцінку знання випускників. 3. Аби закінчити школу, потрібно викласти щонайменше 100 доларів, а в деяких випадках і надто більше. 4. Аргументи «Карпат» змінити перебіг подій виглядали непереконливими. 5. Я думаю, що саме тому через цей конфлікт і відбулася проблема, коли проти нього почався такий великий тиск. 6. Прожитковий рівень збільшать. 6. Про якість доріг у

Львівській області сказано чимало, і характеристика трасового покриття на Львівщині вже давно оцінена широким спектром епітетів. 7. Багато-багато інших безсумнівних і неспростовних фактів і речей, які завдають після перших вражень ще й другі та треті. 8. Зазвичай сенс теракту полягає в тому, аби про діяльність його авторів дізналося якнайбільше людей і щоб пролунали умови, за яких теракти припиняться (З книги А. Капелюшного «Редагування в засобах масової інформації»).

8. Перепишіть речення, добираючи з дужок потрібне слово.

Обґрунтуйте свій вибір. 1. В акціонерному товаристві посада голови правління (*виборча, виборна*). 2. Проведення виборів до Верховної Ради забезпечують (*виборчі, виборні*) комісії. 3. Мій товариш охоче виконує різні (*громадські, громадянські*) доручення. 4. (*Громадський, громадянський*) мотив є одним із провідних у творчості В. Сосюри. 5. Між учнями та вчителем були дружні (*відношення, відносини*). 6. На сьогоднішньому занятті ми вчилися визначати типи синтаксичних (*відношень, відносин*). 7. Дівчина була в скрутному матеріальному (*стані, становищі*). 8. Катя була в поганому (*стані, становищі*) і не могла йти далі. 9. Незнайомою дорогою ми добиралися до міста за (*показчиками, показниками*). 10. (*Показчиком, показником*) культурного й освітнього рівня людини є мова. 11. Наші (*музичні, музикальні*) смаки не збігалися. 12. Т.Г. Шевченко був дуже (*музичною, музикальною*) людиною і чудовим співаком. 13. Цієї весни посівна (*компанія, кампанія*) була тривалою. 14. Я працюю в страховій (*компанії, кампанії*). 15. У його (*уяві, уявленні*) поставали сині озера та несходимі ліси.

9. Знайдіть лексичні росіянізми в журналістських текстах:

1. Проведення в життя планів дальшого зміцнення позицій олігархічних і злочинних груп, які продовжують підминати під себе економіку країни, безбожно оббирати населення.

2. Насправді у 2002 році у багатьох журналах з'явилася реклама цього турагентства, де фігурували вісім стрічок з вірша Маршака «Дама здавала багаж», при чому позивачі заявляють, що цитату із твору використали без згоди нащадків радянського поета Якова та Олександра Маршаків.

3. Але з тим, чого нас навчили в школі, здати вступні іспити я би не мала жодних шансів.

4. Коли я жив у Ташкенті, один прокурор з надзору за таборами сказав, що Каплан постійно кочувала.

5. Навіщо стравляють східняків і западенців?

6. Ще в маєтку [Віктора Медведчука] зробили вертолітну площадку.

7. Літали і погоду передавали. На двох мовах: на своїй рідній і на нашій державній.

8. Через кілька днів теплохід потерпів аварію і затонув далеко в океані.

9. Оксану Кошкіну запросили у якості глядачки на програму «Велике прання», і в перебігу шоу вона повинна була сказати декілька слів.

10. Зважте самі: щоб зайти в «Останкіно» необхідно одержати пропуск, для чого записуються паспортні дані усіх, кого в той день було пропущено в будівлю (з книги А. Капелюшного «Редагування в засобах масової інформації»).

ЛІТЕРАТУРА

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: посібник / за заг. ред. О.А. Сербенської. Львів: Світ, 1994. 152 с.
2. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ: Либідь, 1991. 334 с.
3. Белей Л. Суржик: соціолінгвістична перспектива. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: зб. наук. пр. / відп. ред. І.В. Сабадош. Ужгород, 2017. Вип. 22. С. 5–8.
4. Волощак М. Неправильно – правильно. Довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2003. 160 с.

5. Головащук С.І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ: Наукова думка, 2004. 448 с.
6. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ: КММ, 2014. 124 с.; 2019. 208 с.
7. Гринчишин Д.Г., Сербенська О.А. Словник паронімів української мови. Київ: Рад. школа, 1986. 222 с.
8. Капелюшний А.О. Редагування в засобах масової інформації: навч. посіб. Львів: ПАІС, 2005. 304 с.
9. Капелюшний А. Росіянізми в телевізійному мовленні і в газетному тексті. URL: <http://www.franko.lviv.ua/lknp/mova/jug6/kap.htm>
10. Культура української мови: довідник / за ред. В.М. Русанівського. Київ: Либідь, 1990. 302 с.
11. Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Культура українського мовлення: навч. посіб. Львів, 2013. 287 с.
12. Масенко Л. Суржик як соціолінгвістичний феномен. *Масенко Л. Мова і суспільство. Постколоніальний вибір*. Київ: Академія, 2008. С.104–114.
13. Масенко Л.Т. Суржик: між мовою і язиком. 2-ге вид., зі змінами і допов. Київ: Києво-Могилянська академія, 2019. 229 с.
14. Пискач О. Ортологічні аспекти мови медичної газети «Здоров'я України ХХІ сторіччя». *Лінгвоекотологія: мова медицини*: збірник наукових праць. Львів, 2023. С. 273–279.
15. Пономарів О.Д. Культура слова. Мовностилістичні поради. Київ: Либідь, 2001. С. 33–137.
16. Сербенська О., Білоус М. Екологія українського слова. Практичний словничок-довідник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 68 с.
17. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ: Наукова думка, 2004. 448 с.; 2010. 432 с.
18. Степанишин Б.І. Іншомовна лексика в українському мовленні. *Київ*. 2002. № 11. С. 152–155.

19. Томіленко Л.М. Суржик як об'єкт наукових досліджень і дискусій. *Мовознавство*. 2014. № 4. С. 69–80.
20. Труб В.М. Явище «суржику» як форма просторіччя в ситуації двомовності. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 46–59.
21. Чак Є.Д. Чи правильно ми говоримо? Київ: Освіта, 1997. 239 с.
22. Шаповалова Г. Джерела сучасної неологічної лексики іншомовного походження та доцільність її використання. *Вісник Львівського університету. Серія «Журналістика»*. Львів, 2003. № 23. С. 120–124.
23. Яцимірська М. Культура фахової мови журналіста: навч. посіб. Львів: ПАІС, 2004. С.24–60.

Тема 7. БАГАТСТВО І РІЗНОМАНІТНІСТЬ МОВЛЕННЯ

Контрольні питання:

1. Багатство мови та критерії його оцінки.
2. Роль перифраз у мові.
3. Фразеологічне багатство як невід'ємна складова лексику філолога. Фразеологічна норма.
4. Синонімія, антонімія та стилістичне навантаження фразем. Структурні й граматичні особливості фразем.
5. Паремії, їх види та особливості використання в мові.
6. Проблемні питання так званого «перекладу» фразем і паремій.
7. Індивідуально-авторські видозміни у сфері фразеології та їх роль у мові. Проблема розмежування фразеологічних трансформацій, модифікацій та варіацій.
8. Типові помилки у вживанні фразеологізмів.

Завдання:

1. З'ясуйте, які зі словників, наведених у списку літератури до цієї теми, є в онлайн-форматі. Охарактеризуйте їх.

2. Опрацюйте статтю «Неофразеологізми в контексті російсько-української війни» Ю. Цигвинцевої й охарактеризуйте причини появи та семантико-стилістичні особливості неофразем.
3. **Випишіть із газет «Дзеркало тижня», «Україна молода» та ін. 10 перифраз. Охарактеризуйте їх за структурою і вживанням.**
4. **У наведених реченнях знайдіть перифрази, розкрийте їх стилістичні функції.**
  1. І хоча ця інформація мала назву ОБС, тобто «одна баба сказала», проте давно відомо, що якраз ця інформація є найбільш вірогідною.
  2. А треба сказати, дорогі виборці, що він працював у тому відділенні, де роблять малі гінекологічні операції.
  3. А якщо на шляху трапляється більш-менш пристойний екземпляр чоловічої статі без штампа в паспорті, то тут боротьба йде не на життя, а на смерть.
  4. Але Тетяна Віталіївна-Фрідріхівна на цій деталі не акцентувала увагу, коли, закотивши очі під лоба, «по секрету» розповідала новину манікюрниці Тані – головному поширювачу міської інформаційної інфекції.
  5. Бойова подруга завжди поруч ...вона виносить його (умовно) пораненого з (умовного) словесного бою.
  6. Якщо перша – це, як правило, танк у спідниці, в якій у холодильнику миша повісилася, то в другій завжди смачно пахне на кухні, діти нагодовані й акуратно зачесані.
  7. Білий мерседес дядечка Гіві різко загальмував впритул біля самісінького м'якого місця одного із кремезних чоловіків.
  8. У країнах пострадянського простору політичні публічні лідери мають меншу силу, ніж штурмани катакомб, яких ще з часів середньовічної Франції звать сірими кардиналами.
  9. Перші – політики з ім'ям – це ідеологи партії, речники партії, які прекрасно працюють язиком.
  10. Люди в білих

халатах з докором подивилися на п'яну компанію (М.Гримич).

- 5. Знайдіть помилкове вживання фразем і мовних кліше у наведених реченнях. Поясніть.** Наука тримає пальці на пульсі життя. 2. Мій начальник глибоко принциповий і не робить компромісу. 3. Аж там він, напевно, придбає досвіду. 4. Коротше кажучи, пора від слів перейти до справ. 5. Перше, що кинулося нам у вічі – це надзвичайно убога оселя. 6. Успіхів колектив домогся наполегливою працею. 7. Дівчина красива, тому завжди у всіх на виду. 8. У невеличкому гірському селі жила-була собі звичайна сім'я. 9. Мені тоді мов пелена спала з очей. 10. Милості прошу! Заходьте до нашого дому! 11. Наш заклад не раз приймав участь у міжнародній науковій конференції. 12. Це питання грає важливу роль у житті кожного народу.
- 6. Підберіть, де це необхідно, правильні відповідники до наведених фразем.** На тобі, Боже, що мені негоже; бабка надвоє гадала; без мене мене женили; бити в набат; боби розводити; брати свої слова назад; була не була; бути більмом на оці; бути у виграші; для відводу очей; губа не дура; мову відняло; це йому на руку; глас вопіючого в пустині; підняти на глузд; прийти в голову; диву даєшся; вішати лапшу на вуха; в поті лица; за милу душу; забити тривогу; грати очима; пристати як банний листок; спокушати долю; нічого гріха таїти; куди не кинеш оком; ламаний гріш; лід зрушився; моє діло сторона; насильно милим не будеш; не в своїй тарілці; не знати, по чім фунт лиха; не ликом шитий; від нічого робити; після дощику в четвер; чин чином.
- 7. Визначте способи трансформації фразем і паремій у медіазаголовках. Котрі з них, на вашу думку, вдалі? Випишіть із газети чи художнього тексту подібні**

випадки обігрування фразем і паремій. 1. Обіцянка депутата – цяцянка. 2. «Павло Федикович: «Під лежачі ідеї історія не тече». 3. Чим би турист не тішився... 4. Будьте щасливі, живіть багато, якщо вам дозволить ваша зарплата. 5. І пішоходам правила писані. 6. Не такі страшні подорожі, як їх малюють. 7. Про бідних білявок замовте слово. 8. Тихше їдеш – у ДТП не втрапиш. 9. Не все те шампанське, що іскриться. 10. Боргів боятися – в банк не ходити. 11. У яслах добре, а вдома краще. 12. Зустрічають по одежині, навіть якщо вона «беушна» (Із закарпатських газет).

8. Які загальнономовні фраземи вдало трансформує у свої творах Л.Костенко? З'ясуйте їх значення та стилістичні функції.

1. Мої важкі, мої щоденні брили старий Сізіф тим часом постеріг. 2. Любов відкрити важче, ніж Америку. По-перше, чи до неї допливеш? 3. Приснивсь Іуда. Ходить, придивляється, кого б поцілувати, щоб не сахнувся. 4. Не треба все валити на Прокруста, коли не маєш дару Златоуста. 5. Фенікс вилітає з попелу. Зі сміття він ще ніколи не вилітав. 6. Нове століття, ба, тисячоліття! Тривожний історичний Рубікон. 7. Десь може б, набрела втонулу Атлантиду. 8. Коли за коня півцарства, то що ж тоді за любов? 9. Бо хто, як я, намучивсь на війні, тому життя підскочило в ціні. 10. Він народився під такою зіркою, що щось в душі двоїлося йому. 11. Він за два дні міняє три личини, та ще й четверту має про запас. 12. Сидиш, мовчиш, ні за холодну воду.

9. Випишіть зі словників афоризмів, поданих у списку літератури, 10 крилатих висловів, афоризмів про щастя, добро, порядність, працьовитість і т. ін.

10. З'ясуйте авторство наведених афоризмів: 1. Без ядра горіх ніщо, так само як і людина без серця; Дехто на те

живе, щоб їсти й пити, а я п'ю і їм на те, щоб жити; Любов виникає з любові, коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю. 2. Не гріє сонце на чужині; Не завидуй багатому, Багатий не знає Ні приязні, ні любові – Він все те наймає; І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь. 3. Краса – змагання до досконалості; Люди й покоління – се тільки кільця в ланцюгу великим всесвітнього життя, а той ланцюг порватися не може; Хто не був високо, той зрону не збагне, як страшно впасти. 4. Як усе на світі зрозумієш, то тоді зупинишся і вмреш; Мало великим себе уявляти, треба великим бути; На світі той наймудріший, хто найдужче любить життя. 5. Гострити ніж людей навчили зойки; Вітальні листи завжди приймаються одностайно; Кожна Муза має свій вік. 6. Коли в людини є народ, тоді вона уже людина; Митцю не треба нагород, його судьба нагородила; Сумління – річ тендітна і марка. 7. Коли людина не встане з колін, то вона недалеко зможе пройти; Національна безтактність дуже часто виростає на добре угноєному ґрунті великодержавного російського шовінізму; Формалізм завжди був дальтонік. 8. Біда навчить, кому подати руку, Від кого в дар прийняти чесний хліб; В катів нема поезій, ні мелодій; Біля друга і в біді серце відпочине.

11. Вивчіть напам'ять 3 латинські сентенції (на вибір):

1. *Inter caecos luscus rex* (Серед сліпців і одноокий є царем). 2. *Medicus oratio* (Слово – лікар). 3. *Nomines, dum docent, discunt* (Люди, навчаючи, вчаться). 4. *Suum cuique* (Кожному своє). 5. *Edimus, ut vivamus, non vivimus, ut edamus* (Ми їмо, щоб жити, а не живемо, щоб їсти). 6. *Usus est optimus magister* (Досвід – найкращий учитель). 7. *Omnia mea mecum porto* (Все своє ношу з собою). 8. *Vivere memento* (Пам'ятай, що живеш). 9. *Si vis pacem, para bellum* (Хочеш миру – готуйся до війни). 10. *Nulla regula sine exceptione* (Немає правил без винятків).

11. Nosce te ipsum (Пізнай самого себе). 12. Labor omnia vincit (Праця все перемагає).

12. Випишіть із українських газет 10 випадків трансформацій фразем чи паремій, з'ясуйте їх стильову доречність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьев Л.Г., Ужченко В.Д. Індивідуально-авторські видозміни у сфері фразеології. *Українське мовознавство*. 2003. № 18. С. 55–60.
2. Важеніна О. До проблеми розмежування фразеологічних трансформацій, модифікацій та варіацій. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. пр. Вип. 6. Донецьк: ДонНУ, 2006. С. 310–313.
3. Григораш А.М. Трансформація складу фразеологізмів у газетних текстах. *Система і структура східнослов'янських мов*: міжжаф. зб. наук. пр. Київ, 1997. С. 56–60.
4. Здіховська Т.В. Спосіб трансформації фразеологізмів як стилістичний прийом у художніх творах: *матеріали V всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасної науки»*, Київ, 29–31 жовт. 2008 р. Ч. 3. Київ, 2008. С. 56–58.
5. Капелюшний А.О. Практична стилістика української мови: навч. посіб. вид. 2-ге, переробл. Львів: ПАІС, 2007. С. 143–164.
6. Капелюшний А.О. Стилiстика й редагування: практичний словник-довiдник журналіста. Львів: ПАІС, 2002. С. 134–138.
7. Коваль А. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ: Либідь, 2001. 312 с.

8. Коваль А.П., Коптілов В.В. Крилаті вислови в українській літературній мові: Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови. Київ, 1975. 335 с.
9. Ковальчук М. Перетворення фразеологізмів у газетних заголовках. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2013. С.134–140.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2013_2013_20
10. Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Культура українського мовлення: навч. посіб. Львів, 2013. 287 с.
11. Мілева І.В. Евфемізм – дисфемізм – перифраза. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна*. Харків, 2004. № 632. С. 73–74.
12. Пареміологія. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Видво «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2004. С. 282, 507, 524, 530.
13. Пац Л. Трансформація фразеологічних одиниць як засіб підвищення інформативності та образності художнього тексту. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. пр. 2010. Вип. 20.
URL: <http://litmisto.org.ua/?p=8701>
14. Пискач О. Лексичні засоби художнього вираження мови роману «Варфоломієва ніч» Марини Гримич. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 26. Т. 2. С. 50–55.
15. Пискач О.Д. Перифрази в газетно-публіцистичному тексті (на матеріалі закарпатської преси). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: зб. наук. пр. Ужгород, 2005. Вип. 8. С. 245–251.
16. Пискач О. Трансформація прислів'їв і приказок у газетно-публіцистичному тексті (на матеріалі закарпатської періодики). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Філологія». Вип. 14. Ужгород, 2006. С.173–176.
17. Пискач О., Ліва Н. Структурно-семантичні та стилістичні особливості перифраз (на матеріалі закарпатської періодики). *Науковий вісник Ужгородського*

- університету*. Серія: Філологія. Випуск 17. Ужгород, 2007. С.100–103.
18. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови: підручник. Київ: Либідь, 1993. С.127–132.
  19. Пономарів О.Д. Фразеологія. *Пономарів О.Д. Культура слова. Мовностилїстичні поради*. Київ: Либідь, 2001. С. 138–155.
  20. Степаненко М.І. Динамічні процеси в перифрастичній сфері: 2018–2019 рр. *Українська мова*. 2019. № 4 (72). С. 32–46.
  21. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологічний словник української мови. Київ: Освіта, 1998. 224 с.
  22. Українська афористика. Київ: Прогрес, 2001. 320 с.
  23. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / упоряд. М.М. Пазяк. Київ: Наукова думка, 2001. 392 с.
  24. Фразеологічний словник української мови: У 2 ч. Київ: Наукова думка, 1993. Ч. I–II.
  25. Цигвінцева Ю. Неофразеологізми в контексті російсько-української війни. *Культура слова*. 2022. Вип. 1 (96). С. 141–151.
  26. Шевченкова Криниця: Збірник афоризмів із творів Тараса Шевченка / вступ. слово Л. Андрієвського; упоряд. В. Дорошенко, Т. Майданович. Київ: Криниця, 2003. 288 с.

Тема 8. ОРФОГРАФІЧНА Й СЛОВОТВІРНА ПРАВИЛЬНІСТЬ

Контрольні питання:

1. Становлення і розвиток орфографічних норм сучасної української літературної мови в ХХ ст.
2. Правописні дискусії кінця ХХ – початку ХХІ ст.
3. Основні засади і принципи 5-го видання українського правопису (2019 р.).

4. Поняття словотвірної норми.
5. Динаміка словотвірної норми початку ХХІ ст.

Завдання:

1. Опрацюйте фрагмент монографії «Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику» (2019) А. Архангельської (с. 355–365) й проаналізуйте тенденції відображення фемінативів у неологічних словниках початку ХХІ ст.
2. Від поданих географічних назв утворіть відносні прикметники за допомогою суфікса **-ськ(ий)**. Прокоментуйте зміни приголосних на межі твірної основи та суфікса: Кагарлик, Бучач, Кам'януха, Сиваш, Немовичі, Единбург, Глеваха, Бурлук, Рига, Ладога, Волга, Норвегія, Чикаго, Владивосток, Хмільник, Волноваха, Білокоровичі, Острог, Народичі, Бахмач, Париж, Заліщики, Гамбург, Люксембург, Лейпциг, Воронеж, Прага, Кобеляки.
3. Від поданих слів утворіть назви осіб (чоловічої та жіночої статі) за місцем проживання: Алушка, Бердянськ, Біла Церква, Високопілля, Вінниця, Гадяч, Джанкой, Донецьк, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Калуш, Київ, Кременець, Кривий Ріг, Лисичанськ, Луганськ, Полтава, Харків, Рівне, Моршин, Одеса, Луцьк, Суми, Умань, Ялта, Мелітополь, Чернівці, Ніжин.
4. Утворіть форму кличного відмінка іменників. Поставте наголос. **Що змінилося в новому правописі 2019 р.?** Брати, свати (мн.), Іва́ньо (чоловіче прізвище), Ілля, Ігор, Тиміш, Олег, Господь, Христос, Бог, Людвіг, Катря, Катруся, робітник, Іванко, жнець, добродійка Сливка, пані Гаркуша, вчителька Стець, повстанець

Джек, умілець Петрик, боєць Попович, лікар Ігор, пан Віталій, побратим Іван, колега Онищук, пан Довгаль.

5. **Від поданих слів і словосполучень утворіть, де можливо, складні слова; перевірте правопис за «Орфографічним словником», поясніть написання:** культура і побут, історія й етнографія, північний схід, обернена пропорція, рожевий і золотий, Біла Церква, двадцять чотири поверхи, скло і бетон, сільське господарства, мовний стиль, фізика і математика, народна поезія, військовий і спортивний, гіркуватий і солоний, загальна освіта, східні слов'яни, Чорне море, мала рентабельність, виробничий і технологічний, кредитний і розрахунковий, взаємна вигода, різати метал, сто двадцять сім кілометрів, легко розчиняти, короткий час, висока кваліфікація, очистити нафту, військовий і юридичний, Північна Німеччина, гострий дефіцит, Західна Європа, відомий на весь світ, північний захід, Південна Україна, заготівля льону.
6. **Перепишіть, розкриваючи дужки. Визначте способи словотворення:** Кош(е, и)чок, бур(е, и)лом, сит(е, и)чко, ро(з, с)права, пр(е, и)суворий, пр(е, и)вражий, пр(е, и, і)рва, (з, с)фабрикований, (з, с)шиток, пр(е, и, і)звисько, пряд(е, и)во, (з, с)чесати, бе(з, с)печно, б(е, и)зробіття, (з, с)питати, (с, з)формувати, (з, с)хотіти, мр(е, и)во, печ(е, и)во, пр(е, и)кріпитися, пр(е, и)милий, пр(е, и)зирство, (з, с)казати, пр(е, и)мовляти, пі(д, т)бити, пр(е, и)мара, нож(е, и)чки, пот(е, и)лиця.
7. **Утворіть від поданих словосполучень абрєвіатури, поясніть їх правопис:** Організація Об'єднаних Націй, Львівський автобусний завод, заклад вищої освіти, вища школа, спеціальний кореспондент, Європейський Союз, українські телевізійні новини, Національний банк України, Ужгородський національний університет,

Міністерство надзвичайних ситуацій, Державна атестаційна комісія, зенітно-ракетний комплекс, Нова українська школа, товариство з обмеженою відповідальністю, Міжнародний валютний фонд, штучний інтелект, Міністерство освіти і науки, військовий комісаріат, генеральний секретар, міський відділ освіти, дорожньо-транспортна пригода, внутрішньо переміщена особа, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельська А. Неофемінативи як «гра за правилами порушення відомих правил» і проблеми перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2013. Вип. 36. С. 297–300.
2. Архангельська А.М. Фемінінні інновації в новітньому українському назовництві. *Мовознавство*. 2014. № 3. С. 34–50.
3. Архангельська А. *Femina cognita*. Українська жінка у слові й словнику. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 444 с
4. Вербич С.О. Уживання великої букви: доповнення до чинного правопису. *Українська мова*. 2023. № 1 (85). С. 62–67.
5. Вихованець І. Ненаукові пристрасті навколо українського правопису. *Українська мова*. 2004. № 2. С.3–25.
6. Віняр Г.М. Основні тенденції розвитку іменної префіксації в українській мові кінця ХХ ст. *Актуальні проблеми філології і методики викладання мов*: зб. наук. пр. Кривий Ріг, 2006. Вип. 4. С. 6–24.
7. Віняр Г.М., Шпачук Л.Р. Словник новотворів української мови початку ХХІ століття. Кривий Ріг: КДПУ, 2005. 157 с.

8. Городенська К.Г., Кочукова Н.І, Куцак Г.М. Довідник з української мови (найновіші рекомендації). Київ; Слов'янськ: Вид-во «Друкарський двір», 2015. 136 с.
9. Григор'єва О. Чим більшовицькій системі не догодила літера г? *Дзеркало тижня*. 2013. № 3. 25 січня.
10. Дивнич В. Мистецтво неможливого: полеміка навколо правопису. *Критика*. 2001. № 6. С. 19–21.
11. Караванський С. Два правописи – одна мова. *Урок української*. 2002. № 10. С. 27–31.
12. Карпіловська Є. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій. *Українська мова*. № 1. 2008. С.16–30.
13. Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Рекомендації щодо усунення суперечностей і прогалин у чинному правописі слів іншомовного походження. *Українська мова*. 2023. № 2 (86). С. 84–100.
14. Кислюк Л. Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація. *Українська мова*. 2012. № 1. С. 52–66.
15. Кислюк Л.П. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
16. Коца Р.О. Про зміни й доповнення до правопису частин основи слова. *Українська мова*. 2023. № 1 (85). С. 50–61.
17. Коць Т.А. Розвиток української дериватології і динаміка словотвірної норми (на матеріалі лінгводидактичних текстів і словників). *Мовознавство*. 2011. № 1. С. 55–65.
18. Матвіяс І. Особливості словотвору в західноукраїнському варіанті літературної мови. *Українська мова*. 2011. № 1. С. 28–35.
19. Микульчик Р. Сучасні українські абрєвіатури: перспективи і стан дослідження. *Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2005. № 538. С. 12–15.
20. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983–2003): словник. Харків: ХНУ ім. Каразіна, 2004. 136 с.

21. Нелюба А.М. «Український правопис» і тотальна фемінітивізація. *Українська мова*. 2023. № 3 (87). С. 58–67.
22. Німчук В.В. Проблеми українського правопису ХХ–початку ХХІ ст. Кам'янець-Подільський; Київ, 2002. 116 с.
23. Паночко М. Словник слів з літерою г. Львів: Кальварія, 1999. 46 с.
24. Пономарів О. Нашій мові потрібен власний правопис. *Рідна школа*. 2010. № 2. С. 22–23.
25. Пономарів О. Словотворчі та відмінкові особливості. *Урок української*. 2002. № 4. С. 25–28.
26. Пономарів О.Д. Фонемі г та ґ. Словник і коментар. Київ: Просвіта, 1997. 35 с.
27. Пуряєва Н.В. Проблеми правопису префіксів і суфіксів в «Українському правописі» 2019 року. *Українська мова*. 2023. № 2 (86). С. 101–115.
28. Сікорська З.С. Сучасна українська літературна мова: словотвір і морфеміка. Луганськ: Альма-матер, 2000. 174 с.
29. Тараненко О.О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – ХХІ ст.: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. 248 с.
30. Український правопис (проект найновішої редакції). Київ, 1999. 340 с.
31. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2012. 288 с.
32. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 390 с.
33. Фаріон І. Правопис – корсет мови? *Український правопис як культурно-політичний вибір*. Львів: Свічадо, 2004. 120 с.
34. Шевельов Ю. Про критерії в питаннях українського офіційного правопису. *Мовознавство*. 1995. № 2–3. С. 3–9.

35. Шеремет А. Фемінітиви в мовній картині світу українців (на матеріалі мови інтернет-видань). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 27. Т. 5. С. 65–70.

Тема 9. МОРФОЛОГІЧНА НОРМАТИВНІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Контрольні питання:

1. Морфологічна норма, її варіантність і динаміка.
2. Особливості граматичного вживання іменників і прикметників.
3. Типові помилки при вживанні займенників і числівників.
4. Культура лексико-граматичного використання дієслівних форм (дієприкметників, дієприслівників, безособових форм).
5. Службові слова в професійному мовленні філолога.

Завдання:

1. **Поставте іменники у формі місцевого відмінка однини, вкажіть варіанти. З'ясуйте, чи змінюється форма при використанні різних прийменників (в, на, по, при).** Проект, бік, будинок, документ, край, селище, місто, море, стіл, пальто, журнал, ворота, адреса, сусіди, доповіді, вікна, конференція, річка, серце, факультет, університет, довідник, службовець, протокол, інструкція, положення, установа, статут, звіт, контроль, мета, гриф, діяльність, ліквідація, апарат. З'ясуйте, чи можливі такі конструкції і чому.
2. **Випишіть словосполучення, у яких правильно утворено форму родового відмінка в іменниках чоловічого роду.** Відкриття рахунку – відкриття рахунка; до акту додається – до акта додається; вручення диплому – вручення диплома; пам'ятного знаку – пам'ятного знака; до призначеного терміну – до призначеного терміна;

структурного підрозділу – структурного підрозділа; переїхати до Нового Бугу – переїхати до Нового Буга; направити до Львову – направити до Львова; політичного блока – політичного блоку; незаперечного факту – незаперечного факта; працівники апарату – працівники апарата; важливого об'єкта – важливого об'єкту; своєчасного контролю – своєчасного контролю; ділового папера – ділового паперу.

3. До поданих іменників доберіть прикметники, узгоджуючи їх у роді, числі та відмінку. Авеню, Ай-Петрі, конферансьє, ДАІ, цунамі, рефері, торнадо, торі, аташе, кюре, ДПА, міс, протеже, ЗМІ, альма–матер, поні, бандероль, дріб, путь, нежить, шампунь, покуть, ступінь, Сибір, біль, рукопис, ярмарок, криза, розкіш, тюль, барель, адрес, тунель, псалтир, папараці, МЗС, ЮНЕСКО.

4. Поясніть випадки порушення літературної норми. Трохи дорогуватий, дуже задовгий, самий найдешевший, більш точніший, найспокійна відпустка, найневеликовніша хвороба, подвійніша плата, якнайблизкі стосунки, трохи чорнявий, самий чіткіший, дуже величезний, найбільш найголовніші правила, найпорожніша посудина, щонайдешевий одяг, найбільш відоміший, самий найточніший, менш вдаліший.

5. Зредагуйте помилки, пов'язані з неправильним уживанням займенників. 1. Молода, прогресивна частина парламенту – це майбутнє країни: на них виборцями покладено великі надії. 2. Досвідчені працівники багато часу присвячують роботі з перспективною молоддю, допомагаючи їм збагнути основи майбутньої професії. 3. На сесії Верховної Ради парламентський комітет з питань бюджету виклав його бачення основного фінансового кодексу країни і подав на розгляд уряду його пропозиції. 4. Голодомор 33–го року був нічим іншим, як планомірним етноцидом проти свідомої національно та працьовитої частини українського селянства, в

результаті якого кращий їх цвіт зів'яв навіки. 5. Відомості з літописів та археологічні дослідження дають можливість відтворити структуру давнього міста, довідатися про елементи їх архітектури, з'ясувати специфіку господарювання їх мешканців. 6. Якщо вимагається затвердження документації, то їх підписують виконавці розпорядження, а затверджує керівник установи. 7. Завідділенням звернувся з заявою до директора, в якій висловлює прохання надати собі додаткову місячну відпустку. 8. Діловодство – це діяльність, яка охоплює процес укладання документації, а також організацію роботи з ними під час здійснення управлінської діяльності. 9. Однією з головних передумов підписання стратегії стала нова бюджетна лінія, згідно з яким на транскордонну співпрацю передбачається виділити більше 186 мільйонів євро. 10. Можна навести свіжий і досить кумедний приклад: суперечка, який подає «Українська правда». 11. Земельна ділянка, що використовується санаторієм, має рекреаційне призначення, через це на ньому заборонена нецільова діяльність. 12. Так і нерозумній нашій молоді, задуреній російськомовною попсою, рингтонами, серіалами і детективами, здається, що, перейшовши на калічену російську, вони стають сучаснішими, крутішими. 13. Але збільшення медової продукції потребує й відповідного його експорту.

6. Проаналізуйте подані словосполучення з погляду їх нормативності. У випадку порушення норми відредагуйте. Два фахівця, півтора вагона, дожити до сто семи років, з дев'яносто чотирма вихованцями, двоє ножиць, двоє мішків, двоє курей, півтора гривні, тридцятьеро учнів, два мільярда, три селянина, обидвом учасникам, два громадянини, вісім цілих сім сотих кілометра, два з половиною вагона, два професори, півтора місяці, півтори тижні, сім десятих процента, двістітисячне військо, п'ятсотрічний ювілей, двохтисячний рік, обидвох синів, статисячний відвідувач,

півтора десятки років, двомільйонний житель, шестидесятирічний ювілей, із сорокома студентами.

7. **Визначте дієвідміну. Подані дієслова запишіть в 1 та 2 особах однини, а також у 3 особі множини, прокоментуйте особові закінчення.** Волочити, волокати, свистіти, свистати, рости, ростити, виростити, виростати, лізти, лазити, білити, біліти, стукати, стукотіти, хотіти, бачити, пробачити, пробачати, хропіти, хропти, їздити, слатися, стелитися, гуркотіти, гуркотати, везти, возити, полоти, молоти, молотити, нести, носити, краяти, кроїти, стерегти, сторожити, колахати, колисати, чистити.
8. **До поданих ненормативних дієприкметників доберіть нормативні відповідники й складіть із ними речення.** Галопуючий, наступаючий, спонукаючий, вимірюючий, допомагаючий, виконуючий, інакодумаючий, потрясаючий, снідавший, писавший, починаючий, служачий, вступаючий, перемігший, засохший, помігший.
9. **Зредагуйте речення.** 1. В односельців залишилися хороші спогади від святкування Дня Незалежності. 2. Зустрічаємось завтра без чверті десять. 3. По самим скромним підрахункам пожежа завдала збитків для підприємства на 2 млрд. карбованців. 4. Я дуже хвилююся про брата. 5. Віктор Олександрович щось лаконічно пояснив колегам на протязі години. 6. Він уже давно не живе по цьому адресу. 7. Нарада по цьому питанню почнеться в десять годин. 8. Контракт був розірваний по нашій ініціативі. 9. У скількох діях ця вистава? 10. На вулиці Ужгородській загинула громадянка в час нагрівання їжі на газовій плиті. 11. Це заняття проведене згідно плану. 12. По неухважності ти робиш багато помилок. 13. Учасники конференції приїхали, не дивлячись на важкі суспільні умови. 14. При вашій допомозі ми встигнемо виконати замовлення. 15. Я хочу до вас звернутися по приватній справі.

10. **Знайдіть випадки помилкового вживання прийменників і поясніть причини огріхів (калька, неправильне керування тощо).** Із-за хвороби, важить з тридцять кілограмів, заняття по музиці, поступити в інститут, концерт по замовленню, по моїй вині, не дивлячись на економічні труднощі, на протязі години, протягом усієї відстані, перекласти на українську мову, по пошті, згідно розкладу, відповідно розпорядженню, в п'ять годин, добрий за натурою, українець за походженням, знущатися над кимось, враження про фільм, іти за грибами, чекати біля двох годин, близько хати, прийти раніше всіх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: посібник / [за заг. ред. О.А. Сербенської]. Львів: Світ, 1994. 152 с.
2. Антоненко-Давидович Б. Про іменники. *Урок української*. 2000. № 11–12. С. 18–20.
3. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ: Либідь, 1991. 334 с.
4. Волкотруб Г.Й. Практична стилістика сучасної української мови: Використання морфол. засобів мови: навч. посібник. Київ: ТОВ «ДДЛ», 1998. 176 с.
5. Волощак М. Неправильно – правильно. Довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації. Київ: Вид. центр «Просвіта», 2003. 160 с.
6. Голосовська Г. Активні дієприкметники в українській літературній мові: уживати чи ні? *Українська мова*. 2011. № 4. С. 63–71.
7. Городенська К. Граматичний словник української мови: Сполучники. Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. 340 с.
8. Городенська К.Г. Сполучники української літературної мови. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 208 с.

9. Городенська К.Г., Кочукова Н.І, Куцак Г.М. Довідник з української мови (найновіші рекомендації). Київ; Слов'янськ: Вид-во «Друкарський двір», 2015. 136 с.
10. Дільна О. «Такі свої чужіші чужини» (виражальні можливості морфологічних категорій у романі Ліни Костенко «Берестечко»). *Культура слова*. 2020. Вип. 1 (92). С. 230–241.
11. Капелюшний А. Граматичні й акцентуаційні росіянізми в мовленні телевізійних журналістів наживо. *Теле- та радіожурналістика*. 2012. Випуск 11. С. 207–225.
12. Капелюшний А.О. Практична стилістика української мови: навч. посіб [вид. 2-ге, переробл.]. Львів: ПАІС, 2007. С. 165–173.
13. Ковтун О.В. Функціонально-семантична кореляція сполучників і сполучних комплексів у сучасній українській літературній мові: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2014. 144 с.
14. Колібаба Л. Варіантність відмінкових закінчень іменників на тлі морфологічних норм української літературної мови кінця ХХ початку ХХІ сторіч. *Українська мова*. 2014. № 1 (49). С. 86–96.
15. Колібаба Л.М. Зміни в унормуванні закінчень відмінюваних слів в «Українському правописі» 2019 року. *Українська мова*. 2023. № 1 (85). С. 68–99.
16. Колібаба Л. «Призабуті» прийменники та сполучники в мовній практиці початку ХХІ століття. *Культура слова*. 2017. 1(86). С. 279–291.
17. Колібаба Л., Фурса В. Словник дієслівного керування. Київ: Либідь, 2016. 656 с.
18. Клещова К.С., Кравчук О.М. Культура української мови (за кредитно-модульною системою): навч. посіб. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. С. 113–128.
19. Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Культура українського мовлення: навч. посіб. Львів, 2013. С. 108–118.

20. Матвіяс І. Іменникові варіанти в українській мові. *Культура слова*. 2003. Вип. 63. С. 73–80.
21. Мейзерська І. До питання про нормативне вживання складених прийменників у сучасній українській мові. *Культура слова*. 2010. Вип. 73. С. 133–137.
22. Пономарів О. Морфологічні варіанти. *Урок української*. 2002. № 5–6. С. 12–13.
23. Сербенська О., Волощак М. Про можливості мови і культуру слова. *Урок української*. 2002. № 3. С. 13–16.
24. Шевчук Н. Граматичні особливості об'єкта при дієсловах на позначення творення. *Культура слова*. 2010. Вип. 72. С. 126–132.
25. Юносова В.О. Варіантність відмінкових закінчень іменників у сучасній українській літературній мові. Київ: Знання України, 2003. 126 с.

Тема 10. СИНТАКСИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛІТЕРАТУРНОГО МОВЛЕННЯ

Контрольні питання:

1. Поняття синтаксичної норми.
2. Побудова правильних словосполучень. Граматичні й логічні принципи словосполучення. Тавтологія і плеоназм. Варіанти форм, пов'язані з керуванням.
3. Норми використання порядку слів у реченнях. Роль порядку слів у вираженні змісту речення. Прямий і зворотний (інверсія) порядок слів.
4. Координації підмета й присудка.
5. Узгодження означення.
6. Побудова простих речень, ускладнених однорідними й відокремленими членами речення, вставними словами й словосполученнями.
7. Логіко-граматичні вимоги до однорідного ряду.
8. Типологія звертань та їх використання в різних стилях мови.

9. Синонімія сполучників і сполучних слів у складнопідрядних реченнях.
10. Уживання цитат і речень із прямою й непрямою мовою.

Завдання:

1. **Поясніть, у чому причина алогічності наведених конструкцій.** Просто звичайнісінький, дещо дорогуватий, трохи синюватий, надто височезний, трохи закоротка, занадто добрий, більш дорожчий, найдорожчий за всіх, найбільш улюбленіший, самий найкращий, самий ліпший, дорогий незнайомиць, плюс п'ять градусів тепла, витратити за цільовим призначенням, давати мудрі і розумні поради, висіти на стелі, у березні місяці, багаточисленні шанувальники, передовий авангард, моя автобіографія, адреса місця проживання, потенційні можливості, вільна вакансія, рейди перевірок, пам'ятні сувеніри, коротка ремарка, мій автопортрет, багато альтернатив, на долонях рук, контактний телефон, захисний імунітет, часовий період.
2. **З'ясуйте смислову роль порядку слів у наведених реченнях. Котрі з них правильні?** 1. Це 16-й пам'ятник жертвам локальних війн на території України. 2. Отже, ексклюзивний анекдот на тему захисту екології від Тоїн Гоей. 3. Це був палац Аміна, який штурмував спецназ КДБ (500 переодягнених в афганську уніформу вояків так званого «мусульманського батальйону»). 4. Він, на жаль, був здоровим лише протягом року. 5. Житель селища Зимної Води, що на Львівщині, Степан Іванович Волошук у 67 років зробив майже героїчний вчинок. 6. Чимало нарікань у жителів області є на роботу наших автотранспортних підприємств.
3. **Укажіть, яких відмінкових форм (у дужках напишіть відмінок) вимагають наведені слова; утворіть із ними словосполучення.** Адекватно ..., адресувати ..., апелювати ..., боятися..., вибачити ..., вибачатися ..., вчитися ...

грунтуватися..., дякувати ..., завідувач ..., запобігати ..., захворіти ..., знущатися ..., оволодівати ..., одружуватися ..., оженитися ..., опанувувати ..., основанийий ..., перепросити ..., піклуватися ..., потерпати ..., припуститися ..., присвятити ..., пробачити ..., свідомий ..., сміятися ..., страждати ..., телефонувати ..., турбуватися ..., уболівати ..., увімкнути ..., цуратися ..., чекати ..., щастити ...

4. **Знайдіть помилки в доборі варіантів керування та ін. Виправте речення і прокоментуйте.** 1. Вас хтось навчив цим рухам? (ВЗ. 2003. 23 січня). 2. Його [законопроекту] автори переконані, що такі операції завдають шкоди не тільки здоров'ю ще не сформованому жіночому організму, але й психіці (ВЗ. 2003. 16 квітня). 3. Але опанувавши премудрощами друкарської справи, зовсім юний Леонід зрозумів, що цього йому замало (ПШК. 2003. №5. С.37). 4. Буш, напевно, вже валер'янку п'є або щось міцнішого (П. 2003. 20 лютого). 5. Згодом з'явилися чутки, що Енріке [Іглесіас] зраджує своїй коханій [Анні Курниковій] (СП. 2003. 5 червня). 6. Зрештою, для того, щоб опанувати ситуацією на перших порах потрібно показати швидкий результат (ВЗ. 2003. 19 червня). 7. Наші люди за рогадиками на мерседесах не їздять (АГ. 2003. 8 травня). 8. Він [Олесь Гончар] дуже любив сад, сам вирощував троянди і доглядав за ними (Е. 2003. 21 серпня). 9. Опіка, яка триває після повноліття, перетворюється в узурпацію. 10. Короп заговорив на івриті (АГ. 2004. 21 січня).
5. **Знайдіть помилки в координації підмета й присудка, в узгодженні означення. Поясніть.** 1. Багато хто із знайомих обминають його, цураються. 2. Більшість підприємств простоюють. 3 іншого боку, коли б він сам не звернувся до західного світу і не «здав» деталі, то ми ніколи так і не довідалися б, що замовником було КДБ. 3. І ця цінність – сім'я і родинні стосунки, – важливі для усіх наших читачів, якими б різними вони не були в повсякденному житті. 4. Я з

гуртом ентузіастів зібрали гроші й купили першу любительську відеокамеру. 5. Більшість підприємств простоюють. 6. Іноді чиясь думка або жарт дарують новий погляд на проблеми. 7. Саме через неї, рідненької, на Різдво відбулося найбільше нещасних випадків. 8. Омолоджені інопланетянами пенсіонери-земляни з будинку престарілих вирішують відвідати свою рідну планету Землю. 9. Сьогодні містом їздять понад двісті маршруток, завдяки чому отримали роботу півтори тисячі чоловік. 10. Ті, хто сподівалися саме на такий сценарій, дещо прорахувалися (За А. Капелюшним).

6. **З'ясуйте причину помилок у наведених реченнях.** 1. Ми висловили свої побажання та висновки під час конференції. 2. Допоможіть мені, будь ласка, цінною порадою. 3. Я маю так думку, що краще займатися власним розвитком. 4. Перед мандрівниками з'явилося мальовниче Капрі. 5. Дівчинка збрала багато квітів, ромашок, троянд та мальв. 6. Вражений Дмитрик її словами, чимдуж поспішав додому. 7. Більшість абітурієнтів будуть зараховані до складу студентів інституту. 8. Більша половина друзів просили почекати. 9. Наша бібліотека надає не лише різноманітну літературу, а й проводить зустрічі з відомими письменниками. 10. Шевченко показує прагнення тих, хто мріють про краще майбутнє (З газет).

7. **Виправте (де це необхідно) речення з відокремленими обставинами, пригадавши правила про суб'єкт і предикат у таких реченнях.** Читаючи роман, серце наповнюється болем. Повернувшись зі школи, його радісно зустрів собака. Будучи перевірені часом, їх почуття стали міцнішими. Шукаючи того будинку, нас застала ніч. Пропустивши багато занять, нам не вдається так швидко наздогнати прогаяне. Змагаючись між собою, бригадам вдалося закінчити завдання достроково. Закінчивши інститут, він був сповнений бажання працювати. Розробляючи цей проект, мені було надано можливість попрацювати в лабораторії. Проїжджаючи повз

станцію, нашу увагу привернула постать, чимось знайома. Неподалік стояв батько, дивившись сумно на згарище. Почувши цю звістку, мені розболілася голова. Сидівши за столом, юнак читав книгу.

8. виправте помилки в простих реченнях. Поясніть.

1. Кошеня сиділо просто в снігу і тремтіло від холоду, а потім перетворився у розкішного пухнастого котика. 2. Роман «Роксолана» стала моєю настільною книгою. 3. Швидка у важкому стані повезла Оленку до лікарні. 4. У цьому році нами започатковано творчі звіти митців перед закарпатцями. 5. Незчулася Мирослава, як підійшов до неї молодий юнак прекрасної вроди. 6. Наталка шанує, піклується й допомагає своїй матері. 7. Важливе місце займає домашня праця у житті жінки. 8. Працівниками будівельної фірми усього виконано робіт на суму 14000 грн. 9. Закохані жили добре, не звертали уваги на негаразди, як у раю. 10. Прокурор Рівненщини Василь Присяжнюк розповість про злочинність у нашому районі під час прес-конференції (3 газет).

9. Знайдіть помилки, спричинені неправильною побудовою однорідного ряду. Поясніть.

1. Гуртівня пропонує всі необхідні будівельні матеріали: вапно, цеглу, цемент, касові апарати. 2. У таких містах, як Дніпропетровськ, Львів, Крим, Херсон, є всі умови для розвитку культури. 3. Селянин був багатим, мав гарну сім'ю і господарство. 4. Керівництво закладу поповнило майстерню кваліфікованими кадрами та необхідними інструментами. 5. Вона зацікавилася і полюбила свою майбутню професію. 6. Хлопець любив жартувати і танці. 7. Хороший день сьогодні: теплий, сонячний, тихий, понеділок. 8. Від інфаркту мене врятували мама... і валідол. 9. Бажаю щастя, здоров'я і щоб ви ніколи горя не знали. 10. У магазині «Будівельні матеріали» є в продажі сітка, каркаси, елементи огорожі, двері броньовані, оздоблені деревиною, та інші вироби з дерева (3 газет).

10. Виправте помилки у поданих реченнях. З'ясуйте причину їх виникнення. 1. Око вабили блакитні ромашки, троянди, нарциси. 2. На Одещині милують око виноградні сади та оселі. 3. На зустрічі були присутні відомі поети і письменники. 4. Ми знайомимося і вивчаємо передовий досвід сусідів. 5. Ліс, ставок, замок, фортеця, вали навколо неї, висічені вітром дивовижні фігури, обрій справа – усе потонуло в червоному західному сонці. 6. Іван Миколайович добре ставиться до своїх колег, добросовісний, чесний, любить музику. 7. Учні щиро люблять і вірять своєму вчителю. 8. Більш за все я люблю і захоплююсь історією. 9. Потім наша сім'я проживала на Заході України, Львові, Івано-Франківську. 10. У 1989 році Данія стала першою у світі країною, де офіційно реєструють шлюби між гомосексуалістами і лесбіянками.

11. Виправте помилки в складних реченнях. Поясніть. 1. Щоразу в засобах масової інформації оприлюднюються так звані соціологічні рейтинги, знайомлячись з якими, у пересічного читача голова йде круговерть. 2. Коментуючи цей випадок, політик сказав, що «немає таких перешкод, які не здолає наша партія». 3. Концерт, куди ми так поспішали, розпочався із запізненням. 4. Звісно, злякавшись не на жарт, батькам нічого не залишалось, як віддати злочинцям гроші. 5. Лектор довго говорив про шляхи подолання кризи в економіці, і це мало цікавило аудиторію. 6. Україна, що є вже незалежною державою, говорить дедалі вагомніше слово на міжнародній арені. 7. Насамперед потрібно перевірити справність комп'ютера і чи його ввімкнено в розетку. 8. У газеті було опубліковано статтю про режисера, якому присудили премію, яка була започаткована кілька років тому. 9. Помилки в спілкуванні – це коли порушують етикет, неправильно визначають позицію співрозмовника. 10. Учень довго не тренувався, і він не зміг узяти участь у змаганні.

12.Перебудуйте подані речення. Поясніть помилки. 1. Слід зазначити, що у вітчизняній літературі дослідженню клінічної ефективності цефдиніру присвячені поодинокі дослідження. 2. Пацієнтка була негайно скерована до відділення невідкладної допомоги, де їй було проведено експрес-тест і встановлено діагноз COVID-19. 3. Єдиним шляхом досягнення високої накопичувальної мети життя виступає праця (робота), яка не тільки є біологічною потребою, а й виступає основою індивідуального й суспільного прогресу та є мірою успіхів людини в житті. 4. Частота скарг, дані фізикального й лабораторного обстеження хворих на позалікарняну пневмонію, які отримували ступінчасту терапію антибактеріальними препаратами, при госпіталізації та повторному обстеженні через 5 і 10 днів терапії наведено в таблиці. 5. Основні цілі медикаментозного лікування подагри мають включати мінімізацію запалення та болю при гострому нападі подагри і запобігання майбутнім загостренням шляхом зниження рівня сечової кислоти в сироватці крові. 6. В час, коли доступ до фінансових ресурсів у багатьох громадян був обмеженим, це було надзвичайно доцільним (з газети «Здоров'я України XXI сторіччя»).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2005. 270 с.
2. Гдакович М.С. Синтаксичні норми у діловому мовленні: навч.-метод. посіб. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 52 с.
3. Городенська К.Г., Кочукова Н.І, Куцак Г.М. Довідник з української мови (найновіші рекомендації). Київ; Слов'янськ: Вид-во «Друкарський двір», 2015. 136 с.
4. Данильчук Д.В. Стилiстичний синтаксис: збiрник вправ: практикум. Київ: Інститут журналістики, 2021. 172 с.

5. Дільна О. Стилістичне використання координації підмета і присудка та фемінітиви. *Культура слова*. 2021. Вип. 1 (94). С. 231–233.
6. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
7. Загнітко А.П., Вінтонів М.О., Домрачева І.Р. Український практичний синтаксис: навч. посіб. для самост. роботи. Донецьк: БАО, 2004. 144 с.
8. Загнітко А. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.
9. Капелюшний А. Граматичні й акцентуаційні росіянізми в мовленні телевізійних журналістів наживо. Теле- та радіожурналістика. 2012. Вип. 11. С. 207–225.
10. Капелюшний А.О. Практична стилістика української мови: навч. посіб. [вид. 2-ге, переробл.]. Львів: ПАІС, 2007. С. 264–380.
11. Колібаба Л., Фурса В. Словник дієслівного керування. Київ: Либідь, 2016. 656 с.
12. Коломійцева В. Явище плеоназму в українському синтаксисі. *Українська мова*. 2009. № 1. С. 33–40.
13. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. 2-е вид., переробл. і допов. Київ: Знання, 2008. 423 с.
14. Куляс П.П. Типологія помилок: підручник-монографія. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 464 с.
15. Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Культура українського мовлення: навч. посіб. Львів, 2013. С.118–123.
16. Мариненко І.О. Синтаксис української мови (з правилами пунктуації): навч. посіб. Київ, 2021. 279 с.
17. Непийвода Н. Про національні особливості українського синтаксису. *Культура слова*. 1998. Вип. 51. С. 79–87.
18. Непийвода Н.Ф. Підготовка наукового тексту до друку. *Редакційно-видавнича справа: досвід, проблеми, майбутнє*. Київ, 1997. С. 112–158.
19. Пискач О.Д. Проблеми логічності газетно-публіцистичного тексту (на матеріалі закарпатської районної преси). *Сучасні проблеми мовознавства та*

- літературознавства: зб. наук. пр.. Ужгород, 2002. Вип. 5. С. 300–303.*
20. Пономарів О.Д. Вибір синтаксичної побудови. *Пономарів О.Д. Культура слова. Мовностилістичні поради.* Київ: Либідь, 2001. С. 176–181.
  21. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови. Київ: Либідь, 1993. 248 с.
  22. Сербенська О., Волощак М. Про можливості мови і культуру слова. *Урок української.* 2002. № 3. С.13–16.
  23. Сучасна українська мова. Синтаксис: підручник / за ред. А.К. Мойсієнка. Київ: Знання, 2013. 238 с.
  24. Терлак З. Проблема кодифікації синтаксичних норм. *Українська історична та діалектна лексика: зб. наук. праць.* 2003. Вип. 4. С. 54–71.
  25. Терлак З. Синтаксичні кальки в аспекті норми. *Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна.* 2004. Вип. 34. Ч. II. С. 498–503.
  26. Харченко С. Синтаксичні норми української літературної мови ХХ – початку ХХ ст.: становлення та кодифікація: монографія. 2017. 417 с.
  27. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Академія, 2004. 408 с.

Тема 11. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ТЕКСТУ

Контрольні питання:

1. Загальна характеристика тексту як лінгвістичного феномена.
2. Основні властивості та функції тексту.
3. Види текстів.
4. Структура тексту: речення, надфразна єдність (складне синтаксичне ціле), абзац.
5. Тема і мікротема тексту. Основна думка тексту.
6. Логічність як одна з найважливіших ознак змісту тексту. Основні умови логічності. Типи логічних помилок.

7. Літературне редагування тексту.

Завдання:

- 1. Випишіть із книги З. Партика (с. 400–404) коректурні знаки для виправлення текстових оригіналів.**
- 2. Виправте помилки в складних реченнях, поясніть:**
  1. Останнє, на чому я спинюсь, це на питанні про використання кредитів.
  2. Хто потребує належної консультації, необхідно йому надати її.
  3. Листів, де йдеться про зловживання урядовців, є багато.
  4. Збори почалися пізно, так як голова запізнився на півгодини.
  5. Села, що знаходяться на Закарпатті, дуже мальовничі.
  6. Треба сказати, що він є неабияким спеціалістом у цьому – ним порушено вже вісім кримінальних справ щодо наркоманів.
  7. Батькові Василя принесли телеграму, коли його не було вдома.
  8. Це був голова колгоспу, який здобув першість у районі.
  9. Пізніше вогонь перекинувся на хлів сусіда М.Й Климчука, який також був знищений вогнем (з газ.).
  10. Критик повністю поділяє погляди автора твору, який взятий за об'єкт дослідження (підр.).
- 3. Зредагуйте речення. Поясніть характер помилок.**
  1. Сьогодні ми бачимо роботи не лише на сучасні або історичні мотиви, а й традиційне хатне начиння (з газ.).
  2. Він цікавиться не тільки книгами, а й займається спортом.
  3. Зважаючи на те, що сьогодні погана погода, надягни шарф і капелюх.
  4. Повідомляємо, що не можемо скористатися Вашою пропозицією, так як зазначена Вами ціна вища, чим у наявних у нас пропозиціях інших фірм.
  5. Представники 28 країн світу взяли участь не лише у відкритті фестивалю, а й виступали на багатьох підприємствах, в навчальних закладах (з газ.).
  6. У поході особливо сподобалось те, що ми не тільки пливли на байдарках, а й плотах.
  7. Внаслідок того, що ти отримав двійку, гуляти сьогодні не будеш.
  8. Директор має

право приймати будь-які рішення, окрім тих, що належать до виняткової компетенції загальних зборів працівників (документ). 9. До того ж, разом з ним [Томом Крузом] на Пенелопу [Крус] звертають набагато більше уваги, чим у гордій самотності. 10. Важко відповісти на це запитання, так як у всіх областях нас дуже добре приймають.

4. Зредагуйте текст. Укажіть, які мовні норми порушено.

Спроби побудови більш справедливішого і рівноправного суспільства вживалися завжди. Для боротьби з антигромадськими силами створювалися організації з благородними програмами. Нажаль, ці ідеї були спотворені із-за егоїзму. Сьогодні більш ніж коли б то ми спостерігаємо, як моральність і благородні принципи уступають місце прагненню власної вигоди, особливо в сфері політики. Деякі з філософських прагнень застерігають нас від любих занять політикою взагалі, так як політика стала синонімом аморальності. Політика, позбавлена етики, не підвищує благосостояння людей, а життя, позбавлене моральності, зводить людей до рівня тварин. Однак не можна утверджувати, що політика сама по собі «брудна». Скоріше, засоби нашої політики спотворили високі ідеї і благородні поривання, що були направлені на покращення положення людей. Природно, віруючі виражають свою стурбованість тим, що релігійні лідери «встряють» у політику (За Далай-ламою).

5. Зредагуйте поданий текст, виділяючи і пояснюючи в ньому різні типи помилок (орфографічні, лексичні, пунктуаційні, граматичні, стилістичні).

**Чи легко бути білою вороною
та чи можна таких людей назвати сильними?**

Я притримуюся думки, що білою вороною будь-де бути нелегко. Але це не важкий хрест, який потрібно тягти за собою.

Можна обернути свою білість, тобто оригінальність на користь собі самому.

Біла ворона у тій чи іншій групі – це людина, яка відрізняється від інших. А ця несхожість може проявлятися чим завгодно! Наприклад, всі в класі модно вдягнені, а одна дитина носить старий одяг. Вона є білою вороною, бо бідна. Так само хлопчик зі здібностями геніального художника буде виглядати білою вороною в класі, де більшість дітей здібна хіба що до малювання бубликів.

Чому ж нелегко бути білою вороною? По-перше, не всі люди цікавляться незнайомими явищами. Іноді вони заздрять, а іноді просто не цікавляться. Хтось цікавиться, але йому складно зрозуміти товариша-білу ворону, бо раніше він нікого подібного не зустрів. Школярі ж дуже люблять подразнити тих, хто на них несхожі. Отже люди по-різному відносяться до білих ворон.

По-друге, бути білою вороною – це в принципі випробування. Щоб мати свою власну думку, варто зібрати сили для того, щоб її захистити. Тобто, наприклад, дівчина фарбує волосся у червоний колір, вона має сміливість всім заявити про свої смаки. Навіть, якщо весь клас її вирішить, що червоне волосся – дурниця, ця дівчина має право фарбуватись як завгодно. А це ох як нелегко буває відстояти!

На мій погляд, людині, яку сприймають як білу ворону, буває важко досягти чогось звичайного для решти. Наприклад, людину в татуюваннях не візьмуть працювати у престижний офіс. Це смішно, насправді, бо можливо саме вона була б найкращим працівником. Але в сфері формального спілкування людей склалися певні вимоги та традиції, і якщо людина хоче знайти там своє місце, їй доведеться якось вписуватися.

Існує ще один тип людей, яких хтось назве білою вороною, та насправді це не так. Вони зі своєю так званою оригінальністю лізуть в очі іншим, навмисно провокують своєю невідповідною поведінкою та голосно кричать «Я особливий!». Такі люди нікому не подобаються насправді, бо просто шукають уваги решти, яку не можуть чи не хочуть добути іншим шляхом.

Біла ворона в українській літературі – це персонаж, який поводиться інакше, ніж прийнято у всіх. Таким був Чіпка у романі «Хіба ревуть воли як ясла повні?». Він відрізнявся від ровесників тим, що не мав батька. Нажаль, він з часом відсторонився від моральних норм суспільства та пішов злочинним шляхом.

А от добрий приклад білої ворони – це творець, майстер Сивоок, що трудився над зведенням Софії Київської, персонаж роману Павла Загребельного «Диво». Його, звичайно, не назвеш класичною білою вороною. Але для натовпу людей, які не є митцями, він – дещо незрозуміла постать.

Отже я вважаю, що справжні білі ворони – люди, які мають силу знайти своє місце в житті, завдяки та всупереч власній несхожості з іншими.

6. Прочитайте текст і виконайте завдання (цифри в дужках позначають номери рядків).

Найкращий ілюстратор

(1-3) Владислава Єрка називають найкращим українським ілюстратором. Він оформив дитячі книжки «Снігова королева», «Казки Туманного Альбіону», серію книжок про Гаррі Поттера видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», романи Пауло Коельо й Карлоса Кастанеди видавництва «Софія»...

(4-6) – Книжка Вільяма Шекспіра «Гамлет, принц данський», проілюстрована Вами, здобула гран-прі конкурсу «Найкраща книжка Форуму видавців-2008». Це вже певна закономірність якщо книжку проілюстрував Єрко, вона обов'язково здобуде якусь перемогу...

(7-16) – Я ніколи не намагався здобувати якихось призів і ніколи про це не думав. Я ніколи не подавав своїх книжок на конкурси чи нагороди. Це роблять видавці. Я до цього не маю ніякого стосунку. «Гамлета» надрукували тиждень тому, максимум півтора. Ще півтора тижня й один день тому Іван Антонович улаштував «плач Ярославни»: «Боже, який я дурний! Нащо я це друкую? Хто це буде купувати?.. Оце тільки, щоб

догодити художникам». І таке інше. Це ритуальний плач. Він у нього відбувається в кінці роботи над кожним проектом. Я пам'ятаю, коли закінчувалася «Снігова королева» чи «Казки Туманного Альбіону», був такий самий плач. Текст змінюється з невеликими варіаціями. А потім він дзвонить і каже: «Єрчику, я такий щасливий Це так класно! Я тебе вітаю. Чого ти такий дурний? Я не розумію, чого ти не радієш? Я радію більше, ніж ти».

(17-18) – Мене в цій книжці дуже тішить, що ми не робили художній альбом, а зробили книжку для читання.

(19-24) – А Ви дійсно перечитуете всі ті книжки, які ілюструєте?

– Такий дурний, що перечитую (сміється. – Авт.).

– І «Гаррі Поттера»?

– Чесно признаюсь, «Гаррі Поттера» не читав.

– Жодної книжки?

– Жодної.

(25-26) – І як вдалося зробити найкращу обкладинку? (Українська обкладинка «Гаррі Поттера» визнана найкращою у світі).

(27-33) – Я малював за підрядником. Як Пастернак перекладав Гамлета, так я ілюстрував, був співавтор Віктор Баріба. Він читав книжку від палітурки до палітурки, фіксував абсолютно всіх персонажів, потім із Малковичем погоджував перелік усіх персонажів, бо Іван Антонович любить, коли всього багато. (Не можна зобразити двох персонажів чи трьох – це ж жахливий мінімалізм! Треба, щоб було 58 або 69.) Тоді я вже починаю працювати. Запитую у Віктора: «Це хлопчик чи дівчинка?», «Він блондин чи брюнет?» Тоді або він, або Малкович мені пояснюють, на кого схожий цей персонаж.

(34-36) – Узагалі розмова про Гаррі Поттера завжди спонукає мене до втягування голови в плечі, почервоніння й бажання сховатися куди-небудь. Я не вважаю, що це нецікава робота. Гаррі Поттер мене так дістав, що мені й говорити про нього не дуже хочеться.

(37) Так Вас сама Джоан Роулінг похвалила!

(38-41) – Від того, що тебе похвалить Джоан Роулінг, чи президент, чи хтось ще, ти ж кращим не стаєш. Якщо ти нормальна людина і свідомо розумієш, що ти зробив – нормальне чи погане, то будь-чия похвала на тебе не дуже впливає. Якщо ти напівідіот, тоді ти збираєш ці похвали у вигляді рецензій чи ще чогось і потім ходиш і показуєш не роботи, а похвали.

(42-46) – Якщо б Вам запропонували проілюструвати книжку вашого життя...

– Це була б найнудніша книжка у світі (сміється. – Авт.).

– І що б у ній було?

– Така банальність, як у всіх: трошки армії, трошки інституту, і все як анекдот (Уривки з інтерв'ю Анни Яценко).

Питання до тексту

1. Про те, чому Владислав Єрко не хизується своїми успіхами, свідчать думки, висловлені ним у рядках:

А 1-3

Б 7-16

В 17-18

Г 38-41.

2. Коли ілюстратор говорить про «плач Ярославни», то він має на увазі

А Барибу

Б Гамлета

В Малковича

Г Пастернака.

3. Почуття гумору ілюстратора яскраво проявляється в реченні

А Я ніколи не намагався здобувати якихось призив і ніколи про це не думав (рядок 7).

Б Це ритуальний плач. Він у нього відбувається в кінці роботи над кожним проєктом (рядки 11-12).

В Мене в цій книжці дуже тішить, що ми не робили художній альбом, а зробили книжку для читання (рядок 17).

Г Гаррі Поттер мене так дістав, що мені й говорити про нього не дуже хочеться (рядки 35-36).

4. НЕПРАВИЛЬНЕ твердження записано в рядку

А ілюстратор Владислав Єрко «Гаррі Поттера» ілюстрував, але не читав

Б сама Джоан Роулінг похвалила ілюстрації Єрка до «Гаррі Поттера»

В на думку ілюстратора, лише напівдіоти збирають похвалу й рецензії

Г Владислав Єрко готує ілюстрації лише для видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА».

5. Засобом міжфразового зв'язку перших двох речень тексту (рядки 1-3) є

А лексичний повтор

Б вставне слово

В прислівник

Г займенник

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підр. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 342 с.
2. Бекетова О.В. Лінгвістична структура тексту. *Studia Linguistica*: зб. наук. пр. 2009. Вип. 2. С. 40–45.
3. Волкотруб Г.Й. Практична стилістика української мови: навчальний посібник; ред. О. Давидова. 4-те вид. Тернопіль: підручники і посібники, 2011. 256 с.
4. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
5. Єщенко Т.А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 264 с.
6. Кицак Г.В. Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Мова і культура*. Вип. 7 (13). С. 87–92.

7. Непийвода Н.Ф. Підготовка наукового тексту до друку. *Редакційно-видавнича справа: досвід, проблеми, майбутнє*. Київ, 1997. С. 112–158.
8. Партико З.В. Загальне редагування: нормативні основи: навч. посіб. Львів: Афіша, 2004. 416 с.
9. Пискач О. Ортологічні аспекти мови медичної газети «Здоров'я України ХХІ сторіччя». *Лінгвоекотологія: мова медицини*: збірник наукових праць. Львів, 2023. С. 273–279.
10. Пискач О. Д. Проблеми логічності газетно–публіцистичного тексту (на матеріалі закарпатської районної преси). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: зб. наук. пр. Ужгород, 2002. Вип. 5. С. 300–303.
11. Радзівєвська Т.В. Комунікативно-прагматичні аспекти текстотворення: дис... д-ра філол. наук: 10.02.15; НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 1999. 390 с.
12. Різун В.В., Мамалига А.І., Феллер М.Д. Нариси про текст. Теоретичні питання комунікації і тексту. Київ: РВЦ «Київський університет», 1998. 336 с.
13. Серажим К.С. Текстознавство: підр. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 527 с.
14. Терлак З. Проблема кодифікації синтаксичних норм. *Українська історична та діалектна лексика*: зб. наук. праць. 2003. Вип. 4. С. 54–71.
15. Терлак З. Синтаксичні кальки в аспекті норми. *Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна*. 2004. Вип. 34. Ч. II. С. 498–503.
16. Феллер М. Д. Текст і зображення як модель комунікативного акту. Київ, 1998. 123 с.
17. Харченко С. Синтаксичні норми української літературної мови ХХ – початку ХХ ст.: становлення та кодифікація: монографія. 2017. 417 с.

18. Шаповалова Г.В., Шебештян Я.М. Гостримо перо. Основи журналістикознавчих розвідок. Ужгород: Карпати, 2012. 168 с.
19. Шаповалова Г.В., Шебештян Я.М. Теоретико-практичні питання текстознавства. Ужгород: Гражда, 2016. 100 с.
20. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Академія, 2004. С. 371–376.

**ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА
НАУКОВИХ ДОПОВІДЕЙ ІЗ КУЛЬТУРИ МОВИ**

1. Основні поняття культури мови і мовлення.
2. Норми літературної української мови.
3. Основні критерії літературних норм.
4. Типи мовлення.
5. Основні ознаки культури мови.
6. Правильність мовлення.
7. Орфоепічна правильність мовлення.
8. Акцентуаційна правильність мовлення.
9. Морфологічна правильність мовлення.
10. Типові помилки у вживанні іменників.
11. Типові помилки у вживанні прикметників.
12. Типові помилки у вживанні числівників.
13. Типові помилки у вживанні займенників.
14. Типові помилки у вживанні дієслівних форм.
15. Типові помилки у вживанні прислівників.
16. Типові помилки у вживанні службових слів.
17. Синтаксична правильність мовлення.
18. Типові помилки в словосполученні та в простому реченні.
19. Типові помилки на рівні складного речення.
20. Основні вимоги до однорідного ряду.
21. Точність мовлення.
22. Логічність мовлення.
23. Основні типи логіко-граматичних помилок.
24. Багатство і різноманітність мовлення.
25. Чистота мовлення.
26. Доречність мовлення.
27. Виразність мовлення.
28. Образність мовлення.
29. Мовний етикет як складова частина культури мовлення.
30. Структура мовного етикету.
31. Традиційні форми звертання українців.

32. Знайомство і представлення.
33. Етикет ділової телефонної розмови.
34. Типові помилки у вживанні паронімів.
35. Типові помилки у вживанні фразеологізмів.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

ВАРІАНТ 1

1. Ознаки культури мовлення.
2. Підберіть правильні відповідники замість недоречно вжитих слів-паронімів. Расовий режим, сердечна недостатність, шумний ефект, читацький абонент, вирізати апендицит, виголошення подяки, виборча ділянка, шкурка яблука, бурякові ланки, зимні пальта, цінний лікарський харчовий продукт, цікавий музикальний вечір, виборча кампанія, гіпертонічна криза, нервова напруженість, дипломник конкурсу.
3. Впишіть іменники в словосполучення відповідно до особливостей дієслівного керування, підбираючи з дужок правильний варіант запитання. Відповідно (до чого, чому), глузувати (з кого, над ким), дивуватися (з чого, чому), знущатися (з кого, над ким), зраджувати (кого, кому), сміятися (з чого, над чим), апелювати (що, до кого), сподіватися (кого, чого, на що), терпіти (що, кому, кого), дякувати (кому, за що, кого), завдячувати (кому, що, кого), ігнорувати (що, кого), навчатися (чого).

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Заступатися за молодших, дбати про батьків, пити молоко, купити хліба.
  2. Поспішати до школи, черговий по школі, випити молока, згідно графіка.
  3. Орієнтуватися в просторі, гідний похвали, гостра біль, довга путь.
2. У котрому реченні правильно поєднано іменники з числівниками?
  1. На здачу видали два гривні.

2. Петро заробив двадцять три центнера пшениці.

3. Відтоді минуло півтора десятків років.

3. Котрі вислови правильні?

1. Вагомий внесок у науку. 2. Крупний вклад у науку.

3. Запобігти пожежі. 4. Попередити пожежу. 5. Наповнені водою. 6. Наповнені води. 7. Завідувач бібліотеки.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. Назустріч мені йшов чоловік у чорному пальто.

2. Цей кір дитину зовсім вимучив.

3. При однакових умовах вони мають неодинакові результати.

5. У котрому рядку в усіх словах можливе подвійне наголошення?

1. Діалог, предмет, документ, колія, кілометр.

2. Ім'я, мережа, загадка, байдуже, весняний.

3. Ознака, спина, християнин, кропива, завдання.

4. Також, помилка, мабуть, завжди, зокрема.

5. Урочистий, курява, отаман, випадок, босоніж.

ВАРІАНТ 2

1. Пуризм і антинормалізаторство. Види пуризму.

2. Знайдіть випадки неправильного вживання прийменників і поясніть причини помилок (калька, неправильне керування тощо). Заняття по музиці, поступити в інститут, концерт по замовленню, по моїй вині, не дивлячись на економічні труднощі, на протязі години, протягом усієї відстані, перекласти на українську мову, по пошті, згідно розкладу, відповідно розпорядженню, в п'ять годин, добрий за натурою, українець за походженням.

3. З'ясуйте причину алогічності наведених конструкцій. Передовий авангард, моя автобіографія, адреса місця проживання, потенційні можливості, вільна вакансія, рейди перевірок, пам'ятні сувеніри, коротка ремарка, мій

автопортрет, багато альтернатив, на долонях рук, дещо дорожуватий, трохи синюватий, більш дорожчий, плюс п'ять градусів тепла, витратити за цільовим призначенням, контактний телефон, захисний імунітет, часовий період.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Тримати в руці, дивитися крізь пальці, зошит з математики, дотримувати слова.
  2. Червоний від хвилювання, біла тюль, йти по воду, говорити по-українському.
  3. Минулого тижня, на минулому тижні, смачне салямі, цікаве інтерв'ю.

2. У котрому реченні правильно поєднано іменники з числівниками?
  1. Посеред кімнати стояли чотири відра з водою.
  2. У полі орали чотири трактора.
  3. Михайло приніс додому двадцять два карасиків.

3. Котрі вислови правильні?
  - 1.Сподвижник науки. 2.Подвижник науки. 3.Болить із правої сторони. 4.Болить із правого боку. 5.Чітке уявлення про країну.
  6. Чітка уява про країну. 7. Хвороблива уява.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?
  1. Рік тому назад саме в цей час дозрівали вишні.
  2. Дівчата розмовляли пошепки.
  3. Мама ходить на круглосуточне чергування.

5. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. Бере [бе^нре́], щавель [шча́ве^нл'].
  2. Легка [ле^нхка́], сережка [се^нре́шка].
  3. Просьба [про́з'ба], ходжу [хо^уджу́].
  4. Боротьба [бород'ба́], пише^тся [пише^нт'с'а].
  5. Життя [жи^ст':а́], займає^шся [заїма́йе'с':а].

ВАРІАНТ 3

1. Багатство і різноманітність мовлення філолога (синоніми, антоніми, пароніми, перифрази, евфемізми).
2. Напишіть правильні українські слова і конструкції замість наведених кальок. Фігура людини, існуючі кордони, існуючі права, існуючий порядок, посадова особа, давати показання, нетрудові доходи, управляти автомобілем, лікарняний листок, діяти одноособо, при здійсненні злочину, не допускає збирання, зберігання лісів, використання інформації, приймати участь у конкурсі, користуватися великим авторитетом, думки вчених співпадають.
3. виправте помилки в складних реченнях, поясніть: 1. Без освіти нічого не досягнеш, як би не хотів того. 2. Сили, яка би була здатна протистояти такому злу, поки що немає. 3. Силами самодіяльності був даний спектакль у сільському клубі, якого ми досі ніколи не бачили. 4. Великим успіхом користуються книги наших письменників, які відтворюють сучасність. 5. Доповідач висунув два положення: 1) все більшої ваги набуває пропаганда політичних і наукових знань; 2) роль у цій роботі широких верств інтелігенції.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Печиво до чаю, сонячне Баку, старовинний Умань, зайти по справах.
  2. Летіти на крилах, не побачив виставу, не вірить нікому, старший від брата.
  3. Приємний на вигляд, далекий Сибір, тепле кашне, в новому пальто.
2. У котрому реченні правильно поєднано іменники з числівниками?
  1. Він отримує сто сорок дві гривні.
  2. На зупинці його чекало троє людей.

3. До початку навчального року ще півтора місяців.

3. Котрі вислови правильні?

1.Рокова помилка. 2.Фатальна помилка. 3.Абонент на телефон.
4.Абонемент на телефон. 5.Виключення з правила. 6.Виняток із правила. 7.Незважаючи на труднощі.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. Ще триває підписка газет і журналів.
2. Перші школи на території України виникли ще в часи Київської Русі.
3. Прийміть міри по затриманню злочинця.

5. У котрому рядку всі слова мають правильне наголошування?

1. Вісімдесят, дрóва, щипці, зокре́ма, разóм.
2. Чарівний, кро́їти, подру́га, ко́взанка, шу́мний.
3. Ужгоро́дський, мере́живо, порядко́вий, випадок, чотирна́дцять.
4. Компромі́с, за́молоду, майдáн, за́чіска, ла́скавий.
5. Дóшка, Прокі́п, граблі́, надво́рі, ношу́.

ВАРІАНТ 4

1. Орфоепічні норми голосних і приголосних. Основні причини порушення орфоепічних норм. Типи орфоепічних помилок.
2. Напишіть правильні українські слова і конструкції замість наведених кальок. Шийний позвонок, згортання крові, тюремні застінки; великі затрати, клеймо ганьби, сік із клюкви, кататися на коньках, ходити на костилях, смачна лапша, малі ножниці, методи обробки ґрунту, підписка газет, новий піднос, поля капелюха.
3. Запишіть, підбираючи з дужок потрібні прийменники. Біля (близько, коло) вісімдесяти відсотків, в (на) додаток до подій, в (на) доказ любові, виступити в (на) захист, увійти в (до) склад(у), раз в (на) місяць, розумітися в (на) музиці, в (об) 11-ій год., в (на) повний зріст, виявилися в (на) повну силу, в (на)

порядку денному – нагальні питання, підвищити в (на) посаді, поставити в (на, за) приклад, в (на) Закарпатті, в (на) угоду політичним амбіціям, при перерахунку валют в (на) українські гроші, в (на) честь високого гостя, розміщений в (за) 14 км. від міста.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Не спитавши дозволу, подарований на пам'ять, залізничне депо, велика розпач.
  2. Пожовклий від сонця, щедрий на добро, маленьке кенгуру, не вартий уваги.
  3. Малий на зріст, рожевий тюль, цікавитися історією, ходити по гриби.

2. У котрому реченні правильно поєднано іменники з числівниками?
  1. Потрібно заготувати дві цілих і п'ять десятих тонн сіна.
  2. Пароплав з двадцятьма вісьма екскурсантів уже підходив до пристані.
  3. Три брати приїхали в гості.

3. Котрі вислови правильні?
  1. Виконувати функцію. 2. Відігравати функцію. 3 Не в тому річ.
  4. Не в тому діло. 5. Підняти питання. 6. Порушити питання.
  7. Упасти в обморок.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?
  1. Дівчина приймає участь у багатьох міроприємствах.
  2. Мені треба відіслати наказний лист.
  3. Зараз у сільському господарстві воли майже не використовуються.

5. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. Життя [жи^ст':á], село [селó].
  2. Щавель [шчáвель], твоєї [твойейі].

3. Земля [земл'á], ходжу [ходжѹ].
4. Легка [ле"хкá], умиваєшся [Ѹми"вайе'с':а].
5. Просьба [прóс'ба], ходжу [хо'джѹ].

ВАРІАНТ 5

1. Поняття лексичної норми. Типові помилки при слововживанні.
2. Підберіть правильні відповідники замість недоречно вжитих слів-паронімів. Абонентська плата, акціонерні внески, ароматизовані есенції, бляхарні роботи, бокова стінка серця, болотяний ґрунт, вегетаційна нервова система, дощова осінь, драматична діяльність, дружне ставлення, ілюстративний журнал, вождь індійського племені, іноземний текст, писемне приладдя, питтєва вода, показний факт.
3. Перебудуйте подані речення, виправляючи граматичні помилки. Поясніть. 1. Було досягнуто високого рівня якості продукції, запланованого нашим підприємством. 2. У виступі міністра висвітлювалося його бачення шляхів реформи освіти. 3. Школярі навчалися у просторому класі, який переобладнали. 4. Багато присутніх почали голосно вимагати додаткової перерви. 5. Ми, на нашому підприємстві, можемо розраховувати лише на свої особисті сили.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Виступ на зборах, працює на радіо, складає іспити, сік з лимону.
  2. Члени комітету, герої нарису, з нового абзаца, сісти за кермо.
  3. Води Дніпра, повен сили, ходити по лікаря, зміст памфлета.
2. У котрому рядку правильно поєднано іменники з числівниками?
  1. Дві книги, сім зошитів, десять олівців, три стола.
  2. Двоє курчат, шість будинків, чотири журнали, сім ручок.
  3. Одна друга кілограма, два керівники, п'ятеро курей.

3. Котрі вислови правильні?

1. Придбати досвіду. 2. Набути досвіду. 3. Дістати освіту.
4. Здобути освіту. 5. Дохідна справа. 6. Прибуткова справа. 7. За чверть одинадцята.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. Петро погано відноситься до свого молодшого брата.
2. Він обережно переходив через дорогу.
3. Слід виразно писати адрес на конверті.

5. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:

1. Боротьба [борот'ба], пишеться [пише^и'т'с'а].
2. Ложці [л'о́з'ц'і], розсипати [рос:и^епа́ти^е].
3. Казка [ка́ска], бджілка [бдж'ілка].
4. Ллється [л':е́ц':а], істотні [істо́тн'і].
5. Кожух [кожу́х], приносить [при^ено́си^е'т'].

ВАРІАНТ 6

1. Типові помилки у вживанні паронімів.

2. виправте помилки в наведених фразеологізмах. За милу душу; забити тривогу; грати очима; пристати як банний листок; спокушати долю; нічого гріха таїти; куди не кинеш оком; ламаний гріш; лід зрушився; моє діло сторона; насильно милим не будеш; не в своїй тарілці; не знати, по чім фунт лиха; не ликом шитий; від нічого робити; після дощучу в четвер; чин чином.

3. До поданих дієслів підберіть відповідні іменники. Вибирати – обирати (взуття, друг, голова, депутат); викликати – спричиняти (сміх, радість, біль, хвороба); відкрити – розплющити – відчинити – відімкнути – відкоркувати (книжка, рахунок, збори, очі, двері, замок, пляшка); відмінити – скасувати (заняття, закон, весілля); губити – утрачати – гаяти, марнувати (документи, зошит, ілюзії, рівновага,

пам'ять, час); дати – надати – подати (доручення, порада, допомога, інформація, звістка, ініціатива).

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Потрібний учням, певний у собі, пам'ятник Франка, двоє друзів.
  2. Делікатний у поведінці, кращий за нього, притока Амура, дорогий для мене.
  3. Постукати у двері, важка путь, розрізаний пилою, домовитися про зустріч.

2. У котрому рядку правильно поєднано іменники з числівниками?
  1. Десять учнів, шість кілограмів, два фахівця, одна друга тонни.
  2. Семеро козенят, сім кілограм, два фахівці, одна друга тонни.
  3. Вісім кілограмів, троє дівчат, два фахівці, нуль цілих і п'ять десятих тонн.

3. Котрі вислови правильні?
  1. Митниця дає добро.
  2. Митниця дає згоду.
  3. Гірнолижне спорядження.
  4. Гірськолижне спорядження.
  5. Нанести удар.
  6. Завдати удару.
  7. Заподіяти лихо.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?
  1. Сьогодні в магазині скидки на окремих товар.
  2. Трембіта має вигляд труби завдовжки два–три метри.
  3. Вечеря була з двох блюд.

5. У котрому рядку в усіх словах є основний і побічний наголоси?
  1. Авіамоделний, сільськогосподарський, антимонопольний.
  2. Автосалон, товарознавчий, амбулаторія.
  3. Тонкоголосий, зізнання, хвилеподібний.
  4. Чистосердечний, невдоволення, лінгвостилістичний.
  5. Народнорозмовний, високоякісний, сприйняття.

ВАРІАНТ 7

1. Поняття фразеологічної норми. Типові помилки у вживанні фразем і паремій.
2. виправте помилки в наведених фразеологізмах. 1. Наука тримає пальці на пульсі життя. 2. Мій начальник глибоко принциповий і не робить компромісу. 3. Аж там він, напевно, придбає досвіду. 4. Коротше кажучи, пора від слів перейти до справ. 5. Перше, що кинулося нам у вічі – це надзвичайно убога оселя. 6. Успіхів колектив домогся наполегливою працею. 7. Дівчина красива, тому завжди у всіх на виду. 8. У невеличкому гірському селі жила–була собі звичайна сім'я. 9. Мені тоді мов пелена спала з очей. 10. Милості прошу! Заходьте до нашого дому!
3. До поданих дієслів підберіть відповідні іменники. Дістати – набути – здобути – одержати, отримати (освіта, інформація, навички, досвід, перемога, платня, лист, книжка); зазнати – понести – дістати (збитки, втрати, прикрощі, поразка, речі, документи, інформація); міняти – змінювати (товар, марки, книжки, ситуація, колір, напрям, думка); наносити – завдавати – робити (бруд, сніг, збитки, удар, візит); опанувати – освоїти – оволодіти (професія, мова, виробництво, родовище, почуття, увага, ситуація, знання).

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Важкий на підйом, радий за товариша, свіжа івасі, змужнілий у бою.
  2. Ходить гаєм, береги Дніпра, води Бугу, смачне ескімо.
  3. Готовий до боротьби, зошит для малювання, сильна нежить, вірний обов'язкові.
2. У котрому рядку правильно поєднано іменники з числівниками?
  1. Чотири поверхи, дві треті урожаю, три сьомих процентів, три цистерни.

2. Нуль цілих і сорок п'ять сотих гектарів, п'ять років, десять днів, три грами.
  3. Дві літри, сім палок, три дерева, двадцять підручників.
3. Котрі вислови правильні?
- 1.Заподіяти шкоду. 2.Нанести шкоду. 3.Із-за хвороби. 4.Через хворобу. 5.Дякуючи пораді. 6.Завдяки пораді. 7.Завдати болю.
4. У котрому реченні є помилка у вживанні слів?
1. Ділянку поділили на дві рівні половини.
  2. Сусід запитав, котра зараз година.
  3. Там, де живуть вужі, зникають миші, щурі, жаби.
5. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Походжає [походжа́йє], голубка [голубка].
  2. Промінчик [пром'інчи́к], завітчаний [закв'іч:ани́ї].
  3. Щастя [шчас'т'ш'а], чому [чо'му].
  4. Нижче [нішче], дігтяр [д'іхт'ар].
  5. Вогко [во́хко], безжурний [безжу́рний].

ВАРІАНТ 8

1. Проблемні питання так званого «перекладу» фразем і паремій.
2. Знайдіть випадки неправильного керування в поданих конструкціях. Пробачте мене, властивий для нього, характерний йому, телефонував до нього, кепкувати над ним, свідчити факти, опанувати професією, доторкатися приладу, піклуватися за брата, шкодувати гроші, кипить при температурі, у молоді роки.
3. виправте помилки в складних речення, поясніть: 1. Останнє, на чому я спинюсь, це на питанні про використання кредитів. 2. Хто потребує належної консультації, необхідно йому надати її. 3. Листів, де йдеться про зловживання урядовців, є багато. 4. Збори почалися пізно, так як голова запізнився на півгодини. 5. Села, що знаходяться на Закарпатті, дуже мальовничі.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?

1. Ситий по горло, налитий по вінця, строге журі, весняний ярмарок.
2. Дякувати за допомогу, вищий від товариша, любов до людей, ходити по вулицям.
3. Вірити в перемогу, надіятися на допомогу, маленьке шимпанзе, сильний біль.

2. У котрому рядку правильно поєднано іменники з числівниками?

1. Сім солдатів, троє телят, п'ять мільйонів населення, три учасника.
2. Дев'ять хвилин, вісімнадцять студентів, дві години, півтора кілограма.
3. Півтори тонни, десять піджаків, три восьмих кілограма, двоє козенят.

3. Котрі вислови правильні?

1. Закон вступає в силу.
2. Закон набуває чинності.
3. Зауваження на мою адресу.
4. Зауваження в мій адрес.
5. Я відношусь до цього з розумінням.
6. Я ставлюсь до цього з розумінням.
7. Зазнати горя.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. Завідуючий архіву пішов у відпуск.
2. Учні нашого класу поїхали збирати картоплю.
3. Він любив ходити на річку по вихідним дням.

5. У котрому рядку всі слова мають правильне наголошування?

1. Лєгкий, металурґія, нівий, босоніж, хутро.
2. Наскрізь, предмєт, позаторік, твєрдий, тівстий.
3. Перєпис, заґадка, вимова, колія, фартух.

ВАРІАНТ 9

1. Трансформація фразем і паремій та її роль у мові.
2. Підберіть правильні відповідники до наведених фразеологізмів. На тобі, Боже, що мені негоже; бабка надвое гадала; без мене мене женили; бити в набат; боби розводити; брати свої слова назад; була не була; бути більмом на оці; бути у виграші; для відводу очей; губа не дура; мову відняло; це йому на руку; глас вопіючого в пустині; підняти на глузд; прийти в голову; диву даєшся; вішати лапшу на вуха; в поті лица.
3. Знайдіть випадки неправильного керування в поданих конструкціях. Дотримати слово, оволодіти ситуацію, учитися ремеслу, завдати шкоду, зрадити принципам, називати на ім'я, звернутися за адресою, відправити по пошті, прийшов по справі, комісія для складання, заходи по поліпшенню, сталося із-за недбальства, один раз у місяць, ввести до складу, радіти успіхам.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Працювати лісником, іти степом, два інженера, зелене Баку.
  2. Два ока, наші професори, концерт болгарів, простора авеню.
  3. Старший по віку, сто кілограмів, гідний уваги, ближче до центру.
2. У котрому рядку правильно поєднано іменники з числівниками?
  1. Сім книг, два стола, двоє дівчат, десятеро зайченят.
  2. Три сьомих метрів, двадцять спортсменів, двоє товаришів.
  3. Одна літра, п'ятнадцять зошитів, два інженера.
3. Котрі вислови правильні?

1. Громадянська гідність. 2. Громадська гідність. 3. Вчена ступінь.
4. Науковий ступінь. 5. Підносити до степеня. 6. Підносити до степені. 7. Почуття міри.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. Києвляни гостинно зустрічали учасників «Євробачення».
2. Породілля мала дуже тривалі схватки.
3. Сьогодні він вирішив піти до лазні.

5. У котрому рядку всі слова мають правильне наголошування?

1. Фольга, живопис, вёрба, жадоба, жевріти.
2. Дóшка, Прокіп, граблі, надвóрі, ношóу.
3. Стату́я, український, завда́ння, о́цет, вира́зний.

ВАРІАНТ 10

1. Невмотивовані росіянізми в українському мовленні.
2. Поєднайте числівники з іменниками, поставте наголос. Півтора, півтори (день, година, місяць), 4 (дівчина), 24 (рік), 19 (харків'янин), 3 (міністр), 3 (раз), 2 (сани), 5 (слово), 1/5 (доходи), 2/3 (урожай), 1/2 (двері), 4 (відро), 3 (товариш), 2 (брат), 0,6 (метр), 2,75 (присутні), 2 (вікно), 11 (день), 86 (рік), 141 (день), 7 (випадок), 48 (місто).
3. Виправте помилки у наведених словах і словосполученнях. Поясніть: чотири інженера, півтори дні, півтори місяці, півтора роки, два гола, сімдесят років, шестидесятиліття з дня народження, п'ятьсот три хлопця, чотирьохактна п'єса, тисячап'ятсотліття, стодвадцятьліття, двіста, тристо, чотиристо, одинадцять, чотири з половиною місяця, три смішних хлопчика, три громадянини, три п'яті, вісдесят троє людей, ці три сонячних літні дні, із чотирьма сумками, двохповерховий будинок.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Ходити по воду, лізти по драбині, чемпіон по боксу, дивитися

по боках.

2. Розмова солдатів, виступ ансамблю, іти до університету, зупинка трамваю.

3. Ансамбль циган, запалення легень, порода свиней, борщ із щавлю.

2. У котрому реченні правильно вжито числівники для позначення часу?

1. Я повернулася додому о пів на восьму вечора.

2. Я став у сім годин ранку.

3. Об одинадцятій годині від'їжджає сестра.

3. Котрі вислови правильні?

1. Заключення комісії. 2. Висновок комісії 3. Доставка товару на дім. 4. Доставка товару додому. 5. Почесний караул. 6. Почесна варта. 7. Навколишнє середовище.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. Усім дітям зробили прививки від дифтерії.

2. Вантажівка різко зупинилася перед світлофором.

3. Варто поважати думку другої людини.

5. У котрому рядку всі слова мають правильне наголошування?

1. Вісімсо́т, дрóва, щі́пці, зокре́ма, ра́зом.

2. Ча́рівний, крóїти, подрúга, ко́взанка, шу́мний.

3. Ужгоро́дський, ме́реживо, порядко́вий, ви́падок, чо́тирна́дцять.

ВАРІАНТ 11

1. Морфологічна норма. Типові помилки при вживанні іменників і числівників.

2. Підберіть правильні відповідники замість недоречно вжитих слів-паронімів. Расовий режим, сердечна недостатність, шумний ефект, читацький абонент, вирізати апендицит, виголошення подяки, виборча ділянка, шкурка яблука,

бурякові ланки, зимні пальта, цінний лікарський харчовий продукт, цікавий музикальний вечір, виборча кампанія, гіпертонічна криза, нервова напруженість, дипломник конкурсу.

3. Впишіть іменники в словосполучення відповідно до особливостей дієслівного керування, підбираючи з дужок правильний варіант запитання. Відповідно (до чого, чому), глузувати (з кого, над ким), дивуватися (з чого, чому), знущатися (з кого, над ким), зраджувати (кого, кому), сміятися (з чого, над чим), апелювати (що, до кого), сподіватися (кого, чого, на що), терпіти (що, кому, кого), дякувати (кому, за що, кого), завдячувати (кому, що, кого), ігнорувати (що, кого), навчатися (чого).

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?

1. Змагання з волейболу, нове метро, в старому пальто, моя протезе.
2. Пісня кобзаря, наші ювіляри, зручне шосе, опади дощу.
3. Праця бібліотекаря, наші поварі, учасники колективу, розмовляти зі столярем.

2. У котрому реченні правильно вжито числівники для позначення часу?

1. На ратуші пробило вісімнадцяту годину.
2. Зустріч призначено на дванадцять годин.
3. О пів до сьомої прокидається дитина.

3. Котрі вислови правильні?

1. Об'явити переможців олімпіади.
2. Оголосити переможців олімпіади.
3. Лічити серце.
4. Лікувати серце.
5. Пожати руку на прощання.
6. Потиснути руку на прощання.
7. Адресний стіл.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. Миколі стало краще, і він зміг взяти участь у змаганнях.
2. Переможців конкурсу оголосять на слідуючий день.

3. Мій брат любить грати в шахмати.

5. У котрому рядку всі слова мають правильне наголошування?

1. Компроміс, замо́лоду, ма́йдáн, за́чіска, ласка́вий.
2. Лёгкий, металу́ргія, но́вий, бо́со́ніж, ху́тро.
3. Наскрі́зь, предме́т, поза́торік, тве́рдий, то́встий.

ВАРІАНТ 12

1. Типові помилки при вживанні займенників і прикметників.
2. Знайдіть випадки неправильного вживання прийменників і поясніть причини помилок (калька, неправильне керування тощо). Із-за хвороби, важить з тридцять кілограмів, заняття по музиці, поступити в інститут, концерт по замовленню, по моїй вині, недивлячись на економічні труднощі, на протязі години, протягом усієї відстані, перекласти на українську мову, по пошті, згідно розкладу, відповідно розпорядженню, в п'ять годин, добрий за натурою, українець за походженням.
3. З'ясуйте причину алогічності наведених конструкцій. Передовий авангард, моя автобіографія, адреса місця проживання, потенційні можливості, вільна вакансія, рейди перевірок, пам'ятні сувеніри, коротка ремарка, мій автопортрет, багато альтернатив, на долонях рук, дещо дорожуватий, трохи синюватий, більш дорожчий, плюс п'ять градусів тепла, витратити за цільовим призначенням, контактний телефон, захисний імунітет, часовий період.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?

1. Наказ по школі, виступ по радіо, розповідати по порядку, стелиться по траві.
2. Смачна салямі, сильний нежить, високий ступінь, новий рояль.
3. Приємний на смак, пливти за водою, ходити за молоком, принести хліба.

2. У котрому реченні правильно вжито числівники для позначення часу?
  1. За десять хвилин до дев'ятої він вийшов з дому.
  2. Без десяти хвилин дев'ять він вийшов з дому.
  3. Ми працювали з десятої години до вісімнадцятої.

3. Котрі вислови правильні?
  1. Заключне слово. 2. Прикінцеве слово. 3. Хворий на серце.
  4. Стати в нагоді. 5. Стати в пригоді. 6. Перевернути сторінку.
  7. Перегорнути сторінку.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?
  1. Моя автобіографія коротка.
  2. Молодь – передовий авангард на підприємстві.
  3. Яка адреса вашої організації?

5. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. Життя [жи^ет':á], займаєшся [заїма́йе'с':а], село [селó].
  2. Бере [бе^ере́], щавель [шча́ве^ел'], твоєї [твойейі].
  3. Земля [земл'á], ходжу [ходжу́], буряк [бур'ák].
  4. Легка [ле^ехка́], умиваєшся [ўми^ева́йе'с':а], сережка [се^ерэшка].
  5. Просьба [про́з'ба], ходжу [хо^оджу́], сиджу [си^еджу́]

ВАРІАНТ 13

1. Типові помилки при вживанні дієслівних форм.
2. Напишіть правильні українські слова і конструкції замість наведених кальок. Фігура людини, існуючі кордони, існуючі права, існуючий порядок, посадова особа, давати показання, нетрудові доходи, управляти автомобілем, лікарняний листок, діяти одноособово, при здійсненні злочину, не допускає збирання, зберігання лісів, використання інформації, приймати участь у конкурсі, користуватися великим авторитетом, думки вчених співпадають.

3. виправте помилки в складних реченнях, поясніть: 1. Без освіти нічого не досягнеш, як би не хотів того. 2. Сили, яка би була здатна протистояти такому злу, поки що немає. 3. Силами самодіяльності був даний спектакль у сільському клубі, якого ми досі ніколи не бачили. 4. Великим успіхом користуються книги наших письменників, які відтворюють сучасність. 5. Доповідач висунув два положення: 1) все більшої ваги набуває пропаганда політичних і наукових знань; 2) роль у цій роботі широких верств інтелігенції.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?

1. Працювати на совість, повзати по землі, їхати під гору, бігти по інерції.
2. Рекомендувати до вжитку, сумує за батьком, дивитися крізь пальці, властивий мені.
3. Змагання з тенісу, жителі Кривого Рогу, каштани Києва, називати по імені.

2. У котрому реченні правильно вжито числівники для позначення часу?

1. Крамниця зачинається в десять годин вечора.
2. Останній автобус відправляється о восьмій годині вечора.
3. Зустріч відбудеться без п'ятнадцяти хвилин десять.

3. Котрі вислови правильні?

1. Шумні оплески.
2. Гучні оплески.
3. Вона часто нервує.
4. Вона часто нервується.
5. Тримай його чим довше.
6. Тримай його якнайдовше.
7. Поділяти думку.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. Озеро все покрите водорослями.
2. Окрасою програми став дует Карася й Одарки.
3. Ця подія зіграла важливу роль у моєму житті.

5. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:

1. Боротьба [борот'ба́], пишеться [пише^н'т'с'а], дужче [ду́шче].
2. Ложці [л'о́з'ц'і], розсипати [рос:и^епáти^е], здається [здай'єц':а].
3. Казка [ка́ска], бджілка [бдж'ілка], розумний [роз'умні́].
4. Ллється [л':єц':а], істотні [іст'отн'і], миліше [мил'іше].
5. Кожух [кожу́х], левада [ле^нва́да], приносить [при^ено́си^т'].

ВАРІАНТ 14

1. Правильне використання службових слів (прийменників, сполучників) у професійному мовленні.
2. Напишіть правильні українські слова і конструкції замість наведених кальок. Шийний позвонок, згортання крові, тюремні застінки; великі затрати, клеймо ганьби, сік із клюкви, кататися на коньках, ходити на костилях, смачна лапша, малі ножниці, методи обробки ґрунту, підписка газет, новий піднос, поля капелюха.
3. Запишіть, підбираючи з дужок потрібні прийменники. Біля (близько, коло) вісімдесяти відсотків, в (на) додаток до подій, в (на) доказ любові, виступити в (на) захист, увійти в (до) склад(у), раз в (на) місяць, розумітися в (на) музиці, в (об) 11-й год., в (на) повний зріст, виявилися в (на) повну силу, в (на) порядку денному – нагальні питання, підвищити в (на) посаді, поставити в (на, за) приклад, в (на) Закарпатті, в (на) угоду політичним амбіціям, при перерахунку валют в (на) українські гроші, в (на) честь високого гостя, розміщений в (за) 14 км. від міста.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Печиво до чаю, сонячне Баку, старовинний Умань, зайти по справах.
  2. Летіти на крилах, не побачив виставу, не вірить нікому, старший від брата.

3. Приємний на вигляд, далекий Сибір, тепле кашне, в новому пальто.

2. У котрому реченні допущена помилка у вживанні прийменників?

1. Усі учні нашого класу склали іспит по математиці.

2. Яблука розкотилися по долівці.

3. Його призначили заступником директора по виховній роботі.

3. Котрі вислови правильні?

1.Текучість кадрів. 2.Плинність кадрів. 3.Біжучий рядок.

4. Рухомий рядок. 5. Розділяти точку зору. 6.Поділяти точку зору. 7.Розуміння колег.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. Озеро все покрите водорослями.

2. Окрасою програми став дует Карася й Одарки.

3. Ця подія зіграла важливу роль у моєму житті.

5.Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:

1. Походжає [походжа́йе], голубка [голу́бка], свято [с'в'áто].

2. Промінчик [пром'інчи́к], земля [земл'á], завітчаний [закв'іч:ани́ї].

3. Щастя [ш'ч'áс'ц'а], чому [чо́му], біжать [б'іж'áт'].

4. Нижче [ні́жче], дігтяр [д'іхт'áр], невістці [не"в'іс'ці].

5. Вогко [во́хко], безжурний [безжу́рний], абатство [абáцтво].

ВАРІАНТ 15

1. Синтаксичні норми у професійному мовленні. Типові помилки при координації підмета й присудка.

2. Підберіть правильні відповідники замість недоречно вжитих слів-паронімів. Абонентська плата, акціонерні внески, ароматизовані есенції, бляхарні роботи, бокова стінка серця,

болотяний ґрунт, вегетаційна нервова система, дощова осінь, драматична діяльність, дружне ставлення, ілюстративний журнал, вождь індійського племені, іноземний текст, писемне приладдя, питтєва вода, показний факт.

3. Перебудуйте подані речення, виправляючи граматичні помилки. Поясніть.
1. Було досягнуто високого рівня якості продукції, запланованого нашим підприємством.
  2. У виступі міністра висвітлювалося його бачення шляхів реформи освіти.
  3. Школярі навчалися у просторому класі, який переобладнали.
  4. Багато присутніх почали голосно вимагати додаткової перерви.
  5. Ми, на нашому підприємстві, можемо розраховувати лише на свої особисті сили.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?

1. Не спитавши дозволу, подарований на пам'ять, залізничне депо, велика розпач.
2. Пожовклий від сонця, щедрий на добро, маленьке кенгуру, не вартий уваги.
3. Малий на зріст, рожевий тюль, цікавитися історією, ходити по гриби.

2. У котрому реченні допущена помилка у вживанні прийменників?

1. Відповідно з ухвалою зборів, землю передали в оренду.
2. Згідно до ухвали зборів, землю передали в оренду.
3. Згідно з ухвалою зборів, землю передали в оренду.

3. Котрі вислови правильні?

- 1.Порозуміння колег.
- 2.Порозуміння між колегами.
- 3.Білет на літак.
- 4.Квиток на літак.
- 5.Поклади ключ.
- 6.Постав ключ.
- 7.Квартирний жилець.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. Дядько Микола добре знав місцеву говірку.
2. Вірний друг завжди в нагоді стане.

3. Душевна біль інколи переважає фізичну.
5. На другий склад падає наголос у всіх словах рядка:
  1. Однаковий, середина, перепис, старий, гнідий.
  2. Добовий, живопис, фольга, тугий, оглядач.
  3. Щовесни, випадок, роздум, феномен, спина.
  4. Сантиметр, центнер, олень, гуртожиток, ведмедиця.
  5. Кропива, оцет, дрова, новий, вогкий.

ВАРІАНТ 16

1. Варіанти форм, пов'язані з керуванням.
2. виправте помилки в наведених фразеологізмах. За милу душу; забити тривогу; грати очима; пристати як банний листок; спокушати долю; нічого гріха таїти; куди не кинеш оком; ламаний гріш; лід зрушився; моє діло сторона; насильно милим не будеш; не в своїй тарілці; не знати, по чім фунт лиха; не ликом шитий; від нічого робити; після дощук в четвер; чин чином.
3. До поданих дієслів підберіть відповідні іменники. Вибирати – обирати (взуття, друг, голова, депутат); викликати – спричиняти (сміх, радість, біль, хвороба); відкрити – розплющити – відчинити – відімкнути – відкоркувати (книжка, рахунок, збори, очі, двері, замок, пляшка); відмінити – скасувати (заняття, закон, весілля); губити – утрачати – гаяти, марнувати (документи, зошит, ілюзії, рівновага, пам'ять, час); дати – надати – подати (доручення, порада, допомога, інформація, звістка, ініціатива).

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Виступ на зборах, працює на радіо, складає іспити, сік з лимону.
  2. Члени комітету, герої нарису, з нового абзаца, сісти за кермо.
  3. Води Дніпра, повен сили, ходити по лікаря, зміст памфлета.

2. У котрому реченні допущена помилка у вживанні прийменників?

1. Він по професії інженер.
2. Сусідку послали по лікаря.
3. Повідомлення надіслали по пошті.

3. Котрі вислови правильні?

1. Прийти раніше від усіх.
2. Прийти раніше всіх.
3. Перевести на українську мову.
4. Перекласти українською мовою.
5. Дружній клас.
6. Дружний клас.
7. Дружня порада.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. На шашлики треба купити ще трохи гов'ядини.
2. Працівника наказали за службу халатність.
3. Бабуся принесла на сніданок молоко і свіжі пиріжки.

5. У котрому рядку значення всіх слів залежить від наголосу?

1. Вигідний, виклад, манія, сорочка, риска.
2. Атлас, відомість, заклад, замок, лупа.
3. Марний, манія, заклад, залізо, весняний.
4. Гаванський, відповідний, медовий, лікарський, гаразд.
5. Обід, вітряний, думка, глухий, гладкий.

ВАРІАНТ 17

1. Правильна побудова простих речень, ускладнених однорідними й відокремленими членами речення.
2. виправте помилки в наведених фразеологізмах. 1. Наука тримає пальці на пульсі життя. 2. Мій начальник глибоко принциповий і не робить компромісу. 3. Аж там він, напевно, придбає досвіду. 4. Коротше кажучи, пора від слів перейти до справ. 5. Перше, що кинулося нам у вічі – це надзвичайно убога оселя. 6. Успіхів колектив домогся наполегливою працею. 7. Дівчина красива, тому завжди у всіх на виду. 8. У невеличкому гірському селі жила-була

собі звичайна сім'я. 9. Мені тоді мов пелена спала з очей.
10. Милості прошу! Заходьте до нашого дому!

3. До поданих дієслів підберіть відповідні іменники. Дістати – набути – здобути – одержати, отримати (освіта, інформація, навички, досвід, перемога, платня, лист, книжка); зазнати – понести – дістати (збитки, втрати, прикроші, поразка, речі, документи, інформація); міняти – змінювати (товар, марки, книжки, ситуація, колір, напрям, думка); наносити – завдавати – робити (бруд, сніг, збитки, удар, візит); опанувати – освоїти – оволодіти (професія, мова, виробництво, родовище, почуття, увага, ситуація, знання).

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
1. Потрібний учням, певний у собі, пам'ятник Франка, двоє друзів.
  2. Делікатний у поведінці, кращий за нього, притока Амура, дорогий для мене.
  3. Постукати у двері, важка путь, розрізаний пилою, домовитися про зустріч.
2. У котрому реченні допущена помилка у вживанні прийменників?
1. Мій товариш попросив зошит по математиці.
  2. По весні Надія переїхала у свій будинок.
  3. Пройти до залу можна було по запрошеннях.
3. Котрі вислови правильні?
1. Мешканець будинку. 2. Житель будинку. 3. Жителі України.
  4. Співпадіння цифр. 5. Збіг цифр. 6. Поширювати чутки.
  7. Розповсюджувати чутки.
4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?
1. Не завадило б слухати більш уважніше.
  2. По всім питанням ти дав вірну відповідь.
  3. Підприємство зазнало великих збитків.

5. У котрому рядку всі слова мають наголос на другому складі?
1. Авжеж, аякже, мовбито, немовби, начебто.
  2. Водночас, іржавіти, мережа, навчання, петля.
  3. Абихто, якийсь, що-небудь, самий, декілька.
  4. Парчевий, емалевий, рядковий, фаянсовий, подруга.
  5. Страшний, завидний, каламутний, голчаний, шершавий.

ВАРІАНТ 18

1. Правильна побудова складних речень.
2. Знайдіть випадки неправильного керування в поданих конструкціях. Пробачте мене, властивий для нього, характерний йому, телефонував до нього, кепкувати над ним, свідчити факти, опанувати професією, доторкатися приладу, піклуватися за брата, шкодувати гроші, кипить при температурі, у молоді роки.
3. виправте помилки в складних речення, поясніть: 1. Останнє, на чому я спинюсь, це на питанні про використання кредитів. 2. Хто потребує належної консультації, необхідно йому надати її. 3. Листів, де йдеться про зловживання урядовців, є багато. 4. Збори почалися пізно, так як голова запізнився на півгодини. 5. Села, що знаходяться на Закарпатті, дуже мальовничі.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Важкий на підйом, радий за товариша, свіжа івасі, змужнілий у бою.
  2. Ходить гаєм, береги Дніпра, води Бугу, смачне ескімо.
  3. Готовий до боротьби, зошит для малювання, сильна нежить, вірний обов'язкові.
2. У котрому реченні допущена помилка у вживанні прийменників?

1. Вона повернулася додому біля восьмої години.
2. Він звільнився з роботи по власному бажанню.
3. Вона повернулася додому близько восьмої години.

3. Котрі вислови правильні?

- 1.Привертають увагу помилки в тексті. 2.Звертають на себе увагу помилки в тексті. 3.Дільничний лікар. 4.Участковий лікар.
- 5.Вступна компанія. 6.Вступна кампанія. 7.Перебувати у стані ефекту.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. Вступники до вузу повинні подати такі документи.
2. Перед школярами повстала чудова картина.
3. В автосалоні можна познайомитися з потужними машинами.

5. Виберіть рядок, у котрому всі слова наголошені на другому складі:

1. Дочка, жадоба, мережа, легкий.
2. Партер, промовчати, глядач, високо.
3. Вимога, щавель, течія, спина.
4. Слабий, свердло, розпад, каталог.
5. Літопис, мовець, навчання, поєднання.

ВАРІАНТ 19

1. Логічність мовлення. Типи логічних і логіко–граматичних помилок у словосполученні та простому реченні.
2. Підберіть правильні відповідники до наведених фразеологізмів. На тобі, Боже, що мені негоже; бабка надвое гадала; без мене мене женили; бити в набат; боби розводити; брати свої слова назад; була не була; бути більмом на оці; бути у виграші; для відводу очей; губа не дура; мову відняло; це йому на руку; глас вопіючого в пустині; підняти на глузд; прийти в голову; диву даєшся; вішати лапшу на вуха; в поті лица.

3. Знайдіть випадки неправильного керування в поданих конструкціях. Дотримати слово, оволодіти ситуацію, учитися ремеслу, завдати шкоду, зрадити принципам, називати на ім'я, звернутися за адресою, відправити по пошті, прийшов по справі, комісія для складання, заходи по поліпшенню, сталося із-за недбальства, один раз у місяць, ввести до складу, радіти успіхам.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
1. Ситий по горло, налитий по вінця, строге журі, весняний ярмарок.
  2. Дякувати за допомогу, вищий від товариша, любов до людей, ходити по вулицям.
  3. Вірити в перемогу, надіятися на допомогу, маленьке шимпанзе, сильний біль.
2. У котрому реченні допущена помилка у вживанні прийменників?
1. По бажанню учнів екскурсію перенесли на травень.
  2. Іспити тривали по червень.
  3. Він пропустив багато уроків по хворобі.
3. Котрі вислови правильні?
1. Їсти вилкою. 2. Їсти виделкою. 3. Купити салфетки. 4. Купити серветки. 5. У юнака великі потенційні можливості. 6. У юнака великі можливості. 7. Перекласти текст.
4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?
1. Учитель математики мав заслужену шану.
  2. Кожен герой твору має свої індивідуальні риси.
  3. Малоімущим мешканцям міста допомагають добродійні організації.
5. Визначте рядок, у якому всі слова мають наголос на останньому складі.

1. Каталог, обруч, предмет, кілометр, черствий.
2. Показник, квартал, алфавіт, горицвіт, вигнання.
3. Верба, громадський, граблі, щипці, товстий.
4. Решето, алфавіт, спина, гладкий, чужина.
5. Разом, тигровий, цегляний, каталог, соломина.

ВАРІАНТ 20

1. Стилiстичнi норми.
2. Поєднайте числiвники з iменниками, поставте наголос. Пiвтора, пiвтори (день, година, мiсяць), 4 (дiвчина), 24 (рiк), 19 (харкiв'янин), 3 (мiнiстр), 3 (раз), 5 (слово), 1/5 (доходи), 2/3 (урожай), 1/2 (дверi), 4 (вiдро), 3 (товариш), 2 (брат), 0,6 (метр), 2,75 (присутнi), 2 (вiкно), 11 (день), 86 (рiк), 141 (день), 7 (випадок), 48 (мiсто).
3. Виправте помилки у наведених словах i словосполученнях. Пояснiть: чотири iнженера, пiвтори днi, пiвтори мiсяцi, пiвтора роки, два гола, сiмдесять рокiв, шестидесятилiття з дня народження, п'ятьсот три хлопця, чотирьохактна п'еса, тисячап'ятсотлiття, стодвадцятьлiття, двiста, тристо, чотиристо, одиннадцять, чотири з половиною мiсяця, три смiшних хлопчика, три громадянини, три п'ятi, вiсдесять троє людей, цi три сонячних лiтнi днi, iз чотирьма сумками, двохповерховий будинок.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку є неправильно побудовані словосполучення?
  1. Працювати лісником, іти степом, два інженера, зелене Баку.
  2. Два ока, наші професори, концерт болгарів, простора авеню.
  3. Старший по віку, сто кілограмів, гідний уваги, ближче до центру.
2. У котрому реченні допущена помилка у вживанні прийменників?
  1. Ми ходили в ліс за грибами.
  2. Ми ходили в ліс по гриби.

3. Він пішов услід за лікарем до його кабінету.

3. Котрі вислови правильні?

1. Адрес із нагоди п'ятдесятиліття.
2. Закиди в мій адрес.
3. Сфотографуватися анфас.
4. Сфотографуватися в анфас.
5. Бити на сполох.
6. Бути на видноті.
7. Бути на виду.

4. У котрих реченнях є помилки у вживанні слів?

1. Ти не маєш жодної уяви про цей роман.
2. Максим мав погану звичку перебивати співрозмовника.
3. Юнака призвали на срочну службу до лав армії.

5. Визначте, у якому рядку всі слова мають дублетне наголошення:

1. Помилка, завжди, зокрема, мабуть, алфавіт.
2. Загадка, розбір, показник, дочиста, абихто.
3. Фаховий, каталог, псевдонім, кілометр, маркетинг.
4. Договір, розповідач, жалюзі, гуртожиток, мережа.
5. Загадка, подружка, донька, кропива, розклад.

СКЛАДНІ ВИПАДКИ УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО СЛОВОВЖИТКУ

Абётка, азбука, алфавіт.

Ці слова є рівноправними, якщо означають сукупність літер якогось письма, розташованих у певному порядку: слов'янська абётка (азбука), латінський алфавіт. Однак у значенні «книжка для початкового навчання; буквар» вживаються тільки **абётка** та **азбука**. Причому сучасні мовці віддають перевагу абётці: *сестринá абётка*. Слово **азбука** може також переносно означати основні, найпростіші засади якоїсь науки, справи: *азбука математики* (порівняймо заст. *азі* в цьому ж значенні). Незважаючи на близькість цих слів, варто запам'ятати сполуки, у яких вони вживаються: *азбука Морзе, нотна азбука, за абёткою (алфавітом), фонетичний алфавіт* тощо.

Абонемéнт і абонéнт.

Ці два слова пов'язані одне з одним своїм походженням, але значення мають різні. **Абонемéнт** – це право користуватися, за плату чи безплатно, чим-небудь (*абонемéнт на телефон, на місце в театрі, на футбольні матчі сезону* та ін.). Крім того, *абонемéнтом* називають реєстрову бібліотечну картку читача-абонента, а також книжку з абонементними талонами, що їх відривають або погашають: *абонемéнт № 2, загубити бібліотéчний абонемéнт*.

Іменник **абонéнт** означає особу, яка користується абонементом: *постійний абонéнт*. Та найчастіше слово *абонéнт* вживається на позначення особи або установи, на ім'я якої оформлений телефон, закріплений певний номер: *телефонний абонéнт*.

Автобіографія.

Походить із грецького *autos* – сам, *bios* – життя, *grafo* – пишу. Це життєпис особи, складений нею самою: *скласти (написати) автобіографію*. Це слово інколи неправильно вживають у сполученні із займенником *свій* (*своя автобіографія*), внаслідок чого виникає тавтологія, бо перша частина слова *автобіографія* (*авто-*) якраз і означає «свій», «власний». Отже, правильно буде: *подати (написати) автобіографію* або *подати (написати) свою біографію*.

Це стосується і слів **автограф** «власноручний підпис, напис або текст, зроблений рукою автора» та **автопортрет** «портрет художника, виконаний ним самим»: *залишити автограф* або *залишити свій підпис*; *намалювати автопортрет* або *намалювати свій портрет*.

Адрес і адреса.

Адрес (чоловічий рід) – письмове, переважно ювілейне вітання особи, установи: *вітальний адрес, адрес із нагоди п'ятдесятиліття, адрес від колег*.

Адреса (жіночий рід) – позначення місця проживання чи перебування кого-небудь або місцезнаходження чого-небудь; напис на поштовому відправленні: *домашня адреса, мішкати за адресою, відправити на адресу, помилитися адресою*. Крім того, **адреса** може означати об'єкт, якому щонебудь призначається, до якого звернено щонебудь: *закиди на мою адресу*. Новим значенням слова **адреса** є «унікальний ідентифікатор або номер, що присвоюється комп'ютерному пристрою чи об'єкту комп'ютерної мережі для операцій із ними»: *адреса даних, віртуальна адреса*.

Адресант і адресат.

Адресант – особа, яка адресує комусь поштове відправлення; відправник: *прізвище адресанта*. **Адресат** – особа, якій адресують поштове відправлення, до якої звертаються; одержувач: *постійний адресат*. У переносному значенні слово **адресат** може позначати того, кому щонебудь призначається, для кого створюється щонебудь:

«Багатотисячний читач є тим постійним **адреса́том**, до якого ми звертаємось кожним своїм твором» (газ.)

Анфа́с.

Це слово не іменник, а прислівник, запозичений від французького *en face*, що буквально означає «в лице», тому його слід уживати без прийменника: *сфотографува́тися анфа́с*. Вислів *сфотографува́тися в анфа́с* неправильний.

Безпе́чний і безжу́рний, безтурбо́тний, недба́лий.

Інколи можна прочитати й почути вислів «Причиною аварії стала *безпе́чність* водія». Слід пам'ятати, що *безпе́чний* означає «такий, що не таїть у собі небезпеки; гарантований від небезпеки», а *безпе́чність* – відсутність небезпеки. Тому правильно буде: «Причиною аварії стала *недба́лість* водія».

Безпри́страсний свідо́к чи безсто́ронній, неупе́реджений свідо́к.

Безумовно, правильним буде словосполучення *безсто́ронній, неупе́реджений свідо́к*, оскільки прикметники *безсто́ронній, неупе́реджений* означають «який складає думку про кого-, що-небудь або щось робить на підставі об'єктивних фактів, а не особистого почуття; справедливий». А *безпри́страсний* – не схильний до почуттів, байдужий: *безпри́страсний го́лос*.

Ві́ключення, ві́ключний і ві́няток, ві́нятко́вий.

У практиці усного й писемного мовлення нерідко плутають ці слова. Наприклад: *ві́ключення з правила; ві́ключний випадок*. Слова *ві́ключення* і *ві́ключний* тут недоречні, оскільки *ві́ключення* означає «усування, унеможливлення, припинення дії», а *ві́ключний* «такий, що поширюється тільки на один об'єкт». Коли йдеться про відхилення від правила, від чогось узвичаєного, використовуємо слово *ві́няток*, похідне від якого *ві́нятко́вий* означає «особливий, надзвичайний». Отже, правильними будуть такі вислови: *ві́клучна в́ла́сність держа́ви*

на зéмлю, віключні права́, віняток із пра́вила, віняткóві закóни, віняткóва міра покарання, віняткóвий (надзвичáйний) віпадок, надзвичáйна пригóда, віняткóва му́жність, віняткóві умóви.

Відміняти закóн (ві́рок) чи скасу́вувати закóн (ві́рок).

Слово *відміняти* (*відмінювати*) означає «робити щось або когось іншим, змінювати» і «оголошувати таким, що не відбудеться (про концерт, засідання, виставу і т. ін.)». На позначення поняття «визнавати, оголошувати щось недійсним, незаконним, припиняти дію чогось» слід використовувати дієслова *скасу́вати* (*скасува́ти*) або *анулюва́ти*: **скасу́вувати** (**скасува́ти**), **анулюва́ти** закóн, ука́з, ві́рок, заняття, повно́важення повіреного та ін.

Відно́шення, відно́сини і стосу́нки, взаємини, ста́влення.

Ці іменники близькі деякими значеннями, проте кожен із них відрізняється від інших сполучуваністю з іншими словами. На означення стосунків, взаємин між членами якогось колективу, громади, між суспільними групами, соціально-економічними та політичними об'єднаннями використовуються слова *відно́сини*, *стосу́нки* та *взаємини*: **стосу́нки** (**взаємини**) між дітьми, між батька́ми, пріяте́льські, дру́жні, те́плі **стосу́нки** (**взаємини**), зовнішньоторговельні, зовнішньоекономічні, дипломаті́чні, догові́рні, майнові, податко́ві, суспі́льні, торгове́льні, кореспонде́нтські **відно́сини**.

Слово *ста́влення* виражає характер поведінки з ким-, чим-небудь: *ста́влення до робо́ти, до природи, до коле́г, батькі́в, до життя* та ін.

Іменник *відно́шення* передає зміст поняття «стосунок, причетність до чого-небудь; зв'язок із чим-небудь»: *він мав відношення до цього злочину, у всіх відношеннях* (або *з усякого по́гляду*). Крім того, *відно́шення* вживається в значенні «взаємозв'язок між предметами, явищами»: *арифметі́чне, відсотко́ве* (проце́нтне), *ва́ртісне, синтаксі́чне відно́шення* та ін.

Відповідно до закону, згідно із законом.

Часто ці прийменники неправильно поєднують із іменниками. Слід пам'ятати, що в українській мові *відповідно* може вживатися з родовим відмінком і тільки у сполученні з прийменником *до*: *відповідно до закону, відповідно до наказу, відповідно до змін, відповідно до розпорядження*.

Прийменник *згідно* з керує орудним відмінком іменника: *згідно із законом, згідно з наказом, згідно з правилами, згідно з указом*. Отже, вислови на зразок *згідно закону, відповідно із законом, відповідно закону* та ін. – неправильні.

Власний, особистий, особовий.

Часто плутають значення цих слів, утворюючи неправильні словосполучення на зразок *особистий склад військової частини* (треба: *особовий*), *особові речі* (треба: *особисті*) тощо. Слід запам'ятати правильні вислови: *власний будинок, мати власну думку, бачити на власні очі, почуття власної гідності, взяти відрядження за власний рахунок, але подавати особистий приклад, бажати щастя в особистому житті*. В офіційно-діловому мовленні вживаємо словосполучення: *особова справа* «сукупність анкетних і документальних даних про певну особу», *особове посвідчення, особовий склад, особовий рахунок у банку*, але *зводити особисті рахунки* «взаємини, що склалися між певними особами» та ін.

Різний зміст мають вислови *власний автомобіль* (автомобіль, що є власністю певної особи, належний особі) і *особистий автомобіль* (визначений певній особі для користування).

Синонімічними є вислови на зразок: *дати щось комусь у власні руки і дати щось комусь особисто в руки; з'явитися особисто*.

Вступати чи поступати.

У сучасній українській мові слово *вступати* вживається в значенні «бути зарахованим до якогось навчального закладу, до

складу якоїсь організації та ін.): *вступати до інституту* (в *інститут*). Не бажано з погляду сучасної норми вживати в цьому значенні слово *поступати*. Правомірність форми *вступати* підтримується наявністю слів *вступ*, *вступники*, *вступні іспити*, *вступна кампанія* та ін.

Крім того, *поступати* часом також неправильно вживають замість слова *надходити* в офіційно-діловій сфері: *поступила пропозиція* (треба: *надійшла пропозиція*). Отже, правильні словосполучення: *надходити* (*надійти*) в *продаж*, *надходити* (*надійти*) в *розпорядження*, *переходити* (*перейти*) у *власність*, *переходити* (*перейти*) під *захист*, *переходити* (*перейти*) під *опіку* та ін.

Буває, що *поступати* вживають замість *робити*, *діяти*, *чинити*: *поступати нечесно*. Краще в цьому значенні віддати перевагу саме дієсловам *робити*, *діяти*, *чинити*: *діяти згідно з законом*, *чинити протиправні дії* тощо.

Вищесказане стосується й слова *поступок*, правильним відповідником якого є *вчинок*: *зловмісний*, *свідомий*, *юридичний вчинок*; *вчинок, що підлягає* (не *підлягає*) *покаранню* та ін.

Галузь, царина, ділянка, область, сфера, терен.

Слова *галузь*, *царина*, *ділянка*, *сфера*, *терен* об'єднують спільне значення «певна сукупність фактів, явищ, занять, що становлять окрему сторону людської діяльності, людських інтересів», напр.: *дослідження в галузі чого*, *галузь народного господарства*, *галузь знань*; *сфера охорони здоров'я*; *наукова ділянка*; *царина духовної культури*; *на теренах народної освіти* тощо.

Звичайно, помітна різниця у сполучуваності та стилістичних можливостях цих слів: **галузь**, **сфера**, **ділянка** – іменники стилістично нейтральні, а **царина**, **терен** (а зрідка й **лан** і **нива** в переносному значенні) мають виразне стилістичне забарвлення, надають висловлюванню урочистості, піднесеності або навпаки – служать засобом іронії.

Часто із значенням, що властиве словам названого синонімічного ряду, помилково вживають слово **область**

(очевидно, під впливом слововживання в російській мові). Слід пам'ятати, що в українській мові *область* – це адміністративно-територіальна одиниця: Закарпатська (Київська, Львівська, Запорізька) область. Крім того, поняття «частина організму, тіла» нерідко називають також *область* замість правильного відповідника *ділянка*: *болі в ділянці* (а не *в області*) *серця*. Отже, в українській мові вживається ціла низка синонімів *область*, *галузь*, *царина*, *ділянка*, *сфера*, *терен*, *лан* і *ніва*.

Грати роль і відігравати роль.

Вислів *грати роль* доречний у застосуванні до акторів або до людей, які видають себе за когось (за посадою, походженням, вдачею та ін.): *грати (виконувати) роль Мавки; грати роль суворого начальника*. У переносному значенні («мати певне значення, вагу») слід використовувати словосполучення *відігравати роль*: *Надзвичайно важливу роль відіграють посередники*.

Оскільки вислів *відігравати роль* семантично тотожний вислову *мати значення*, їх іноді плутають, утворюючи неправильне словосполучення *відігравати значення*. Ще одна поширена помилка полягає в тому, що вживають також вислів *відігравати функцію* замість правильного *виконувати функцію*. Отже, правильними будуть словосполучення *відігравати роль*, *мати значення*, *виконувати функцію*.

Громадський і громадянський.

Слово *громадський* утворене від іменника *громада* і означає «суспільний», «колективний», «добровільний»: *громадські організації, громадські доручення, обов'язки, громадське життя, громадські справи*.

Громадянський – прикметник, що утворився від іменника *громадянин* і має значення «такий, що стосується правового стану громадян у державі» (*акти громадянського стану, громадянські права, громадянський закон, громадянський кодекс, громадянський шлюб*), «пов'язаний з

громадянами; властивий свідомому громадянинуві, спрямований на користь суспільства» (*громадянський обов'язок; громадянська гідність, свідомість, позиція; громадянські права*).

Дільниця і ділянка.

Іноді замість слова *ділянка* неправильно вживають іменник *дільниця*. Ці два слова мають різні, чітко окреслені значення, і плутати їх не слід. *Дільницею* називають адміністративно-територіальну або виробничу одиницю: *виборча дільниця, дільниця народного суду, лікарська дільниця, начальник дільниці, приміщення дільниці*. Від слова *дільниця* утворився прикметник **дільничний**: *дільничний інспектор, дільничний лікар*.

Ділянка – частина поверхні, площі чогось; окрема частина земельної площі, використовувана з певною метою, виділена за певною ознакою; частина тіла; переносно – сфера якоїсь діяльності: *ділянка вулиці, присадибна ділянка, скронева ділянка, наукова ділянка*.

Діючий, дійовий (дієвий), чінний.

Іноді плутають ці близькі за значенням слова. Прикметники *дійовий* і *дієвий* означають «здатний активно діяти, впливати на когось, щось; ефективний, результативний»: *дійовий (дієвий) вплив, дійовий (дієвий) засіб, дійове (дієве) виховання* тощо. Учасника якої-небудь події, справи, а також персонажа, героя драматичного твору слід називати *дійовою* (а не *діючою*) *особою*.

Діючий досить часто вживається в українській мові, особливо зі значенням «функціонуючий», «працюючий»: *діюча модель, діюча армія, діюче устаткування, діючий вулкан*. Цікаво, що українська літературна мова уникає слова *діючий* у складі дієприкметникового звороту, частіше вдаючись у цьому разі до описового способу – підрядного означального речення. Так, наприклад, перевага надається конструкції «злочинні угруповання, **що (які) діють** на території нашої області», а не

«злочинні угруповання, діючі на території нашої області». Подібне стосується й багатьох інших дієприкметників із суф -уч- (-юч-), які втрачають здатність мати біля себе залежні слова: *колектив, що відстає* (а не *відстаючий колектив*); *громадянин, який (що) ніде не працює* (а не *ніде не працюючий громадянин*); *всі, що (які, котрі) бажать* (а не *всі бажуючі*) та ін.

Замість *діючий* у таких словосполученнях, як *діюче законодавство, діючий кодекс законів, діючий правотис, діюча програма*, у літературній мові переважає прикметник **чинний**, що має значення «який діє за певних умов, має юридичну силу»: *чинне законодавство, чинний кодекс законів, чинний правотис, чинна програма*.

Докладати зусиль і прикладати зусілля.

Ці два вислови іноді помилково сприймають як тотожні. Проте словосполучення *докладати зусиль* означає «багато і старанно працювати», а *прикладати зусілля* – це «застосовувати фізичні, розумові або духовні сили, необхідні для виконання, здійснення чогось».

Дієслово *докладати* вживається переносно, частіше з абстрактними іменниками типу *знання, уміння, праця* тощо. У всіх словосполученнях *докладати* вимагає від залежного слова форми родового відмінка однини або множини: *докласти наполегливих зусиль, докласти вміння, докласти енергії та сили*. *Прикладати* може керувати залежним словом у знахідному відмінку однини і множини та в родовому множини: *прикладати силу (сили)* (іменник *сила* виступає тут у прямому значенні), *прикладати руку (руки, рук)* перен. «взяти участь у чомусь», «бути причетним до якихось дій, вчинків».

Завдавати (завдати) шкоди, а не наносити (нанесті) шкоду.

Іноді внаслідок невдалого перекладу російського фразеологізму *наносить вред* мовці використовують словосполучення *наносити шкоду*. Натомість в українській

мові вживаються вислови з дієсловом *завдавати*, *завдати* (вжив. з *род.в.*: чого?) у переносному значенні «переважно чинити комусь щось неприємне; викликати, спричиняти щось неприємне», що сполучається зазвичай із абстрактними іменниками негативного плану. Наприклад: *завдавати, завдати тяжких тілесних ушкоджень (кому)*, *завдавати, завдати побоїв (кому)*, *завдавати, завдати образи (кому)*, *завдавати, завдати збитків (кому)*, *завдавати, завдати неприємностей (кому)* тощо. Іноді в цьому ж значенні використовується й дієслово *заподіювати*, *заподіяти* (вжив. зі *знах.в.*: що?): *заподіювати, заподіяти образу (кому)*, *заподіювати, заподіяти шкоду (кому)*, *заподіювати, заподіяти лихо (кому)*, *заподіяти собі смерть* та ін.

Завдякі підтримці, а не дякуючи підтримці.

Часто плутають ці два слова, вживаючи їх як прийменники. Варто пам'ятати, що *завдякі* (кому, чому) – це прийменник, який вживається переважно при вказуванні на причини, які дають бажаний (зазвичай позитивний) наслідок: *завдяки підтримці, завдяки пораді, завдяки допомозі, завдяки сприятливим кліматичним умовам* тощо. Помилковим є вживання прийменника *завдяки*, коли йдеться про несприятливі, негативні явища: *не прийшов на роботу завдяки хворобі*. Натомість у подібних випадках слід використовувати (залежно від контексту) прийменники *через, з огляду на, у зв'язку з*: *через хворобу* (а не *по хворобі*); *з огляду на ситуацію, що склалася*; *у зв'язку з родинними обставинами* тощо.

Дякуючи (кому, чому) – це дієприслівник, що означає «будучи вдячним комусь, чомусь». Наприклад: «Іван Миколайович закінчив свій виступ, дякуючи колегам за співпрацю і взаєморозуміння».

Завідувач (завідувачка) відділу, завідуючий (завідуюча) відділом.

Ці слова мають однакове значення – «той, хто завідує, керує чим-небудь», але різняться своїми синтаксичними зв'язками в реченні.

Іменники *завідувач* і *завідувачка* вимагають від залежного слова форми родового відмінка: *завідувач (завідувачка) відділу, пошти, складу, кафедри*.

Іменники *завідуючий* і *завідуюча* вимагають біля себе залежного слова в орудному відмінку: *завідуючий (завідуюча) відділом, поштою, складом, кафедрою*.

Проте часто мовці забувають про цю граматичну закономірність і порушують керування, вживаючи помилкові конструкції на зразок *завідувач відділом* чи *завідуючий відділу*. Обидва ці варіанти є порушенням літературної норми.

Ще донедавна в українській мові уживаними були форми *завідуючий (завідуюча)*, однак зараз помітно активізувалися у вжитку іменники *завідувач (завідувачка)*, які витіснили перші.

Зазнавати (ззнати) поразки, а не терпіти (потерпіти) поразку.

Часто під впливом російського *(по)терпеть поражение* мовці вживають неправильний в українській мові вислів *(по)терпіти поразку*. Дієслова *зазнавати (ззнати)* і *терпіти (потерпіти)* є нормативними, але відрізняються своїми значеннями та сполучуваністю з різними формами іменників.

Зазнавати (вжив. з род. в: *чого?*) означає «пізнавати на власному досвіді, переживати щось здебільшого негативне; відчувати щось» і вживається з такими іменниками: *зазнавати (ззнати) поразки, горя, зневаги, лиха, нападу, невдачі, нещастя, приниження, розчарування, краху, заборони*. Крім того, дієслово *зазнавати* має значення «під дією чогось мати певні зміни в своєму складі»: *зазнавати розпаду*.

Дієслово *терпіти* (вжив. зі знах. в. (*кого? що?*) або без нього) має багато значень, основне з яких – «стійко, без

нарікань зносити фізичні або моральні страждання; витримувати», і цілком доречно в таких сполуках: *терпіти біль, побої, голод, знуцання, злидні* тощо.

Збіга́тися, збіг, а не співпа́дати, співпа́діння.

Вже давно й доволі активно внаслідок неправильного перекладу російських слів *совпадать* і *совпадение* окрема категорія мовців вживає покручі *співпадати* і *співпадіння* замість правильних відповідників *збігатися* і *збіг*. Використання слів *співпадати* і *співпадіння* суперечить літературній нормі, оскільки перша частина *спів-* у іменниках та дієсловах типу *співвітчизник, співдружність, співбесіда, співробітництво, співпрацювати, співпереживати* тощо вказує на спільність (іноді й одночасність) у чомусь (в існуванні, володінні, звучанні тощо) кого-, чого-небудь з кимсь, чимсь. Тому виходить, що *співпадати* – це разом із кимсь *падати*. Зауважимо, що слів *співпадати* і *співпадіння* не фіксує жоден нормативний український словник. Отже, правильними будуть вислови: *наші думки збігаються, збіг обставин, збіг фактів* та ін.

Зверта́ти ува́гу і привертáти ува́гу.

Ці два вислови нормативні, однак різняться відтінками значення. Словосполучення *звертати увагу* означає «виявляти інтерес до чого-, кого-небудь; помічати що-, кого-небудь» і вимагає від іменника форми знахідного відмінка з прийменником *на*. Наприклад: «Доповідач *звернув увагу* на зростання кількості злочинів за звітний період». Коли ж ідеться про те, що якась людина, предмет, явище викликали інтерес, заволоділи чієюсь увагою внаслідок свого вигляду або дій, то варто говорити, що вони *привертають (до себе) увагу*, а не *звертають (на себе) увагу*. Тому, наприклад, речення «*Звертають на себе увагу* численні порушення в економічній сфері» стилістично невдале. Краще сказати: «*Привертають увагу* численні порушення в економічній сфері».

Інколи не зовсім виправдано між компонентами словосполучення **звертати увагу** вставляють займенник *свій* у знахідному відмінку однини жіночого роду: «Заступник міністра *звернув свою увагу* на законодавче забезпечення діяльності правоохоронних органів». Така трансформація вислову *звертати увагу* не правомірна. Це аж ніяк не означає, що зі словом *увага* не можуть вживатися означення. Правильними будуть, зокрема, такі ускладнені сполуки: *звертати пильну увагу; звертати увагу присутніх, колег, друзів і т. ін.* Не забуваймо й інших зворотів із цим словом: *брати до уваги, мати на увазі, вартий уваги, виявляти увагу, до вашої уваги, залишати без уваги, приділяти належну, особливу увагу* тощо.

Зіставляти, зіста́влення, а не співставляти, співста́влення.

Трохи вище вже йшлося про покручі *співпадати, співпадіння*, що багато років вживаються чималою кількістю мовців, не маючи жодних перспектив увійти до складу української літературної мови.

Подібне стосується й невдалих кальок *співставляти* (рос. *сопоставлять*), *співставлення*, які не властиві українській мові, бо замість цих понять здавна існують *зіставляти* «порівнювати щось із чим-небудь, розглядати, обговорювати це в якомусь спільному аспекті», *зіставлення, зіставлений, зіставний, зіставність*. Наприклад: *зіставляти докази, зіставляти дані перепису населення, зіставлення пояснень позивача й відповідача* тощо. Не забуваймо використовувати як синоніми і слова *порівнювати, порівняльний, порівняння* та ін.

Змістовій і змісто́вний.

Інколи вживають ці слова як абсолютні синоніми, але вони мають різні значення. **Змістовій** пов'язаний зі змістом (у книзі, статті та ін.) чи сутністю, внутрішньою особливістю

чого-небудь. Наприклад: *змістовий порядок, змістова неточність, змістова помилка* та ін.

Змістовний – багатий змістом, із великим внутрішнім змістом, розумною основою, метою чи призначенням чого-небудь: *змістова доповідь, змістовний виступ, змістова критика, змістовний звіт*.

Знаменітість і авторитет.

Обидва слова називають і певну якість, властивість, і особу, що є носієм цієї властивості.

Знаменітість – це широка популярність, славнозвісність, славетність. Так характеризують переважно людей зі сфери мистецтва, літератури: «Він охоче відвідував концерти знаменитостей, що прибували на гастролі».

Авторитет (походить від латинського слова *auctoritas* – влада, вплив) – це загальновизнане значення, вплив, поважність особи, організації, колективу, теорії і т.ін. Слово *авторитет* вживається в мові активніше, ніж *знаменитість*. Воно властиве офіційно-діловому, науковому стилям: *міжнародний авторитет України, авторитет колективу, посилається на авторитет, спиратися на авторитет, мати авторитет, набути авторитету, схилитися перед авторитетом, авторитет періодичного видання* тощо.

У 90-і роки ХХ ст. набуло поширення й інше значення іменника *авторитет*: так називають злочинця, що займає панівне становище в кримінальному середовищі (*кримінальний авторитет*).

Крадіж (вікрадення) автомобіля, а не угон автомобіля.

Хтось, можливо, дорікне нам у надмірному очищенні української мови від уживаних багатьма мовцями слів. Насправді ми прагнемо відшукати в скарбниці рідної мови власні ресурси, які були несправедливо забуті й витіснені кальками чи покручами.

Подібне стосується й скалькованого з російської слова *угон*, що в деяких тлумачних словниках української мови чомусь кваліфікується як нормативне. До речі, у найновіших перекладних словниках до російського *угон* наводяться відповідники *крадіж*, *викрадення*, що видається нам більш доречним.

Про неправомірність існування слова *угон* в українській літературній мові свідчить і той факт, що подібні іменники зберігають значення дієслів, від яких утворилися (пор. *угав* < *угавати*, *удар* < *ударити*, *указ* < *указати*, *уклад* < *укладати* тощо). Проте дієслова *вганяти* (*уганяти*), *ввігнати* (*увігнати*), рідковживані *вгбнити* (*угбнити*), *вгнати* (*угнати*) не мають значення «викрадати». Для порівняння можна взяти ще й російський іменник *увод*, що в українській мові має такі відповідники: *відведення*, *вивід*, *виведення*, *викра́діння*, *крадіжка*, *ві́крадення*.

Отже, правильними будуть такі словосполучення: *крадіж* (*викрадення*) *автомобіля*, *викрадення літака*, *крадіж* *худоби*, *викрадення* (*крадіж*) *транспортних засобів*, *автомобіль викрадено* (рос. *автомобиль находится в угоне*), *викрадач* (рос. *угонщик*) та ін.

Крупний і великий.

Інколи мовці, не розрізняючи значень цих двох слів, уживають їх паралельно, що є порушенням лексичної норми. У сучасній українській літературній мові прикметник **крупний** уживається переважно в значенні «який складається з окремих частин, елементів великого розміру» (протилежне **дрібний**) – про пісок, сіль, каміння, зерно, град, плоди тощо: *крупне* (*гру́бе, вели́ке*) *зерно́*, *крупний* (*гру́бий, вели́кий*) *пісок*. Тому сполучення на зразок *крупний учений*, *крупна фірма*, *крупним планом* неправильні. Натомість правильно буде: *видатний* (*вели́кий*) *учений*, *велика фірма*, *великим* (*широ́ким*) *планом*.

Лист і листок.

Ці два багатозначні слова активно вживаються в офіційно-діловій сфері частіше на позначення певних документів. **Лист** – офіційний, грошовий або інший документ: *вкладний лист, додатковий лист, заставний лист, виконавчий лист, конкурентний лист, контрольний лист, купонний лист, лист дивідендів, обхідний лист, податковий лист, охоронний лист, підписний лист, розрахунковий лист*.

Іменник **листок** у складі словосполучення **лікарняний листок (листок непрацездатності)** має значення «документ, що засвідчує право робітника або службовця на тимчасове звільнення від роботи і на допомогу в разі тимчасової непрацездатності». Крім того, *листком* називається і вкладка в розрахунковій книжці (*розрахунковий листок*).

Листування і перепіска.

Незважаючи на те, що обидва ці слова інколи вживають паралельно на позначення процесу обміну листами, все ж таки варто в цьому контексті віддавати перевагу **листуванню**. Крім того, *листування* – це ще й сукупність, зібрання листів, кимось написаних і одержаних. Отже, нормативними будуть вислови: *ділове листування, приватне листування, службове листування, листуватися з ким тощо*.

Мова йде, а не мова йдеться.

Вислів **мова йде** про кого-, що-небудь (тобто розповідається, говориться про кого-, що-небудь) і синонімічне йому дієслово **йдеться (ідеться)** завжди вживаються з іменником у знахідному відмінку з прийменником **про**: *мова йде про передплату газети і йдеться (ідеться) про передплату газети; про це й мови не було і про це й не йшлося* тощо. У розмовному вжитку використовуються також вислови типу *не про вас мова, не про це мова*.

Вислів **мова йдеться**, утворений із двох названих, – неправильний, тому вживати його не слід. Неправомірним є

також вживання в офіційно-діловому та науковому стилі словосполучення *річ іде* (із цим же значенням).

Наго́да і приго́да.

Часто на сторінках газет, у радіо-, телепередачах натрапляємо на вислів *ста́ти в наго́ді* замість правильного *ста́ти в приго́ді*. У цьому стійкому словосполученні плутають подібні за звучанням, але різні за значенням слова *наго́да* і *приго́да*.

Слід пам'ятати, що *наго́да* – це «зручні для здійснення чого-небудь обставини, підхожий для чого-небудь момент». Слово вживається в таких сполуках: *з наго́ди дня наро́дження, з наго́ди свята; зайті́ куди́сь при наго́ді, зробі́ти щось при наго́ді; ві́пала, тра́пилась наго́да ко́мусь щось зробі́ти*.

Приго́да – це «подія, випадок». Однак фразеологічний вислів *бу́ти (ста́ти) в приго́ді* має значення «приходити на допомогу в скрутну хвилину»; «взагалі допомагати ко́му-небудь»; «бути потрібним». Наприклад: *ві́рний дру́г завжди́ в приго́ді ста́не* (тобто прийде на допомогу); *лі́ки ста́нуть у приго́ді* (тобто допоможуть подолати хворобу); *кни́га ста́не в приго́ді* (тобто буде потрібною, важливою для когось) тощо.

Отож, не плутаймо слова *наго́да* і *приго́да*.

Нака́зувати і кара́ти.

Інколи мовці вживають ці два слова як синоніми, що, безперечно, є порушенням лексичної норми. Дієслово *нака́зувати* в українській мові означає «віддавати наказ, розпорядження ко́му-небудь; давати вказівки, поради», «говорити, вимовляти що-небудь з одночасним виконанням якої-небудь дії; примовляти». Наприклад: *«Злочинця́м наказали кинути зброю»*.

Українське *кара́ти* має значення «завдавати кари, накладати кару, покарання за що-небудь», «завдавати мук, тортур; мучити». Наприклад: *«Його покарали за службову небалі́сть»*.

Незважаючи і не дівлячись.

Використання цих двох слів у ролі прийменників є порушенням лексичної норми, оскільки сучасна українська літературна мова чітко розрізняє прийменник дієприслівникового походження **незважаючи** та дієприслівник **дівлячись** із заперечною часткою **не**.

Прийменник **незважаючи** вживається (у сполученні з прийменником **на** зі знах. відм.) для позначення предметів, явищ, понять, усупереч яким відбувається та чи інша дія: *«Цього року ми зібрали непоганий урожай зернових, незважаючи на засуху»*. Як синонім можна використовувати й прийменник **пóпри** «всупереч», що вживається з родовим і знахідним відмінком: *«Пóпри все на світі, юнак прагнув вирватись на волю»*. Однак слід пам'ятати, що **незважаючи** вживається з іменниками – назвами істот і неістот, а **пóпри** в цьому (допустовому) значенні – тільки з назвами неістот.

А **не дівлячись** доречно в такому, наприклад, тексті: *«Вона прийшла, зовсім не дивлячись на афішу»*.

По (прийменник).

Слід пам'ятати, що прийменник **по** в українській мові вживається не так часто. Разом із іменником він виражає здебільшого просторове, часове та об'єктне значення. Словники з культури слововживання подають такий перелік нормативних конструкцій із прийменником **по** в українській мові: *по закону, по заслuzі, по змозі, по гарячих слідах, по цей день, по березень, по гривні за кілограм, по коліна (і до колін) у воді, по праву руку, передавати по радіо, по суботах, по телефону (і телефоном), іти по воду, іти по гриби, іти по компасу (і за компасом), кампанія по виборах, наказ по армії, товариш по зброї, брат по духу, різьба по дереву, черговий по школі, чинити по правді, читати по складах, пливти по Дніпру, ходити по лікарях, не спати по ночах (краще ночами)*.

Отже, прийменник **по** вживається зі знахідним і з місцевим відмінком, а не з давальним. Тому вислови на зразок

подорожувати по країнам (замість *подорожувати країнами, подорожувати по країнах*), *по цим питанням* (замість *із цих питань*) неправильні.

Поділяти думку, а не розділяти думку.

В українській мові активно вживається і *поділяти*, й *розділяти*. Проте в значенні «приєднуватися до чийх-небудь поглядів, думок, намірів і т.ін; виявляти солідарність, згоду з ким-небудь у чомусь» слід використовувати дієслово **поділяти**: *поділяти думку, захоплення, погляди, позицію, оптимізм, тривогу, почуття, горе, радість, обурення* тощо.

Слово **розділяти** близьке до *поділяти*, коли означає «переживати що-небудь спільно з кимсь; утїшати когось у чому-небудь; брати участь у чому-небудь разом з іншим (іншими)». Наприклад: «Дружина розділила з ним цей складний етап подружнього життя».

Положення, стан, становище.

Інколи мовці, не розрізняючи значень цих слів, уживають їх паралельно. Тому й виникають неправильні словосполучення: *міжнародне положення* (треба **становище**), *положення* (треба **стан**) *хворого* тощо.

В українській мові слово **положення** означає: 1) «спосіб розташування в просторі» (*вертикальне, горизонтальне положення*); 2) «розташування тіла або його частин, позу» (*положення рук, ніг; лежаче, напівсидяче положення*); 3) «наукову думку, твердження» (*наукове положення, важливе положення*); 4) «зведення правил, законів про щось» (*законодавче положення, положення про вибори; Положення про державну автомобільну інспекцію; Положення про відкриття, винаходи, раціоналізаторські пропозиції та ін.*).

Стан і **становище** є синонімами, коли означають «обставини, умови, в яких хтось, щось перебуває, існує, діє тощо; ситуацію, зумовлену певними обставинами», «місце, роль у суспільстві, професійному середовищі, родині тощо».

Однак навіть у цих значеннях вони часто сполучаються з різними словами. Наприклад: *осудний (неосудний) стан, внутрішній стан країни, родинний стан, стан речей, стан справ, стан фінансів, юридичний стан* та ін.; *міжнародне становище, критичне, безвихідне, скрутне становище, високе, нелегальне, соціальне становище, зловживання своїм службовим становищем.*

Коли ж ідеться про фізичне самопочуття або настрої людини, то вживаємо переважно слово **стан**: *моральний стан, у нетверезому стані, стан хворого, за станом здоров'я.*

Отже, будьмо уважними, використовуючи слова *положення, стан і становище.*

Роль і значення.

Різні за значенням іменники **роль і значення** в усталених словосполученнях *відігравати (відіграти) важливу роль* (не *грати (зіграти) важливу роль!*) і *мати велике значення (набути великого значення)* стали синонімічними. Такі звороти пратаманні офіційно-діловому, публіцистичному та науковому стилям. Проте і в писемній, і в усній мові виникає інколи «схрещений» вислів-покруч *відігравати (відіграти) значення*, у якому порушується сполучуваність іменників **роль і значення**.

Звернімо увагу на правильне слововживання: *Останнім часом набули великого значення екологічні проблеми; Цінні свідчення Івана Федоровича відіграли важливу роль у розкритті злочину.*

Рядовий і пересічний.

Останнім часом особливо активізувався у вжитку прикметник **пересічний**, що має значення «який не перевищує середнього рівня; не гарний і не поганий; посередній; який нічим не відрізняється, рядовий»: *пересічні громадяни, пересічний слухач, пересічний автор, пересічний читач, пересічний рівень*; «середній, одержаний шляхом поділу загальної суми кількох величин на їх кількість; типовий,

нормальний для даної групи явищ»: *пересічна температура згорання, пересічний приріст продукції* та ін. Слід правильно наголошувати це слово, оскільки в українській мові є ще й прикметник *пересічний*, що означає «який пересікається з чим-небудь»: *пересічна траса, пересічні координати*.

Синонімом до *пересічний* виступає також і прикметник *рядовий* у своєму основному значенні «який нічим не вирізняється з-поміж інших, не має яких-небудь специфічних особливостей; простий, звичайний»: *рядовий випадок, рядова справа* тощо. Крім того, *рядовий* часто вживається в офіційно-діловій сфері зі значенням «який не перебуває на керівній посаді, не провідний»: *рядовий працівник, рядовий службовець* тощо.

Рятівник і рятувальник.

Не слід плутати цих двох слів, що різняться відтінками значень. Так, *рятівник* – це той, хто врятував або рятує когось, щось: *рятівник людства, сміливий рятівник*. А *рятувальник* – це людина, яка професійно займається рятуванням когось, щось або за певних умов виявляє намір це зробити: *рятувальник на воді, аквалангіст-рятувальник, функція рятувальника, пост рятувальника*.

Сам (рідше самій) і сáмий.

Ці займенники, поєднуючись із різними словами, вказують на відмінні ознаки. *Сам (самá, самé), рідше самій, самá, самé (самó)* вживається з іменником або особовим займенником, указуючи на особу чи предмет, що є джерелом або об'єктом дії, стану (у значенні «тільки один»), для позначення особи, яка діє без інших, для підкреслення значущості, надзвичайної ваги, величі особи чи предмета, у значенні «тільки», «навіть» тощо. Наприклад: *Діти пішли самі в ліс; Я впораюся з цим самá; Сам Іван Михайлович до нас завітав*.

Сáмий, сáма, сáме (сáмо) вживається після вказівних займенників **той, цей, такий, стільки** для підкреслення

тотожності з ким-, чим-небудь, подібності до когось, чогось і т.ін.: *са́ме той, те са́ме село́, того́ са́мого дня, цей са́мий шлях, це са́ме те, що й тре́ба*. Крім того, вживається з іменниками в поєднанні з прийменниками **з, від, до, на, край, під, при, біля, коло** та ін. (на позначення місця) і з прийменниками **з, під від, до, на, пе́ред, під** (на позначення часу): *з са́мого почáтку, коло са́мого будiнку, під са́мий Новiй рiк*.

Вживання займенника *са́мий* для творення найвищого ступеня порівняння прикметників (*са́мий вели́кий, са́мий га́рний*) в українській мові ненормативне.

Свідо́цтво і свiдчення.

Інколи слово *свідо́цтво* помилково вживають замість *свiдчення*, очевидно, під впливом російської мови, в якій *свидетельство* означає «свідоцтво», «посвідчення, посвідка», «свiдчення». У словнику української мови вживання слова *свідо́цтво* в значенні «свiдчення» кваліфікується як застаріле.

Отже, *свідо́цтво* – це документ, що офіційно підтверджує право особи або певний факт, який має юридичне значення (про народження, про шлюб, про смерть): *свідо́цтво про наро́дження, свідо́цтво про освіту, медiчне свідо́цтво, áвторське свідо́цтво, заставне́ свідо́цтво, нотарiальні свiдо́цтва, реєстрацiйне свiдо́цтво, страховé свiдо́цтво* тощо. Однак не забуваймо, що документ, який засвідчує певну особу, називається не *свідо́цтво*, а *посвiдження, по́свідка*.

Свiдження означає «факт, річ, обставина, які підтверджують що-небудь», «повідомлення про щось, підтвердження чого-небудь очевидцем чи обізнаною в певній справі людиною», «давання показань на суді або на допиті; показання свiдка». Наприклад: *свiдження героiчного мину́лого, свiдження непогрiшностi, свiдження сучáсників, неправди́ве свiдження, за свiдженням очевидцiв* та ін.

Спiвнени́й і напiвнени́й.

Незважаючи на те, що ці два слова є синонімами, вони, вживаючись із різними відмінковими формами іменників, відрізняються одне від одного відтінками значень.

Слово *спóвнений* зазвичай поєднується з абстрактними іменниками у формі родового відмінка і виражає моральний стан людини: *спóвнений сіли, спóвнений радості, спóвнений гóрдості, спóвнений людської гідності* тощо.

Слово *напóвнений* найчастіше вживається, коли йдеться про фізичне значення, і вимагає після себе додатка в орудному відмінку: *напóвнені водою відра; квартири, наповнені світлом і зéленню*. Проте нерідко це слово пов'язується з додатком, що виражає абстракцію: *напóвнений таємнічістю ліс*.

Отже, в сучасній українській літературній мові *спóвнений* здебільшого сполучається зі словами, що виражають моральний стан, емоції, і керує родовим відмінком; *напóвнений* же частіше сполучається зі словами, що мають фізичне значення, і керує орудним відмінком.

Сподві́жник і подві́жник.

У розмовному стилі мовлення часто плутають ці два різні за значенням слова. *Сподві́жник* – іменник, що вживається переважно в книжних стилях мовлення у значенні «той, хто бере участь разом із ким-небудь у якійсь важливій, відповідальній справі; соратник»: *сподві́жник Шевчénка*.

Подві́жник – людина, яка з релігійних міркувань позбавляє себе життєвих благ; аскет. Однак зараз це слово вживають частіше в переносному значенні, маючи на увазі самовідданого трудівника; людину, здатну на подвиг, самопожертву для досягнення високої мети: *подві́жник мистéцтва, подві́жник нау́ки* тощо. В українській мові існує цілий ряд слів із цим коренем: *подві́жниця, подві́жницький, подві́жництво*.

Ста́витися, налéжати, відно́ситися.

Усі ці слова вживаються замість російського *относиться*, що свідчить про багатство лексики української мови. Помилки виникають тоді, коли мовці надто захоплюються дієсловом *відноситися*.

Коли мають на увазі спілкування, поводження з кимось, висловлення думки про когось або щось, треба вживати слово *ставитися* (а не *відноситися*). Наприклад: *добре ставитись до колег, сумлінно ставитися до своїх службових обов'язків* тощо.

Якщо йдеться про приналежність до певного кола, групи, категорії людей, до якогось класифікаційного розряду, періоду, часу і т. ін, то треба вживати дієслово *належати* (залежно від контексту – *припадати*). Наприклад: *«Іван Іванович належить до людей, у яких слово не розходиться з ділом»*; *«Розквіт його творчості припадає на кінець ХІХ ст.»*

Стосунок до когось або чогось можна передавати словом *стосуватися* (а не *відноситися*): *«Це розпорядження стосується (а не відноситься до всіх) всіх працівників»*; *«Це справи не стосується»*; *«Вас це не стосується»*.

Слово *відноситися* має кілька значень, передусім – «переміщуватися»: *Пил відноситься вітром*. У науковому стилі воно вживається також у значенні «перебувати в певній відповідності, співвідношенні з чимось». Наприклад: *«А так відноситься до В, як С до D»*; *«Ці слова відносяться до речення в цілому або до якоїсь його частини»*.

Та найчастіше слово *відноситися* мовці помилково вживають у значенні «ставитися» (*«Він добре відноситься до свого товариша»*), треба: *«Він добре ставиться до свого товариша»*; *«Сумлінно відноситься до своїх обов'язків»*, треба: *«Сумлінно ставиться до своїх обов'язків»*).

Становіти, а не становіти собою.

Дієслово *становіти*, крім свого основного, прямого значення «ставити», вживається також у значенні «бути складовою частиною чогось», «являти собою щось». Наприклад: *«Відстань до села становіла 10 кілометрів»*;

«Заробіток наших працівників **становить** 560 гривень на місяць».

В усному мовленні, в художніх творах іноді вживають словосполучення *становіти собо́ю*. Але в сучасній українській літературній мові більше поширені інші слова і словосполучення, що передають це значення: *являти собо́ю* (а не *являтися*), *становіти*, *бути*. Тому словосполучення *становіти собо́ю* тепер не сприймається як правомірне.

Становіти інтерес і представляти інтереси.

Часто ці словосполучення вживають як синоніми, що є порушенням літературної норми: «Висловлені на засіданні пропозиції **представляють інтерес** для нашого підприємства». У цьому реченні поняття «викликати зацікавлення, бути корисним» слід передавати українським висловом *становіти інтерес* (пропозиції *становлять інтерес*).

Коли ж ідеться про дію за чиймсь дорученням, про вираження чиеїсь волі, тоді доречний фразеологізм *представляти* (репрезентувати) *інтерес* (інтереси): «Він **представляє інтереси** України в Польщі».

Сторона́ і бік.

Ці іменники близькі, але не тотожні за значенням. Помилки виникають, коли мовці надто захоплюються словом *сторона́* і вживають його замість *бік*. Наприклад: *щось болить із пра́вої сторо́ни, відійти́ на лі́ву сто́рону, ли́цьова сторо́на, зворóтна сторо́на, прихили́ти на свою сто́рону, і́нша сторо́на спра́ви* тощо. Подібні вислови в сучасній українській літературній мові ненормативні, тому тут слід було використати іменник *бік*.

Сторона́, крім багатьох інших, має також значення «місцевість, область, район; край, країна» (*рідна сторо́на, дале́ка сторо́на*). У юридичній та дипломатичній сфері цей іменник активно вживається в значенні «особа, група осіб, організація і т. ін, що протиставляється у певному відношенні

іншій особі, групі осіб, організації тощо» (*вінна сторона, зацікавлена сторона, позовна сторона, сторона обвинувачення, потерпіла сторона, сторона захисту, вислухати обидві сторони, дебати сторін, зацікавлена сторона, договірні сторони*).

Іменник **сторона́** вживаємо також у словосполучах типу *сторони світу, сторона трикутника, об'їхати стороною, слабка сторона твору, на всі чотири сторони, тіньова сторона* тощо.

Іменник **бік** в українській мові має багато значень і вживається частіше, ніж **сторона́**: *перевертати з боку на бік, під'їхати з лівого боку, на всі боки, зворотний бік медалі, з матеріального боку, це одін бік справи, бути на боці товариша, родич з боку матері* та багато інших.

Треба мати на увазі, що сполучення іменника **бік** з прийменником **з** є поширеним канцеляризмом: *керівництво з боку адміністрації*. Використання подібної конструкції у неофіційному тексті вважається порушенням мовної норми, тому її слід уникати. Найчастіше словосполучення **з боку** можна пропустити – без нього зміст речення не порушується. В іншій ситуації його варто замінити прийменником **від**: «Цей проєкт зазнав гострої критики *від керівництва* (замість *з боку керівництва*) заводу». Можливий і інший шлях – зміна будови речення: «Керівництво заводу *гостро критикувало* (або *піддало гострій критиці*) цей проєкт». Отже, слід виважено користуватися словами **сторона́** і **бік**.

Ступінь, степені́нь і міра.

Часто мовці плутають значення цих слів. Іменник **ступінь** має багато значень, серед яких найбільш уживані такі: «міра вияву чого-небудь»; «посада, ранг, звання, чин»; «етап, стадія розвитку чого-небудь» та ін. Наприклад: *ступінь (міра) вітності, ступінь забруднення, ступінь сп'яніння, ступінь спорідненості, науковий ступінь*.

Слово **степені́нь** вживається в українській мові лише як математичний термін (*підносити до степеня*).

Міра, крім багатьох інших, має також значення «величина, розмір, ступінь чого-небудь»: *понад міру, почуття міри, значною мірою, без міри, в міру того як, міра впливу, виняткова міра покарання* тощо.

Слід пам'ятати, що **міра** в значенні «захід для досягнення, здійснення чогось» не вживається. Отже, замість *прийма́ти міри* треба *вжива́ти заходи́*.

Суспільний і громадський.

Деякі українці не розрізняють значень цих двох слів і вживають їх як абсолютні синоніми, що не завжди доречно.

Суспільний означає: 1) «який стосується всього суспільства як сукупності відносин, що зв'язують людей у процесі виробництва й відтворення їхнього матеріального життя»: *суспільний прогрес, суспільний поділ праці, суспільний розвиток, суспільний фактор, суспільний характер виробництва, суспільна праця, суспільна свідомість, суспільна наука* тощо; 2) «який виражає відносини, становище людей у суспільстві»: *суспільний договір, суспільний клас, суспільна мораль, суспільна система, суспільна форма господарювання, суспільне буття*; 3) «створений, нагромаджений суспільством у процесі виробництва; який являє собою спільне надбання»: *суспільний продукт, суспільні фонди споживання, суспільне надбання*; 4) «який має, відчуває потребу жити в суспільстві»: *суспільна людина*.

Громадський (з наголосом на другому, а не на останньому складі) має значення: 1) «який стосується громади – групи людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів тощо»: *громадський óсуд, громадський суд, громадська відвага, громадська догана, громадська поведінка, громадське доручення, громадські кола* та ін.; 2) «належний усій громаді, колективу, суспільству; призначений для загального користування»: *громадський центр, громадська земля, громадська каса, громадське господарство, громадське майно* тощо; 3) «який добровільно обслуговує різні сторони життя колективу»: *громадський діяч, громадський інспектор*,

громадський обвинувач, громадська комісія, громадський опікун, громадська організація, громадське доручення; 4) «який виникає, відбувається в суспільстві або стосується суспільства, пов'язаний із ним»: *громадський порядок, громадські інтереси, громадські права, на громадських засадах, громадські справи.*

Не слід плутати це слово з **громадянський** «такий, що стосується правового стану громадян у державі» (*громадянський закон, громадянський кодекс, громадянський шлюб*), «пов'язаний із громадянами; властивий свідомому громадянинуві, спрямований на користь суспільства» (*громадянська гідність, свідомість, громадянська позиція; громадянські права*).

Іноді допускається паралельне вживання слів **суспільний** і **громадський**, зокрема, в таких словосполученнях: *суспільний (громадський) рух, суспільний (громадський) об'єкт, суспільний (громадський) прибуток, суспільнай (громадська) активність, суспільна (громадська) власність, суспільна (громадська) думка, суспільне (громадське) багатство, суспільне (громадське) життя, суспільне (громадське) становище, суспільне (громадське) виховання, суспільні (громадські) інтереси* тощо.

Утаємнічений (втаємнічений) і таємничий, таємний.

Інколи мовці плутають ці слова, що мають різні значення. **Утаємнічений** означає «прилучений до якоїсь таємниці, ознайомлений із чимось, що приховується». Це те саме, що й російське *посвящённый*. Наприклад: *утаємнічений у справі колективу, бути втаємніченим.*

Таємничий – «сповнений таємниць, загадковий, якого не можна зрозуміти, осягнути» (*таємничий вигляд, таємничий світ, таємничий острів, таємнича доля* та ін.); «який свідчить про наявність таємниці» (*таємничий голос, таємничий погляд, таємничі знаки* тощо).

Таємний має ті ж значення, що й *таємничий*, і вживається при цьому зі словами: *вечір, зміст, ліс, світ, сон, шепіт, безодня, жінка, казка, краса, ніч, темрява, тиша, сили, знаки* та ін. Крім того, **таємний** значає «якого навмисне приховують від інших; відомий небагатьом або комусь одному»: *таємний ворог, таємний зв'язок, таємний мотив, таємний намір, таємний ритуал, таємна згода, таємна крадіжка, таємна любов, таємна сповідь, таємна чутка* тощо; «який не підлягає розголошенню» секретний»: *таємний агент, таємний нагляд, таємний наказ, таємний пакет, таємний папір, таємний радник, таємний спільник, таємна нарада, таємна поліція, таємна робота, таємна угода, таємне голосування, таємне переслідування, таємні переговори*; «не висловлений, не виявлений зовні; затаєний (про думки, почуття, переживання)»: *таємний біль, таємний жах, таємна радість, таємне бажання* та ін.; «не дозволений законом; конспіративний»: *таємний від'їзд, таємний гурток, таємна організація, таємне товариство, таємні збори*.

Уява і уявлення.

Часто в усному мовленні плутають ці слова, що призводить до змістових помилок. Наприклад: «Хворе уявлення малювало (треба: *хвора уява малювала*) йому якісь страхіття». «Він не мав ніякої *уяви* (треба: *ніякого уявлення*) про те, що сталося».

Уява – «здатність образно створювати або відтворювати щось у думках, свідомості»; «думка, свідомість, фантазія». Як правило, це слово сполучається з означеннями типу *багата, буйна, дитяча, збуджена, мимовільна, поетична, творча, хвора* та ін. Синонімом до нього є *фантазія*. Крім того, слово **уява** зрідка вживають, коли йдеться про виникнення в свідомості спогадів про минуле. Наприклад: «В його *уяві* виринали картини далекого минулого».

Уявлення – «розуміння, знання чого-небудь, яке ґрунтується на досвіді, одержаних відомостях, якихось даних». Вживається зі словами типу *вікритлене, загальне, наше, неточне, помилкове, правильне, релігійне, слабé, чіткé*. **Уявлення** вимагає після себе форми іменника з прийменником *про*: *уявлення про роботу, склástи уявлення про щось, чіткé уявлення про країну та ін.*

Чисельний і числénний.

Інокли мовці плутають ці два різні за значенням слова. Слід пам'ятати, що **чисельний** стосується числа; це те ж саме, що **числовий**: *чисельний аналіз*. Крім того, слово може означати «виражений у якій-небудь кількості; кількісний»: *чисельна перевага, чисельне зростання населення*.

Числénний – «який складається з великої кількості когось, чогось»: *числénна група, числénна організація*; «наявний у великій кількості; взятий у значній кількості за багатьма показниками; якого ставили, проводили не раз; частий»: *числénне військо, числénні жéртви, числénні ухвали, числénні попередження, числénні засідання тощо*.

Являтися і б́ути.

Мовці, котрі погано володіють українською мовою, вживають вислови на зразок *це являється прикладом, він являється учасником* та ін. замість правильних *це є прикладом, він є учасником*.

В українській мові дієслово **являтися** означає те ж, що і **з'являтися**, тобто «приходити, прибувати куди-небудь»; «показуватися де-небудь, ставати доступним зорові, видимим, проявлятися; поставати в уяві, в пам'яті, привиджуватися»: *являтися на засідання; являтися у сні*. Коли ж маємо на увазі існування, наявність, то використовуємо дієслово **б́ути**, яке, між іншим, у теперішньому часі (*є*) часто набуває нульового вияву: *Іван Григорович – директор підприємства; Життя цієї людини – подвиг*.

УДК 811. 161. 2' 38 (075)

ББК Ш 141. 14-7 p 263

П – 34

Пискач Ольга Дмитрівна. Культура професійного мовлення філолога: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальності 035 «Філологія», спеціалізації 035.01 «Українська мова та література», освітньо-професійної програми «Українська мова та література. Літературна творчість. Документознавство та інформаційна діяльність». Ужгород, 2023. 132 с.